

Кобза і Бандура

КОБЗАР

ПАВЛО КОНОПЛЕНКО - ЗАПОРОЖЕЦЬ

Павло Конопленко - Запорожець

КОБЗА І БАНДУРА

Вулиця Копалова, 10
Київська обл. м. Київ

— 10 Страниц.

Венер

1969
Торонто

KOBZAR

Paul Konoplenko-Zaporozetz

KOBZA & BANDURA

Copyright by Paul Konoplenko-Zaporozetz

Published by the author.

КОБЗАР

Павло Конопленко - Запорожець

КОБЗА І БАНДУРА

Нариси про кобзарське мистецтво. Про кобзарів і лірників. Про невольників і боротьбу з наїзниками. Про думи й пісні. Про народні музичні інструменти, з 36-ма ілюстраціями та з бібліографічним описом важнішої літератури і спеціальним додатком: як зберігати від пошкодження музичні інструменти.

Права передруку застережені.

Накладом автора.

ВІННІПЕГ, КАНАДА.
1963.

Обгортка роботи
П. ВІКТОРІЇ КИРИЛЮК

Наклад 2 000 примірників.

П Р И С В Я Ч У Ю
ЦЕ ВИДАННЯ В СОТІ РОКОВИНИ СМЕРТИ
ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
Т. Г. ШЕВЧЕНКА

(Поет народився 9 березня 1814 р. в селі Моринці,
Київської губернії, в Україні, а помер 10-го
березня 1861 р. в Ст. Петербурзі).

Автор.

Але, ти “Наш єси, поете, а ми народ твій і духом
твоїм дихатимемо во віки й віки” . . .

(Із промови визначного письменника П.
Куліша над могилою поета Т. Г. Шевченка).

Слава не поляже,
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти.

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине . . .
От де люде, наша слава,
Слава України.

Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Петербург, 1839.

Т. Шевченко

Копія правдивої світлин
п о е т а

**Автор ПАВЛО КОНОПЛЕНКО - ЗАПОРОЖЕЦЬ
з новою довбаною 12-ти струнною кобзою
роботи П. Боярського.**

**Світлина виконана мистцем-фотографом
Григорієм Барабашем в його студії
“Орест Студіо” в Едмонтоні, 14902—83 стр.**

М. Голота, Б.А., Б.Ед.

МОЇ ДУМКИ ПРО ПРАЦЮ

Кобзар П. С. Конопленко - Запорожець, автор книжки про Кобзу і Бандуру з нарисом про кобзарське мистецтво, написав дуже цікаву й цінну наукову розвідку. Він докладно насвітлив в ній наші історичні народні інструменти, передусім Кобзу і Бандуру, які хоч і споріднені, але далеко не “тотожні”, як дехто уважав.

Подав він дуже важні факти з переказів нащадків козацьких, що є безпосередніми авторитетними джерелами: чому почала зникати кобза та чому заступила її бандура?

Подані уґрунтовані джерельні матеріяли та документальні докази з історичних світлин, переносять читача в найдавнішу добу подій та духово сполучують його з творцями нашого безсмертного мистецтва... Переведений автором критичний перегляд праць дотичної літератури науковців-дослідників своїх і чужих, з їх матеріялами та опініями, як і особистого на протязі довгих літ здобутого ним досвіду в ділянці музичної народньої культури та долученими історичними доказами, вдалося поширити обґрунтування. На цьому ґрунті, влучно й конкретно зістало розв'язане питання: про кобзу, бандуру й кобзарське мистецтво українського народу.

Зокрема переведена автором солідна студія над розвідкою одного з найбільших дослідників д-ра

Філарета Колесси, про “Українські Народні Думи” та їх природній зв’язок на протязі століть з історичними подіями висвітлює дійсність і правдивий стан. Праця цього визначного дослідника доповнила ще один аргумент в розвідці автора до відокремлення рецитативних мільодій дум в окремий кобзарський культ.

Подаючи політичний та громадсько - військовий аспект з історії України, автор провів лінію “буття” народу через “вогненне, житейське море”, від Княжої доби, починаючи “Словом о полку Ігоревім”, через Литовсько-Руську добу, Козацьку-Гетьманську добу, через добу перебування України під Російською й Австро-Угорською імперіями, та добою Визвольних змагань і нового поневолення . . .

Історія показує, що від древньої давнини до останніх змагань за волю й новим ярмом жорстокої ворожої окупації на рідних землях, музика й пісня мала й має величезне значення . . .

Грабували й нищили Україну віками наїзники різних кольорів, накидаючи народіві рабство та ще й гнали його на тяжкі роботи в неволю. Населення України, століттями боролось проти гнобителів-окупантів та проливало море крові. Правда, були періоди волі й добробуту, але не довго вони тривали.

Отже, у всіх етапах пережиття, нарід віками творив музику й пісню, яка в своїх динамічних течіях, передавала з покоління в покоління віковий стан душі народньої. Цей стан вічно живий, що підсилює надію в перемогу добра над злом та скріплює віру в тріумф Божеської Правди, що визволить народ з

кайданів неволі й дасть народові право до життя на своїй таки землі.

Однак історичні факти дають нам доповнення, які стверджують, що українці боролися не тільки за свою волю й край, а також віддавали велику пайку крові в обороні народів заходу та загальних християнських засад, демократичних вольностей і цивілізації . . .

Автор сконцентрував у своєму творі увагу не тільки на пережиття у всіх тих добах народу, а й на його мистецькі твори інструментального та вокально-музичного характеру.

Подав він також солідний перегляд творів західньо-європейських світової слави композиторів, з цілою низкою мелодій з українських народніх пісень, якими захоплювалися ці великі творці музики, уміщуючи їх в багатьох своїх музичних композиціях. Ці факти може й не є відомі ширшому загалові, але знаходимо їх в творах: В. Моцарта, Л. Бетговена, С. Баха, Ф. Ліста, Ф. Шуберта та інших.

Крім того зустрічаємо за кордоном ще збірки українських мелодій та пісень в окремих літературних творах і перекладах поетів різних націй, та опису про побут, героїчну боротьбу й певні історичні пережиття козацько-українського народу. Це все увічене мистцями пера: Бопляном, Шевальє, П'єр де ла Волле, Меріме, Аманом, Рамбо, Фридрихом Боденштедтом та інш. Подані зразки музичних інструментів, зокрема кобзи, устійнюють, що цей інструмент, без сумніву, є найстаршим майже тисячолітнім національним інструментом українського народу, заступленим пізніше бандурою, які й були невід'ємними атрибутами козацтва.

Правда, що кобза, заступлена бандурою, почала поступово зникати з ужитку “свого буття”.

В XVIII столітті, навіть до третьої четвертини XIX ст. на селах можна було почути кобзу. Поет Стенан Руданський в XIX ст., в пісні про чумака подає: “...Грає скрипка, грає кобза і бандура грає...”

З того видно, що кобза, поруч бандури ще в той час існувала. Кобза так була люблена народом, що й бандуру називали кобзою. З того приводу бандура й до нашого часу має дві назви, хоч ті інструменти самі по собі цілком окремі.

Як об’єктивно вглибитися в історичну перспективу, то винесемо безсумнівне рішення, що кобза є короною українських народніх інструментів.

— Добра доля судила авторові на початку нашого століття, зустрітися з одиноким в той час кобзарем з оригінальною кобзою. Кобзар, будучи захоплений юнаком (автором), подарував йому свою прадідівську кобзу, яку він на протязі років удосконалював та опанував цей інструмент так, що його віртуозна гра, ще перед першою світовою війною гомоніла на просторах батьківщини та захоплювала народ.

Ця подія зустрічі, як бачимо, залишила нашій генерації дотепер одинокого кобзаря “з кобзарської братії” в особі нашого автора. Автор не тільки витягнув “з попелу віків” кобзу, цю найдорожчу нашу музичну реліквію, а й воскресив тіні наших великих предків. Кобза в своєму поході на американському континенті здобула великий мистецький успіх та загальне признання, як війнятковий інструмент з чудовою красою музичного тону.

Якби хотілося, щоб наша славна кобза вросла в наш ґрунт, а наші меценати й індустріялісти могли б спричинитись до її масового поширення серед народу. Якби це було здійснене, то з певністю можна було б ствердити, що вона (кобза) витиснула б не один примітив з музичної сцени . . .

Концерти автора були захоплюючі й з'єднали йому велику симпатію серед суспільства Канади й Америки. За прекрасну мистецьку гру він отримав признання від високо авторитетних музикознавців, та визначних громадських кругів — прихильників народного українського мистецтва.

Це також причинилось до того, що популярна корпорація "Фолквейс Рекордс" у Нью Йорку, випродукувала награні автором платівки з добірною програмою вокально-музичних творів, які уже з'явилися в продажі і в Канаді. Платівки викінчені по мистецькому з прекрасним звучанням та чистим тембром голосу.

Книжка цікава не тільки своїм змістом історично-народнього фолкльору, воєнно-козацького епосу, пов'язаного з музикою й піснею, а цікава ще й тим, що вона придатна для педагогів і студіюючих.

Отож, ці факти можуть заінтересувати ширші верстви нашого суспільства, зокрема педагогічний персонал, та бути придатною й серед нашого студентства. З того погляду почуваюся до обов'язку порекомендувати видати цю книжку також і в англійській мові.

Наш мистець своєю цінною працею обдарував наше суспільство і за це належиться йому велика вдячність, навіть всебічна підтримка.

Платівки та його літературно - мистецька творчість є також частинкою вкладу до культурної скарбниці нашого континенту.

Мистецтво й мистці є співтворцями історії народів.

Геффорд, Саск., 10 вересня 1962.

Translation ^{from} ~~the~~ Ukrainian language in brief form.

R E S U M E

Kobzar P. S. Konoplenko—Zaporozetz author of the book “Kobza & Bandura” gave us a very interesting, and valuable research in the field of education and a sketch of the art of the Kobza. In outlining the political, social and the military aspect of the Ukrainian history, the author has demonstrated the life of a people through various phases of hardships from the period of the kings, beginning with “A Word about the Armies of Ihor”, through the Lithuanian-Rus period, the Cossack-Hetman period, through the period when Ukraine was a part of the Russian and the Austro-Hungarian empire, and also through a period of liberation and the Ukraine’s present enslavement.

In his book the author concentrates not only on the everyday life of the Ukrainian people, but also on their artistic achievements, especially those of vocal and musical nature.

He also gave us a resume of the work of famous West European composers, with examples of various Ukrainian melodies which thrilled these famous composers, and who later, incorporated many of the Ukrainian melodies into their own compositions. These facts are probably not too well known to many, but we find Ukrainian melodies incorporated into the compositions of Mozart, Beethoven, Bach, Liszt, Schubert and others.

Beside this, we find throughout the entire world, collections of Ukrainian melodies and songs in separate literary publications. These are translated into many languages and they portray the heroic struggles and the hardships of the Ukrainian people. These literary and musical works have been immortalized by such masters as: Boplan, Chavalea, Pierre De La Volle, Merimea, Aman, Rambo, Frederick Bodenstadt and others.

The author's concerts on the American Continent were most successful and brought him much recognition. This recognition came from nationally and internationally recognized musicians, as well as from many noted friends of the Ukrainian culture and music. The interest in the author's art of the kobza was so great that the "Folkways Records" in New York recorded the author's selection of musical items. The records have also appeared for sale in Canada. It is worthwhile to mention that the records of the author are of the highest musical calibre, and convey to the listener very emphatically the melodious tones of the instrument "Kobza".

The book is not only interesting because it contains historical and national folklore of the Ukrainian-Kossack epoch, which is intertwined with music and song, but it also contains valuable material from the educational viewpoint. This means that the book should prove to be of value not only to the general public, but especially so to the pedagogues and the students. Because of this fact, it is strongly recommended that this book be also published in the English language.

The artist, who is the author of this book, has endowed society with a valuable educational work. For his contribution to the knowledge and research in music, the author

deserves great credit and support. His published records and literary publications are added assets to the cultural wealth of the American culture. It is the arts and the artists who help to mould the history of the nations.

September 10, 1962.

Hafford, Saskatchewan.

M. W. HOLOTA, B.A., B.Ed.

ВІД АВТОРА

Ідея видати цю мою розвідку повстала під час моїх концертних виступів, та з зацікавлення і захоплення слухачів, які вважали, що кобза—це бандура, або ліра.

Було не мало труднощів, щоб в обставинах мого сучасного буття, видати цю працю, коли всі джерела до неї були знищені воєнною завірюхою в Європі. Мій особистий досвід і тільки деякі історичні дані, які я маю, не можуть бути вичерпним матеріалом.

Щоб в'яснити поняття кобзи і бандури, та щоб усунути здогади й припущення, в більшості індивідуально-суб'єктивного характеру, мовляв, що кобза і бандура — це один і той самий інструмент, я, на протязі довгих років, збирав джерельний матеріал, який потім в об'єктивній інтерпретації його та силою самих фактів, старався розв'язати це кардинальне питання в нашому “кобзарському” музичному світі.

Відомо, що без матеріалів, стверджуючих правдоподібне висвітлення справи походження, з'яви й вигляду кобзи, її розвитку й зникнення та причини заступлення кобзи бандурою, і “змагання” за існування третього інструменту — торбана в Україні й потім цілковитого його зникнення, — годі було б щось конкретного видати.

Фактом є, що в музичній літературі минулого не маємо окремого ширшого дослідного матеріалу про кобзу. З того також видно, що майже й не шукано за її оригіналом, ані серед народу, ані навіть по музеях.

Висвітлюючи різниці поміж музичними інструментами українського народу, їх походження, передусім кобзи і бандури, їх ролі у війську й народі, що так тісно пов'язані з кобзарським мистецтвом та кобзарями — речниками народньої правди, — треба було брати під увагу надзвичайно важні події й факти.

Кобзарський культ є в поході від давніших часів нашої історії, через цілі століття і до останніх часів пережитого нашою генерацією лихоліття: двох великих світових воєн, якими ще не закінчена боротьба нашого народу за волю. У всіх періодах того “походу” народне мистецтво доповнювалося новими поетичними творами і мелодіями, які виливалися з душі народніх мас, збагачуючи тим народню музику і пісню та кобзарську поезію. Тому, з тим доповненням до нарисів кобзарського мистецтва, мусів я додати бодай частинки з них, разом з історичними підкладами згадуваних періодів. (В 1911 році я видав перше своє брошуроване видання в Одесі, п. н. “Кобза найстаріший інструмент українського народу”. Окремий від бандури).

Моя оригінальна кобза, про яку мова в наступному розділі, була під час війни знищена. В Канаді забрало мені кілька років часу, щоб знайти майстра, який зробив би мені кобзу, подібну до моєї попередниці.

Коли нарешті я отримав кобзу й почав концертне турне, то опінія про мої концерти музикознавців, поодиноких громад і установ та української й англомовної преси дали повне признание й домагалися, щоб ширше спопуляризовувати українську музичну спадщину концертами на кобзі, бо це принесе ко-

ристь, в першу чергу для нашої молоді, на культурно-виховавчому полі. Приявні на концертах виявили своє захоплення й бажання відкривати музичні курси для молоді, щоб учити їх гри на кобзі та інше.

Відгомін нашої й англомовної преси та щира додатня оцінка широких кругів громадянства про виконану мною працю, яку зарахували до труду “каменярів”, дали мені бадьорість та насагу до дальшого зусилля, щоб внести і свою цеглину до храму народнього мистецтва, для добра нашого волелюбного народу на американській землі.

На закінчення маю велику честь сердечно подякувати за поміч в зреалізуванні й поширенні мною нашого рідного мистецтва та концертних виступів: Всеч. Духовенству наших церков, Духовному проводу Євангельського Об'єднання, Зарядам Українських Громад і всім, які відвідували концерти й своєю присутністю їх підтримували та традиційною українською гостинністю мене вітали.

Складаю сердечну подяку громадським діячам-приятелям “Кобзарського Мистецтва” і дійсним членам Ювілейного Комітету в Геффорд, Саск., пп. І. Ф. Маракові —піонеру Канади, Б. Л. Корчинському, П. Лазаровичу, д-ру М. Ковальському, Е. Михайлюку, В. Давидюку, В. Луцику і В. Залещуку, що своєю акцією в зв'язку з моїм ювілеєм 50-літньої праці на народній ниві, пов'язаній з народнім музичним мистецтвом, причинилися до зібрання передплат і частинки фондів на видання цієї книжки.

Зокрема сердечно дякую пану Івану Рубашевському бувшому вчителю народніх шкіл з Саскачевану, за його жертвенну працю на полі поширення Коб-

зарського Мистецтва в зв'язку з ювілейним виданням книжки і за все зичливе інше.

За частину отриманого важного історичного матеріалу для цієї праці, завдячую Дирекції Музею при Осередку Культури й Освіти у Вінніпегу, в особі пані Т. Кошиць та пану Блоку за додаткові документальні докази з його приватної бібліотеки у Вінніпегу.

Також цією дорогою дякую власнику книгарні "Сурма" в Нью Йорку, меценату й громадському діячеві, добродієві Миронові Сурмачу, за його цінний презент до моєї книжки — образ з історичного минулого: "Українське козацьке військо (кіннота) в поході з піснями, при супроводі кобз".

Сердечно дякую бандуристу Миколі Боярському в ЗДА, за його палку любов до рідного "Кобзарського Мистецтва" та за його щедрий ювілейний дарунок, нову, прадідівської конструкції 12-струнову, ним же зроблену, довбану кобзу, як дар з Америки.

Також складаю щире признання й сердечну вдячність всім передплатникам і меценатам, що виявили довір'я і своєю оцінку до цього видання та своєю частинкою допомогли видавничому фонду. (Імена жертводавців подані в окремому розділі книжки).

Ще почуваюся до обов'язку скласти сердечну вдячність Всеч. о. прот. Іванові Ткачуку, в ЗДА, за його щире підтримку народнього мистецтва і жертвенний труд у зв'язку з консультаціями по виданню пластинок награних мною на кобзі та виданням цієї книжки.

Автор з 12-ти струнною
кобзою (клеєною).

Кобза мистецько зроб-
лена славним майстром
муз. інструментів Франком
Гей, в Едмонтоні, Канада.

(Фотостудія Дмитра Га-
рап'яка, в Вінніпегу).

ІСТОРИЧНІ ДАНІ ПРО КОБЗУ І БАНДУРУ

З давніших сутінків віків, до найбільших реліквій музичних інструментів українського народу належить кобза, а в пізніших віках її наступниця, бандура.

Ці два, окремі по собі інструменти — кобза і бандура — були улюблені нашим козацьким війсь-

ком та народом. Вони є перлинами народніх скарбів, нашої великої історичної епохи аж до сучасності, та зайняли назавжди почесні місця в нашому національному пантеоні.

В світлі опінії наукових розвідок наших і чужоземних дослідників про походження кобзи та її розвиток, про причини зникання її з арени народнього буття та заступлення її бандурою, з якою деякий час змагався й торбан на Україні, а опісля й сам зник, було видано на протязі віків немало томів літератури.

В змісті цієї праці передусім поставлено кардинальне питання, яке й підлягає розв'язанню, наприклад:

- 1) де історичні джерела та незбиті факти, які стверджували б, що кобза не тільки не є самостійним інструментом, а й ніколи не була таким, щоб відрізнялася цілком від бандури?
- 2) і навпаки: де є незбиті докази, що бандура й кобза це один і той самий інструмент, який носить дві назви?
- 3) Як виглядала кобза та чим відрізнялася від бандури?

Впродовж усього свого життя я студіював немало літератури, зв'язаної суто з нашими музичними інструментами, а зокрема: кобзи, бандури і торбана. Однак вичерпних фактів, що кобза і бандура це один і той сам інструмент, не існує. Порівняння, що кобза цілком подібна до бандури також ніяк не можна погодити, як не можна дати віри версіям, що ніби бандура не є твором українського народу. В такому

разі треба запитати, де і в кого ж оригінал? Про процес заміни кобзи на бандуру, та причини того процесу скажемо даліше.

Ми бачимо, що бандура подібна до торбана, який з бігом віків також “реформувався”, а бандури навіть “позичали” одну головку, тому що бандури вироблялися на зразок торбана, з двома головками, як у торбана, замість однієї головки по формі властивої історичної бандури.

Здогади, припущення, думки тощо, аж ніяк не можуть бути доказами для закриття дискусії в цій, безперечно, надзвичайно важній справі, бо аналіза в цьому питанні є конечною.

Ось пригляньмося до опіній знаменитих своїх і чужих науковців-дослідників у цій справі за останні віки нашої доби.

“Яким був на світі перший струновий інструмент, ми не знаємо! Мабуть була це дошка з натягнутою на ній струною. Потім чоловік додумався, що краще струна звучить, якщо її начепити не на дошку, а на порожній резонатор. Далі чоловік помітив, що, придавивши струну, можна дістати вищий тон, отже він приробив дощечку, щоб вільно можна було придавлювати струну. З того повстав інструмент, що складався з резонатора, ручки й струн по ручці.

Як не думати, або не заглядати в минувшину, ми такий інструмент побачимо у всіх народів. То чому ж українці не могли мати такого інструменту?

Константин Порфирородний (XI вік) каже, що слов'яни були представниками інструментальної музики. Арабські письменники дуже часто згадують

інструменти “русів”, вказуючи навіть на число струн.

Отже інструмент такий в українців був, але, як він називався, ми не знаємо. Зате досить рано почали чути назву “КОБЗА”, що був інструментом з ручкою” (Гнат Хоткевич “ПРО КОБЗУ ТА БАНДУРУ”, Харків, 1928).

Знавець і дослідник кобзарства Мартинович, особисто знав багатьох кобзарів з Поділля, яких кобзи були маленькі, але з довгими ручками. Він каже, що ці кобзи були типу “тамбуріци” . . . Далі Мартинович стверджує, що кобза без приструнків називалася запорозькою.

Дослідник Г. Хоткевич відносно кобзи далі пояснює: “Точно встановити, скільки струн було на кобзі, неможливо. Кобзу кожен собі робив сам, якогось усталеного типу не було та й не могло бути”. При цьому він цитував опінію польського поета XVIII віку, який називав кобзу “старим інструментом, уступаючим місце лютні”. На цьому ж місці він далі пояснює, що “лютня, західньо-європейський інструмент того ж типу, що й кобза”.

Однак лютня не мала приструнків.

ЗВІДКИ ПОХОДИТЬ НАЗВА КОБЗИ?

Назву кобза, як інструмент, мали половці. Татари мали “кобиз”, турки “купуз”, мадяри називали “кобоз”, а у румунів і тепер “кобза”. У інших народів, як у хорватів, “копус”, у литовців “кобза”, а в поляків дуду називають також “кобза” і багато можна подати ще інших прикладів.

В середніх віках кобза мала великий розголос і вже з того часу вважалася за національний український інструмент.

Польський письменник Єжовський (1649) так і називає “кобза українська”.

Пізніше теж саме читаємо в “Курських губернських ведомостях” 1843 р. ч. 49 “...любимим інструментом українця називається — звонкая кобза”.

Польський дослідник Папроцький у XVI віці стверджує про козаків, що “вони з радості почали виробляти всякі штуки, стріляючи, співаючи та на кобзах граючи”.

В словнику, складенім невідомим автором в 1303 році, маємо слово “кобузці”.

Арабські письменники (X століття) кажуть, що на українській кобзі було 8 струн.

Польський словник Лінде пояснює кобзу, як інструмент для грання з трьома струнами.

Словник Даля має цікавий вираз “кобза струн”, тобто 4 пари струн.

Кобза з глибокої давнини оспівана козацтвом і народом і в давніх піснях зустрічаємо дуже часто слово “кобза”.

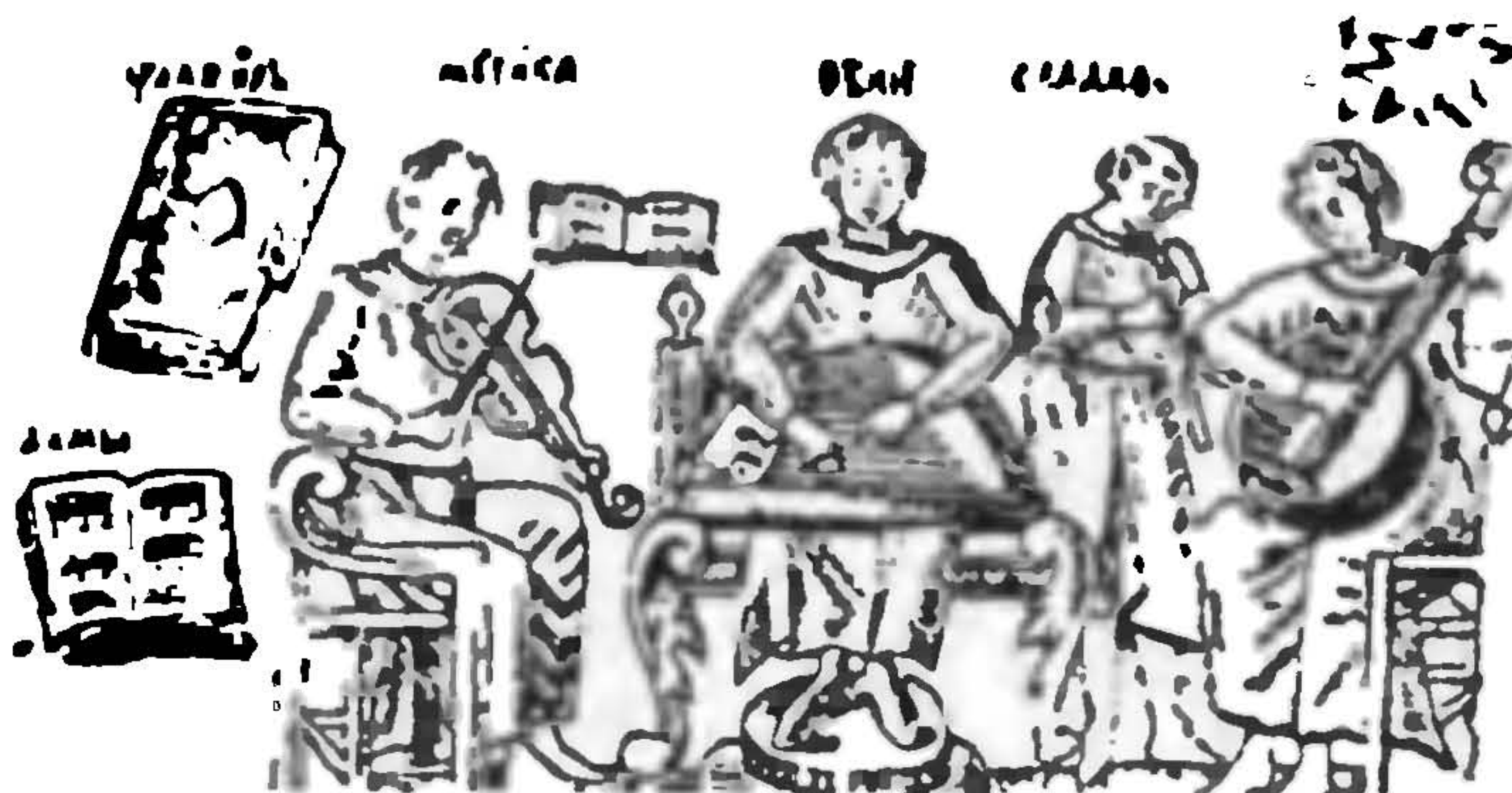
ЯК ВИГЛЯДАЛА КОБЗА?

З фресок Київо-Софійського Собору бачимо тип інструмента-кобзи з XI ст. (Але дехто називав цей інструмент “кимвали”, аби не своє — Г. Хоткевич).

**Кобза з фресок в Соборі Св. Софії
в Києві, з XI ст.**

В Читанці-Букварі ієромонаха Істомина з року 1694 — показаний другий тип кобзи.

**Група музиків з Букваря Істомина
з року 1694. Серед інструментів видно
тип кобзи.**

Дослідник Рігельман показує козака з кобзою без ладів та з 5 струнами по грифу, а 4 струнами на дейці (приструнки).

**Козак з кобзою в 9 струн.
З рисунку Рігельмана.**

ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ НАЗВА БАНДУРИ?

Римський автор Атеней, пишучи про письменника Ефронія (III вік перед нашою ерою), наводить його фразу: "...ті, що називають себе наблістами, пандуристами й самквістами, не вживають жодного нового інструменту". Виходить, що вже в III віці до нашої ери існував якийсь інструмент, що називався

“пандура” і вже не був тоді якоюсь новиною. Пітагор каже, що пандуру знали ще троглодити (древні мешканці Африки коло Червоного моря) й далі на захід, вірячи, що ті люди мешкали в підземеллях та печерах. (Троглодити робили свою пандуру з лаврового дерева, що росте коло Червоного моря). Знали цю назву й асирийці, бо от у Юлія Поллукса (II вік нашої ери) читаємо: “Трихорд (інструмент з трьома струнами), що асирийці називають його пандура, вони самі ж і винайшли”.

Арабський письменник Аль-Фарабі (950) національний інструмент арабів називає “тунбур” — це та ж сама назва (сучасні араби свій інструмент називають “дамбура”). У сартів є інструмент “Тамбур”. Остяки свій інструмент називають “домбра”, у кіргізів-кайсаків — “думбра”. Як бачимо, це слово знає й Азія.

В Західній Європі цю назву бачимо всюди. У Франції, як ми вже згадували, ще в XII віці зустрічається інструмент “мондоре”. В Іспанії з давних давен знали інструмент, що називався “бандурія”. В словнику Удена (1617 р.) читаємо “Бандурія-пандура, музичний інструмент”. У словнику Франціозіні (1645 р.) маємо “Бандурія-пандора — струновий інструмент у формі гітари”. В Італії словник Флоріо (1598 р.) має слово “пандоре”. Словник Новільє (1629 р.) італійське слово “пандоре” пояснює через еспанське “бандурія”. В Англії винахід Джона Розе називається “пандора”. У німців назва “бандор” зустрічається дуже рано.

Як бачимо назва дуже древня й походження її криється в темноті віків. Цікаво, що її знаходимо потім по цілім світі.

Словом, дослідник Г. Хоткевич у своїй аналізі стверджує слідує: “Інструмент з резонатором, рукою й струнами по ручці у нас був кобза, а приструнки ми вигадали самі — це потверджує Фаминцин, кажучи — (ні у Преторіуса, ні у Мерсена, ні у Кирхнера, ні Боннани не находім ні одного зображення, ні одного опису інструмента з приструнками). Отже, інструмент без приструнків в українців був, приструнки вони вигадали самі і нічого ні у кого не довелось позичати”.

Славний дослідник Філарет Коллеса, в своїх безсмертних творах зокрема в розвідці про “Українські народні думи” видання Просвіти, Львів, 1920 р., з яких я подаю частину аргументів і доказів, а зокрема, щодо кобзи і бандури, на сторінці 50 подає слідує:

“Від давен давна українські кобзарі рецитують в супроводі гри на струновому інструменті кобзи, яку зовуть також бандурою, хоч в 80 роках XVIII століття кобза і бандура були два окремі інструменти . . . Стрій у різних кобзарів буває дуже неоднаковий, як на це вказують значні різниці у числі струн і приструнків.”

Там же на сторінці 49 читаємо, що “Мелодії дум у всіх знаних досі варіантах обертаються на т. зв. церковно-дорійській скалі з тією зміною, що четвертий ступінь цієї скалі, найчастіше буває підвищений на пів тону (гіс). Це підвищення характеристичне не тільки для українських, але також для південно-слов'янських і ново-грецьких народніх мелодій, вказує виразно на східні впливи”.

Цікаво, що до розв'язання питання про походження бандури існують поміж дослідниками розбіжності, наприклад: одна група науковців - дослідників доводить, що в XV віці через Грецію вона з'явилася в Україні і є твором арабо-перського сходу. Академік Фаминцин з другої групи дослідників доводить, що бандура, десь в XVI віці з'явилася в Англії під назвою "пандора", поширилася в Еспанії, як "бандурія", пізніше через Італію попала в Польщу, а вже з Польщі, дісталася на Україну, витискаючи кобзу. Тому, що ніби не дуже різнилася бандура від кобзи, то в народі й бандуру почали називати кобзою . . .

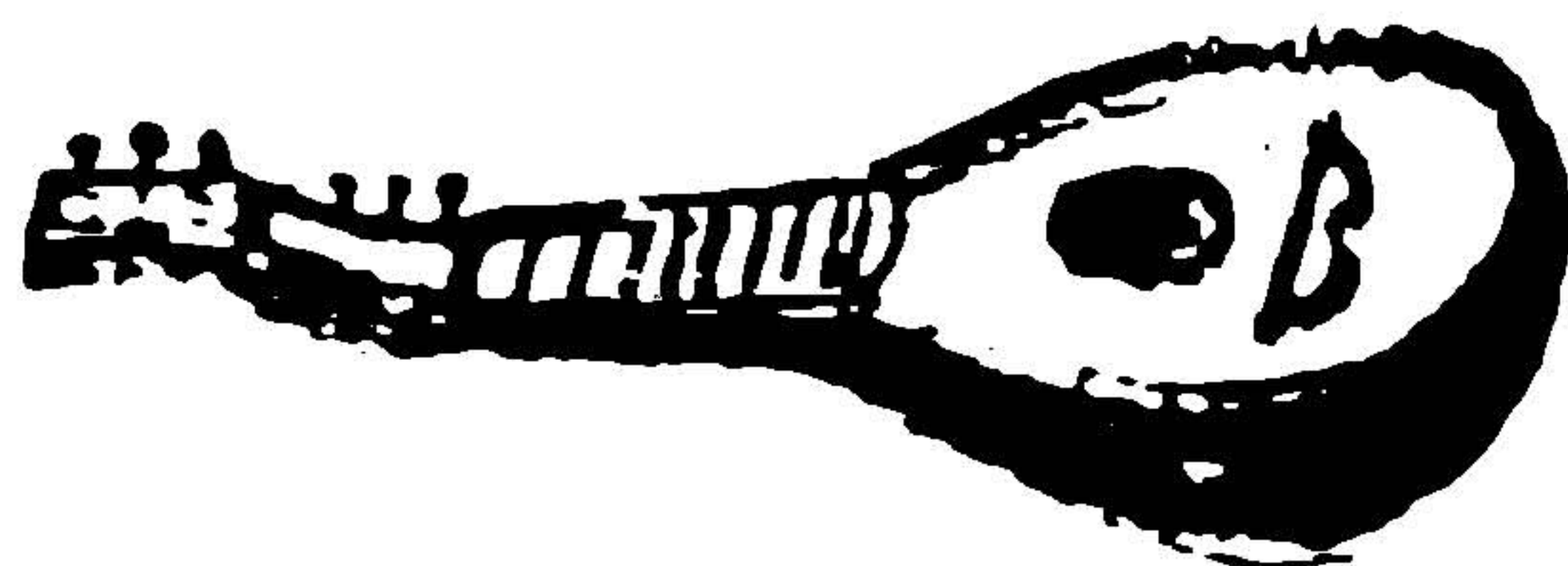
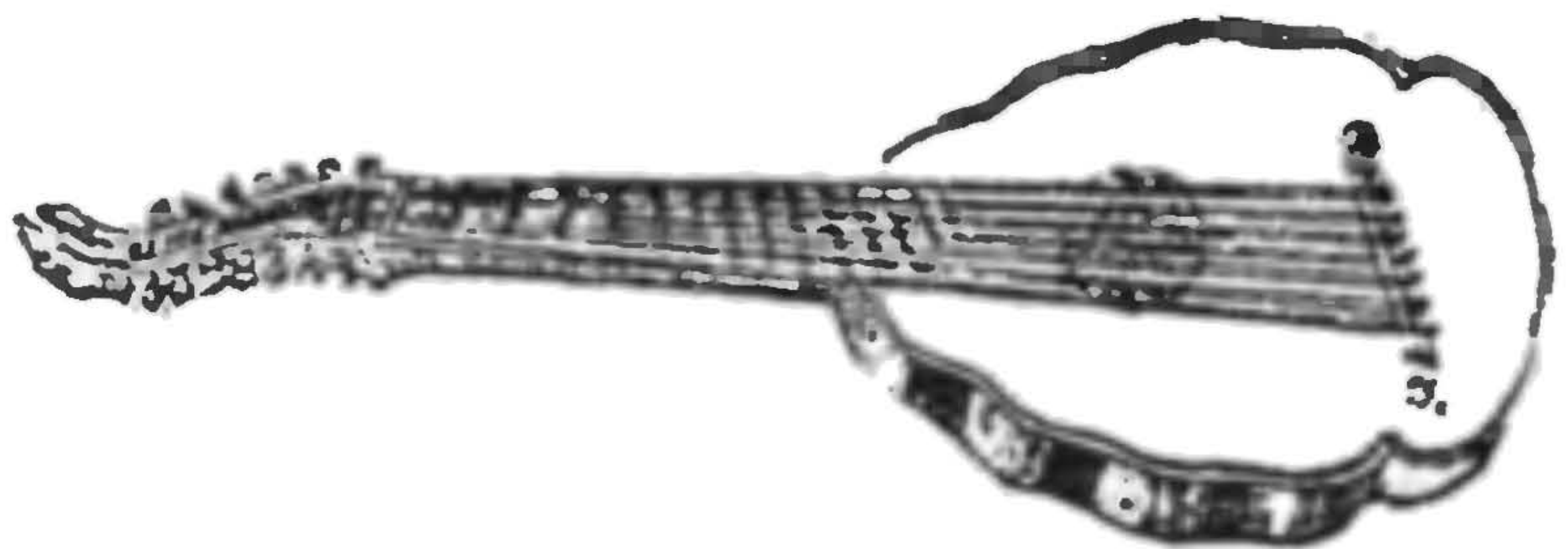
При такому широкому розповсюдженні слова "бандура" — від старої древности через середні віки до наших часів, від півночі до високих гір Кавказу, від надморських провінцій до далекої Монголії, — як малим при тім стає твердження, що українці, іменно українці, позичили й інструмент і назву... Правда, установити точно, як же ця назва попала до українців, очевидно не можна, бо існували тисячі шляхів... Першу згадку про українського бандуриста маємо в 1580 році — згадується бандурист Христофор Зборовський, але згадується не як щось рідкісне, але як річ звичайна. Отже, в 1580 році українські бандуристи вже були на Україні...

Дослідник і славний віртуоз на бандурі Є. Ємець у своїй розвідці про кобзу й кобзарів не подає звідки кобза походить, тому, "що, на жаль, нема певної думки, а існує кілька версій..." і пояснює, що "історик Ригельман також вважав кобзу чимсь окремим від бандури, бо в своїх писаннях підкреслював, що

**Козак Мамай з кобзою й ладами.
Стародавній малюнок.**

по містах грають на бандурі, а по селах на кобзі”. Проф. Микола Сумцов гадає, що бандуру занесли на Україну серби, які були першими вчителями ук-

Моделі лютні.

раїнських військових музиків та співців (М. Сумцов: “Українські співці й кобзарі”, Харків). Безсумнівним є, однак, те, що кобза була раніше бандури поширена на Україні. “Позатим, — подає далі, що — останніми часами запанував погляд, що кобза є з давних давних українським народнім інструментом і, що академік Фамінцин неправдиво висвітлив походження кобзи. Цей погляд особливо обстоює Г. Хоткевич, який рівнож є одним з перших зрячих кобзарів. Чи кобза походить з чужини, чи вона є витвором українського народу, на жаль, ще й сьогодні не зовсім ясно. Але ясно, що вона впродовж віків служила українському народові не тільки доброю розвагою, але й нагадувала йому про те, як москалі, орда, ляхи, бились з козаками, як козаки Хмельниць-

Озброєний козак під час гри на кобзі.
(Копія з історичного малюнку)

кого ховали, батька свого оплакали, як пропало славне Запорожжя, та не пропала його слава і т. д., чим сприяла пробудженню національного почуття, приспаного віками важкої неволі” (В. Ємець: “Кобза та кобзарі”, Берлін, 1923).

III. ЩО Ж НАМ КАЖУТЬ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ТА ІНШІ ДОСЛІДНІ МАТЕРІЯЛИ?

1) Українська Загальна Енциклопедія під головною редакцією Івана Раковського, том II, видання Львів-Станіславів-Коломия, Кооператива “Рідна Школа”, стор. 291, подає:

“Кобза, старинний український інструмент східного походження, пізніше заступлена зах. європейською бандурою, від якої різниться числом струн (кобза 8 - 10 струн, бандура до 30 струн).

“Кобзар, український народний співець-музик, переважно сліпець, що грає на кобзі. Кобзарі відомі вже з XVI століття в українському житті, в XVI-XVIII ст. мали вони велике значення, їх шанував увесь народ, а військо й гетьмани мали своїх власних кобзарів. Та аж у XIX віці почала цікавитися кобзарями наука, тоді почали записувати їх думи й переймати їх мистецький спів. З кобзарів-бандуристів XIX в. найбільше відомі: Андрій Шут, Іван Крюковський, Остап Вересай, Архип Никоненко, Терешко Пархоменко, Іван Кучеренко, Павло Гащенко. (Були ще славні кобзарі Кравченко, Гончаренко та інші — автор). З інтелігентів, зрячих кобзарів: Опанас Сластьон, Василь Шевченко, Гнат Хоткевич, Ва-

силь Ємець. (Є ще славні: син галицької землі д-р З. Штокалко, з Херсонщини Микита Савченко, Іван Баграновський, Олександра Пашкевич-жінка, Павло Перепичан, Яків Назаренко та інші — автор).

2) “Енциклопедія Українознавства” (Зош. 4). Головна редакція проф. д-р В. Кубійович і проф. д-р З. Кузеля, сторінка 279 подає:

“Сучасна бандура (інтелігентська) наближається до торбана, стрій не усталений... Бандура зах. європейського походження, назва мабуть романського походження. Кобза, попередниця бандури, первісний вигляд і стрій невідомі”.

3) А ось у Великій Історії України, видання Івана Тиктора, бачимо на сторінці 355 світлину князя Острожського (зі старої літографії), який слухає торбану. Власне той торбан дуже подібний до кобзи, яка має тільки 7 струн по грифу з ладами.

З історичних малюнків маємо козака Мамаю з кобзію (гляди світл. 28), яку він тримає в руках. На цій кобзі, як показує світлина, бачимо довгий гриф і кілька ладів (порогів), по грифу 4 струни і на дейці 4 приструнки. Є ще інші малюнки Мамаю з кобзою без приструнків, зі струнами тільки по грифу. В кожному разі це не змінює факту, що Мамай грає на кобзі, бо кобзи робили без приструнків і з приструнками, з ладами й без ладів, як хто собі бажав.

Дослідник Ф. Колесса, як попередньо подано, стверджує, що “в 80 роках XVIII ст., кобза і бандура були ще окремими інструментами”.

Без сумніву, кобза і бандура розвивалися самостійно, збагачуючись струнами.

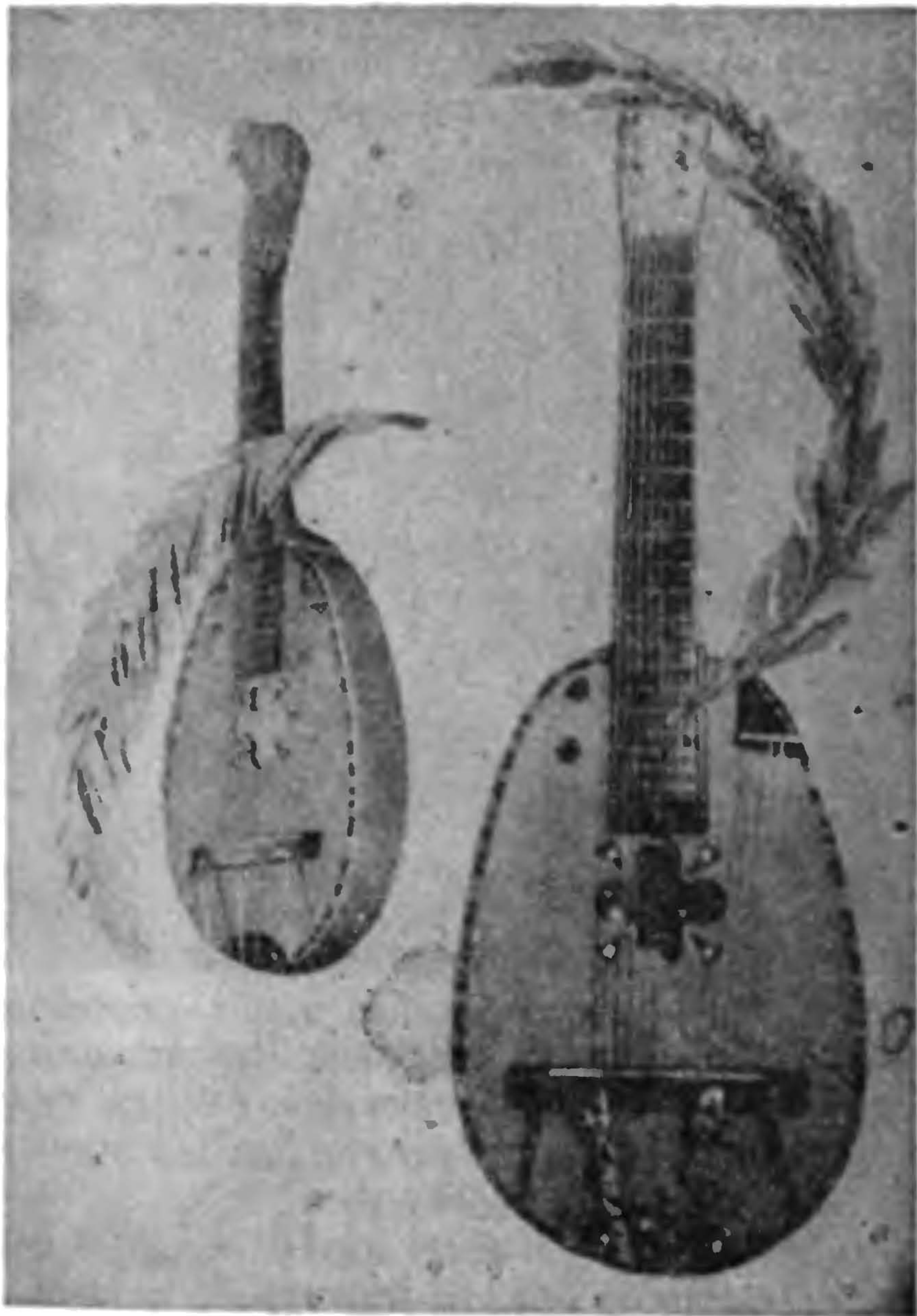
Це підтверджують дані з енциклопедій, малюнків та історичні джерела з переказами, що кобзи були від 3-х до 8, 10 і навіть 12 струн (Наприклад: оригінальна кобза Потапенка мала 8 струн по грифу, а 4 на дейці, цей зразок і я тепер маю).

Але з причини довгого грифу у кобзи, що очевидно перешкоджало в походах, і з уваги прибільшення струн на дейці з одночасним зменшуванням довжини грифу і усунення ладів, почав змінюватися вигляд кобзи. Отже, логічно й просто, скорочуючи гриф, був збільшений коряк, а з побільшенням площі на дейці, було побільшене число приструнків. З того процесу й прийшла на світ наша бандура.

Козаки в поході з кобзами. Малюнок з історичного минулого, на якому видно кобзи з довгими грифами.

Дослідник Г. Хоткевич доказує, що “кобзу ми мали, і приструнки винайшли”. Ясно, змінюючи модель, зробили бандуру, а, як відомо, то кожний собі

10-ти й 12-струнні кобзи автора

робив інструмент сам, як умів. Зо зміною кобзи на бандуру прийшло й дві назви — “кобза-бандура”... Козацтво і народ любили кобзу, тому й назвали її наступницю “принадну” бандуру ще й кобзою.

Однак називаючи правду по імені, бандура не є кобзою, а кобза не є бандурою, а лише споріднені між собою.

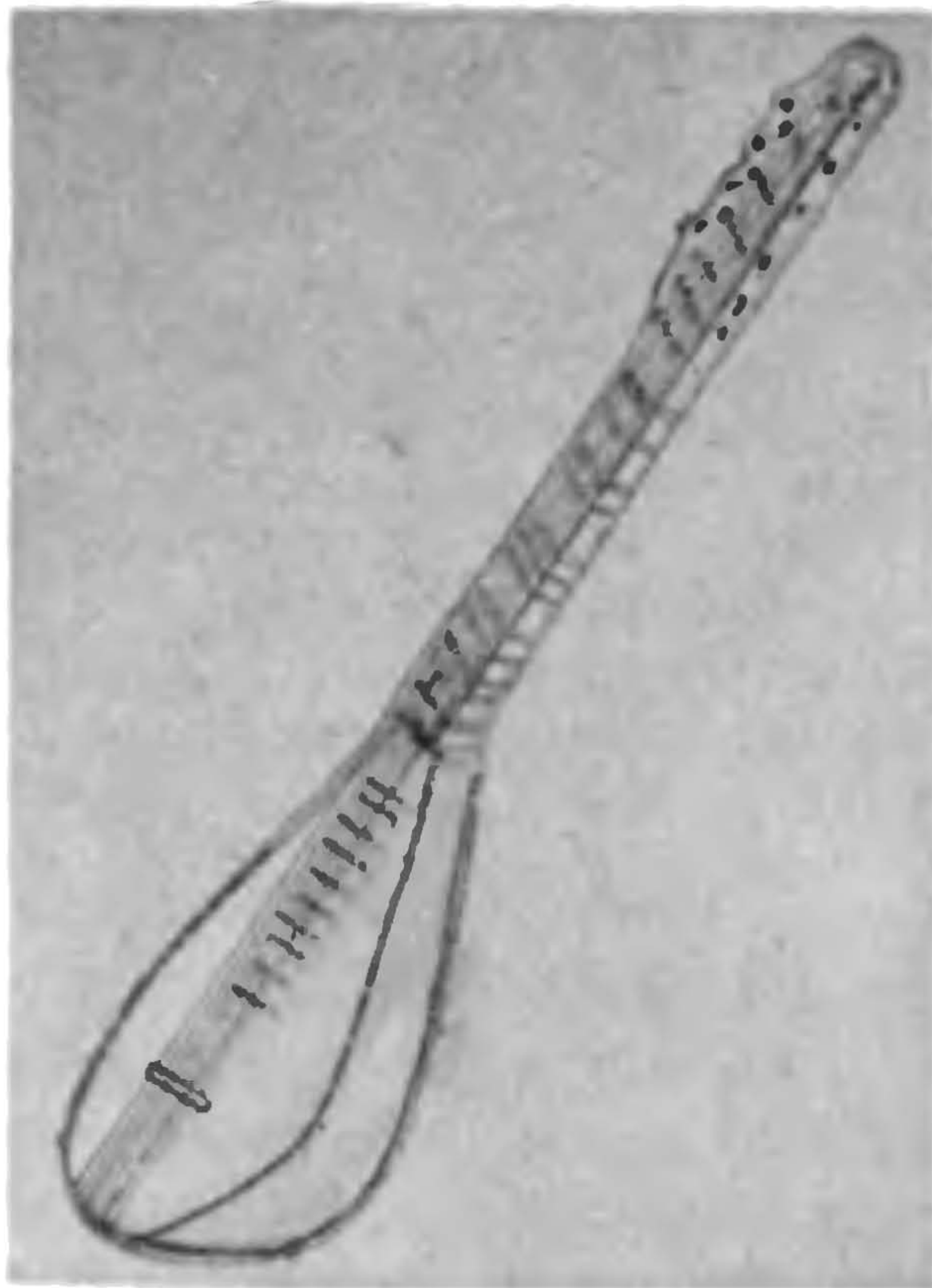

БАНДУРИСТИ: Мих. Кравченко з Вел. Сорочинець, Терешко Пархоменко з Буряківки, Чернигівщина, П. Древиченко з Залютина, Харківщина. (Моделі бандур з короткими грифами, під час гри бандури тримають прямовісно).

Підсумовуючи все вище подане, можемо сміло твердити, що кобза і бандура це окремі, по собі цілком незалежні інструменти.

В світлі цих фактів є неправдивим твердження, що ніби наші предки позичили у чужих якусь “пандору”, що замінилася в бандуру і витиснула нашу кобзу. Бо що ж має спільного наша бандура з отою пандорою?

Видатний український поет, автор гумористично-сатиричних співомовок і популярних ліричних пісень Степан Руданський (народився 25. XII. 1833 р., помер 27. IV. 1873 р.) у своєму творі “Добра натура”, споминаючи про чумака, який танцює в кожусі гопака,

Пандора

згадав про кобзу (сам автор був свідком тієї гри й танцю):

“Грає скрипка, грає кобза,
І бандура грає;
Чумак літом у кожусі
Гопки витинає” . . .

(8. XI. 1859)

Отже, це стверджує, що в другій половині 19-го століття кобза ще була в ужитку, як окремий інструмент і разом із скрипкою та бандурою (в складі тріо) брала свій інструментальний уділ. Кобза була ще тим мистецьким атрибутом, який пізніше, хоч і винищуваний ворогами, то ще служив утіхою й радістю гнобленому народові, переважно по селах.

Історик Рігельман відрізняв кобзу від бандури, кажучи, що на бандурах грали по містах, а на кобзі по селах. Проте тепер ці дві назви відносяться до одного й того ж інструменту, що можна бачити хоч би зі слів думи про смерть козака-бандуриста:

Тільки й зосталась йому
Бандура подорожня . . .
Кобзо ж моя, дружино вірная,
Бандуро моя мальована!

Василь Ємець, “Кобза та Кобзарі”
Берлін, 1923.

Бувш. професор Петроградської Духовної Академії В. Н. Карпов писав: “Живучи в Києві, я мав нагоду чути співи, автором яких рахували Сковороду. Ці співи не введені до церковного вжитку, а виконуються келійно, в приватних (звичайних) зібраннях київського духовенства, що кохали свій край”. Хиждеву в своїй статті “Три песні Сковороди” стверджує,

**Бандурист — Михайло Кравченко
з села Великі Сорочинці, Полтавщина.**

що пісні Сковороди українські сліпці (“Лірники”, “кобзарі” і “бандуристи”) співають під назвою “Сковородинських веснянок” (П. Маценко: “Давня укр. музика і сучасність”, Вінніпег, 1952). Отже з того ясно видно, ще один факт стверджений особисто очевидцем проф. Карповим в Києві, що поміж самотійними співцями й окремими інструментами, як видно, що й кобзар з кобзою, так як лірник з лірою, а бандурист з бандурою, окремо співали оті “Сковородинські веснянки”, а це доказує, що в той час були ще кобзарі з кобзами незалежне від бандуристів з бандурами . . .

**Бандурист П. Гащенко
з Харківщини**

Позатим, як бачимо з показаних інших зразків кобз із історичних світлин, а також зразків бандур при кобзарях-бандуристах (світлин в тексті) та з висновків взятих з енциклопедій то все це являється раз на завжди правдивим доказом, що кобза є нашим з древніх часів національним інструментом. Фатальна дійсність і пережиття народу хоч і вибили з рук народніх і бандуру, то все ж таки бандура мала більшу іскорку щастя, що через сліпців - нащадків козацтва була донесена до рук зрячих козаків, які в дальшій боротьбі з темними силами і терором, жертвуючи собою, воскресили її й понесли цей скарб не тільки по Україні, а й за кордон.

Божим Провідінням мені пощастило ще хлопцем зустрінутися з запорозьким нащадком — кобзарем Данилом Потапенком, від якого я отримав у дарунку кобзу, цю величезну реліквію, яку я показав на Україні, а згодом і у вільному світі. І слова, які сказав Потапенко в 1902 році, що “кобзи й торбани вимерли” є правдивими. (Про цю історичну зустріч буде згадано в наступному розділі). З того виходить, що долею припало на моє життя, бути може й “останнім” кобзарем у світі. Однак я хотів би своє приречення, дане славному запорожцеві Потапенку, а саме, щоб навчити молодь грати на цьому висококультурному і прекрасному інструменті, виконати, бо слава наших предків не повинна пропасти, і я не повинен бути “останнім кобзарем...”

Кобзи, або бандури вироблялися з цілого куска дерева верби, або клену і були довбані. Пізніше зустрічалися й клеєні (рекомендується інструмент робити довбаний з огляду на ліпшу звучність).

Щодо розвитку бандур та кількості струн, було різно, а тепер навіть є бандури до 40 і більше струн. В справі строю, то дослідник В. Ємець в книжці “Кобза та Кобзарі” на сторінці 13 подає: “Що до строю кобзи (бандури), то він є досить різноманітний, почасти зв’язаний з більшою чи меншою кількістю струн. Взагалі ж кажучи, кобза (бандура) зохвала дуже старий стрій грецького походження, з примішкою орієнтальних впливів...”

Дослідник В. Ємець, подаючи стрій кобзи, мав на думці певно стрій бандури.

На кобзі обов’язково довгий гриф (ручка) у симетричній формі, як у лютні та з ладами, або й

без них. Натомість у бандурі короткий гриф без симетрії. Тепер бандури виробляються з грифом, переважно з боку, бо це дає більшу площу для приструнків.

Згідно з світлинами моделей кобз було кілька: овальні, грушко-подібні, круглі. Під час гри кобзу можна тримати так, як подобається, або, як вигідніше самому кобзареві, а бандуру навпаки, можна тримати тільки вертикально. Кобзи можна навіть до-

В горі О. Бородай, торбан з київської школи ім. Лисенка, і з бандурою Гнат Гончаренко із слободи Ріпки, Харківського повіту.

вільно перестроювати, залежно від твору, який вимагає застосування того чи іншого строю. (Плянунеться в майбутньому видання підручника гри на кобзі з поданням строю, способи гри і таке інше, як на те дозволять матеріяльні ресурси).

Чистота тону кобзи й мелодійність є досконалі, а при застосованню концертного резонатора та при спеціальній техніці звучить, як ансамбль.

Щодо бандур, то вони в часі свого розвитку та вдосконалення прибрали деякі й то поважні зміни, як це буде показано далі на сторінках цієї книжки. Наприклад: дослідник і педагог кобзарської музики на бандурі Г. Хоткевич, застосовував стандартний і де в чому змодернізований виріб бандур. Останніми часами, цей розвиток, як читаємо в закордонних звітах, пішов ще далше...

Кобза дає не тільки прекрасний супровід-аккомпаніамент стилю "Раскуеадо" при музиці чи пісні, а головне при застосовуванні стилю "Пунтеадо", коли виконується водночас арія з аккомпаніаментом, він солюючий і абсолютно самостійний. Грається на кобзі лівою рукою всіма 5-ма пальцями по цілому грифу, а правою рукою 4-ма пальцями також упродовж цілого грифу (спеціальний стиль гри по всіх струнах).

Як бачимо з наведеного, що різниця між кобзою і бандурою, є не тільки в самій формі моделю інструменту, кількості струн, але й в самім способі гри. Щодо способу гри на бандурі, дослідник В. Ємець в своїй розвідці "Кобза та Кобзарі" на сторінках 13 і 15 подає слідує:

“Грають на кобзі сидячи, причім кобза (цебто бандура — прим. автора) ставиться на коліна простокутно тулубу кобзаря, права рука грає тільки на приструнках, а ліва — на басах. Такий спосіб гри являється характерним для чернігівської школи. Коли ж кобза (бандура — прим. автора) ставиться рівнобіжно тулубу, а ліва рука грає не тільки на басах, а й на приструнках, то цей спосіб гри належить до другої-харківської школи... Видобуваються на кобзі (бандурі — прим. автора) звук биттям пальців об струни, при чому в ударах по струнах не лише бере участь пучка пальців, але й ніготь, для того, переважно, кобзарі мають трохи одрощені нігті.

ЯК АВТОР СТАВ КОБЗАРЕМ ТА КОЛИ Й ДЕ ПРИДБАВ КОБЗУ

Мій бл. п. батько дуже любив мисливство і ще перед 1-ю світ. війною належав до мисливського Т-ва, в якому був діяльний та відзначався організаційним хистом спеціальних збірних полювань.

Рівно ж і я, слідами батька, почувався палким мисливим. Одного разу батько сказав мені, що їде на полювання до запорозького козака, з яким недавно запізнався, і який запросив батька разом зі мною до себе на хутір, на полювання. При цьому обіцяв заграти нам на кобзі і торбані.

Я дуже втішився цим запрошенням. Мені минав 12-ий рік, і я ходив до музичної школи і вчився грати на скрипці. Я також грав тоді на гітарі зо 4 роки, яку дуже любив.

Не дивлячися на свій хлопячий вік, я майже ніколи не пропустив нагоди, щоб не асистувати бать-

кові на полюваннях. Але це запрошення на полювання було для мене цілком особливе, бо воно скривало щось містичного в собі. Бо то було на хуторі, а не збірне полювання, на якому бувало до 30-40 мисливих. Тепер я мав бути тільки з батьком. А крім того я мав побачити запорозького козака та ще й з довгими вусами, який мав грати на кобзі й торбані, це ж щось небуденне, бо тих інструментів я ще ніколи не бачив. Бандуру мав у руках, але кобзи чи торбана — ні.

Це було коло 30 верств від повітового міста, де ми жили. Коли прибули на хутір, то нас зустрів кременезний козак років з 50, та дійсно з довгими вусами, правдивий запорожець, немов би з воскреслої Запорозької Січі.

В його окремій кімнаті, обвішаній зброєю та килимами, я побачив шафу під склом, в якій висіло кілька музичних інструментів. Кинулися мені у вічі два, один інструмент із двома головками та з багатьма струнами, то був торбан, і другий, із довгою рукою, з 10 струнами, але з механізмом на 12 струн (8 по грифу, а 4 приструнки по дейці) та з однією головкою в формі орла, — то була кобза. Лежала в шафі велика сопілка й гітара.

Власник хутора (фарми) був нащадком запорожців, господарював з дружиною, бо дітей не мав. Був надзвичайно гостинний і щирий. Він називався Данило Богданович Потапенко. Після полювання, ми з батьком були запрошені господарями на вечерю. Одначе мене притягала не вечеря, хоч я й був голод-

ний, але я хотів добре придивитися на торбан, а найбільше на кобзу, та почути, як грається на них.

Я так багато чув про нашу минувшину від свого батька, діда та з творів Гоголя та інших письменників. Дещо знав про кобзу, козацтво, запорожців, гетьманів, а “Кобзаря” Шевченка я уже знав майже цілого на пам’ять, так, що цілу історію наших предків мав у своїй душі . . .

Зачав батько просити господаря показати кобзу й торбан та заграти на них. Господар заграв, а властиво акомпанював під свій спів думи, але кобза видалася мені більш мелодійною і цілковито захопила мене. Була вона при тому багато легшою від торбана, який був незручний і тяжкий; кобза була довбана, а торбан клеєний.

Господар знав від батька, що я вчуся на скрипці і граю на гітарі. Після скінчення гри він витягнув з шафи гітару і подав мені, щоб я заграв. При тому вияснив, що гітара — це власність брата його жінки, який у нього гостить.

Щодо гітари, то я вже не раз виступав на концертах, а почав вчитися грати на ній ще з 8 років. Коли я заграв господарям кілька творів, а останній Кармелюка зо співом, то господар дуже був зворушений, обійняв мене і міцно поцілував, кажучи дослівно: “Я таку дитину чую перший раз...” і сам розплакався, а я з ним також . . .

По кількох хвилинах, він звернувся до мене з запитом: що мені подобається більше, кобза чи торбан? А й додав, що це великі наші інструменти, які вже, здається, вимерли... Він ще сказав, що приїздили до нього пару разів післанці та пропонували доб-

рі гроші, щоб кобзу їм відступив для музею, але він відмовився.

Я відразу сказав, що подобається мені кобза. Він взяв зараз же на денці кобзи й написав, що це мені від нього дарунок, пояснюючи, що вона має коло 150 років, а він є правнуком своїх дідів запорожців, перехрестив кобзу й мене, кажучи, що це велика пам'ятка, яку дарує мені її, щоб я на ній вчився та грою й піснями пригадував людям, як козаки билися за волю, за віру, власну хату, за рідний край-Україну.

При тому він мене запевнив, що більше грає сам на торбані і йому приємно, що я буду його родинну кобзу мати у себе не як "мебель", а, як "живу" річ, яка сама за себе говорить. Обіцяв показати способи гри на ній.

Таким великим і несподіваним подарунком я був цілковито приголомшений. А як же могло бути інакше? Кобза, яку я так дуже хотів мати та й ще з роду запорожців, це вивело мене з мрій в сферу дійсності. Сам господар Потапенко мав закінчену агрономічну освіту й був свідомим українцем, бував часто у нас гостем, а ми в нього на хуторі. Він мені показав скромні способи гри на кобзі, але я згодом застосовував інший стиль гри на кобзі. (Я був довгий час під впливом кобзаря Потапенка). Він розповідав мені легенди про кобзу з оповідань його батька, діда й прадіда, про славне військо запорізьке, а найголовніше подав причини, чому зникла кобза? Згідно з оповіданнями його дідів, кобза зникла тому, що вона, як виявилось, мала довгий гриф, а козак під час бойової атаки в поспіху замість хватати зброю за плечами хватав за гриф кобзи.

Цей переказ є надзвичайно цінний і правдоподібний. Кобзи зникали, а новий твір інструменту — бандури з більшістю струн, прийшли на зміну “заступати” кобзу. Тоді ж не було спеціальних обозів, не говорячи про інші модерні устаткування і таке інше, які стали вживати в пізнішу добу. Козак тоді мав при собі, на коні, майже все своє “майно”, переважно зброю, з малим запасом провіанту, а багато з них, при тому й кобзи, які, в критичних моментах були завадою. Однак я не зустрічав, ані в розвідках, ані в малюнках, щоб козаки в поході, сидячи на конях, грали на бандурах, бо цей привілей мали тільки кобзи з огляду на довільний спосіб гри.

І цей факт підтверджується цілою серією образів. Бандура, з огляду на спеціальний спосіб гри, цебто під час грання треба тримати її вертикально, не надається до грання сидячи на коні.

Кобза, яку я отримав у дарунку, була примітивною обробки. Довбана з верби, овальної форми, з довгою ручкою (грифом), з механізмом на 12 струн і мала всього 6 ладів. Отже 8 струн ішли по грифу, а 4 струни по дейці. Жодних знаків по грифу, як у гітарах, поміж ладами не було. В кількох місцях вона була пошкоджена (потріскана), але добре склеєна, а головне те, що вона, не зважаючи на свій “музейний” стан, мала добрий вигляд, звучала ніжно і мала прекрасну вібрацію. Закінчення ручки було високо артистичної роботи. Голова ручки (грифу) була оздоблена вирізкою орла з його бюстом, а в очах орла були вставлені діаманти (алмази), які при світлі іскрилися і це викликало уяву про щось далеке, містичне і чарівне минуле . . .

Кобзар Андрій Шут

з Олександрівки, Чернігівщина (рис. П. Куліша)

Отже від часу зустрічі з кобзарем Потапенком, тобто від 1902 року, я й став кобзарем . . . З бігом часу я почав удосконалювати кобзу. Дещо зменшив грубість грифу, боків і спідньої дейки, та додав ще 10 ладів, яких разом було вже 16. Ця удосконала кобза мала вже потрібний хроматичний звукоряд.

На кобзі, яку я тепер маю, вставлено 20 ладів, що є на мою думку, повним може й конкретним завершенням при виконуванні музичних творів. На цьому місці стверджую, що кобзарів із кобзами, крім запорожця Потапенка я в своєму житті більше не зустрічав. Це власне дає мені до думання, що кобзи цілком зникли. Така ж доля судилася і для бандур,

коли по смерті носія кобзарського мистецтва, знаменитого бандуриста сліпця Остапа Вересая, загомонила московська преса, що зо смертю Вересая кобзарське мистецтво й бандура, зійшли із ним в могилу навіки . . .

**Бандурист ІВАН КУЧЕРЕНКО з села Мурафи,
Харківщина.**

Ось, що подає дослідник В. Ємець про цього найславнішого кобзаря:

“Для повнішої характеристики особи Вересая, подаю про його більший уступ із книги Д. Ревуцького (Українські думи та пісні історичні). Тяжко перебиваючись... все своє горе виливав старий у співах. Художник Жемчужніков признавався, що, коли Вересай співав йому свій кант (про правду), між строфами пісні обидва, одриваючись від діла, плакали: один над своєю кобзою, а другий за мольбертом. У Вересаєві ми бачимо глибоко інтелігентну, гуманну й

надзвичайно музикальну людину. На свої пісні дивився він, як на річ, що перейшла до людей від самого Бога...” (В. Ємець, “Кобза та Кобзарі”, Берлін, 1923).

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ І КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА.

ТЕРОР ЧЕРВОНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ.

Але кобзарське мистецтво не завмерло. Перший його воскресив своєю любов'ю, енергією і працею знаний вже нам дослідник Г. Хоткевич. У запланованому концертному турне з батьком нашої музики і пісні, великим композитором Лисенком у 1899 році в Україні й поза нею, виступав він з бандурою по великих містах, а пізніше також і по західній Україні. (На передодні I світової війни я листовно контактувався був з маєстром Хоткевичем, але війна перешкодила зустрінутися з ним).

Крім жертвенної праці, Гнат Хоткевич вклав ще й свої матеріальні ресурси і зібрав зі всіх кінців України ще живих сліпців-кобзарів, бандуристів, лірників, скрипалів, переборюючи всі труднощі, а в тому й політичного характеру, бо й сам був на “оці” всевидючого жандарма, і всю цю “братію” згрупував у вокально-інструментальний ансамбль, з яким і виступив із концертом в 1902 році на XII археологічним з'їзді в Харкові, куди з'їхалися майже зо всіх сторін науковці. Цей виступ звернув велику увагу вчених і суспільства та й причинився до відродження і розвитку майже призабутої галузі кобзарського мистецтва, що й дало масовий здвиг. Зацікавленість бандурою росла. Появилися нові бандуристи та

майстри бандур, і всім було ясно, що бандура не вмерла і не вмере . . .

Відомо ж, що бандура, заступаючи кобзу в давні часи, була широко розповсюджена, але часи політичного терору та економічного обезсилення народу тяжко відбилися на українцях, та вибили з їх рук також і бандуру. Залишилася вона в невеличкій групі наших сліпців-бандуристів, нащадків козацтва, які своїм серцем і душею донесли нам цей скарб народній до сьогоднішнього дня, передаючи молодшому поколінню.

Українські народні музики, на чолі з інж. Гнатом Хоткевичем, які виступали на археологічному з'їзді в 1902 р. в Харкові. (В усіх бандурах короткі й асиметричні грифи).

Репертуар сліпця-бандуриста був невеличкий та й той вже почав забуватися під терором поліційного режиму. Але з моментом появи бандури в зрячих руках, надія на її розвиток була запевнена.

По І-ій світовій війні доля судила Г. Хоткевичеві залишитися на Україні, де він опинився ще під тяжчим режимом червоного окупанта. Ризикуючи собою та перебуваючи цілком у нових невідрадних і непевних обставинах, він зумів заснувати курси гри на бандурі при Харківському Музичнім Інституті в 1926 році. Цей факт причинився до створення нових кадрів інструкторів-бандуристів і виробу бандур у широкому масштабі та до поширення кобзарського мистецтва.

Його вклад праці причинився на Україні до великого розголосу нашого музичного культу, просто подиву гідного. Кобзарство демонструють багато капель бандуристів, тріо, дуети, а в оркестрах можна бачити бандури, як: пікольо, прима, альт, бас — словом, небувале до цього часу відродження наших народних інструментів і їх розвитку, але вже без кобз, які в міжчасі зникли . . .

Це було в Україні за часів НЕПУ (нової економічної політики), в яку нарід повірив, що “жить буде лучше, жить буде веселей...” та почав вкладати в життя свою ініціативу, працю, знання, словом все творче, що жило. Однак, сталінські сатрапи варварського комуністичного рабства, лякаючися цього народнього поступу та національної свідомости, застосували терор, знищивши голодом, в катівнях НКВД і депортаціями на Сибір мільйонові маси нашого народу, який ні в чому не завинив.

В цій страшній дійсності винищено було багато й бандуристів, а в 1941-му році впав жертвою і Г. Хоткевич — незломний піонер, меценат і жертвенний працівник на полі відродження нашого кобзарського мистецтва.

Нехай буде вічною пам'ять великому синові поневоленої України!

Ось частинка витягу з нашої кривавої історії, як вороги нищили отих наших ідейних трибунів-кобзарів. По давній традиції і гайдамацькі відділи виводили з собою кобзарів. У т. зв. "Коденській книзі" є вістка, що в 1770 р. поляки покарали смертю за участь у гайдамацькому повстанні трьох кобзарів: Прокопа Скрыгу, Михайла Сокового й Василя Варченка (К. Ф.

Зустріч в ЗДА автора з бандуристом-віртуозом Мик. Ів. Савченком з Херсонщини. Автор з 10-ти струнною кобзою, а бандурист М. І. Савченко з 35-ти струнною бандурою.

У. С. — Коденська книга і три бандуриста. К. Ст. 1882. IV. 164-5). А скільки ж їх винищено у всіх добах з нашою включно в льохах черезвычайок, ГПУ, НКВД, в таборах невольничої праці та ін., під диктатурою червоних людожерів-окупантів? . . .

Прийде час коли нарід на Україні, рядом з монументом “невідомого вояка” буде ставити монументи “невідомим кобзарям”, які голови свої положили за волю, що є неподільна й така дорога для всього людства . . .

Ще за життя Г. Хоткевича в 1928 році, та за його старанням в Україні були створені оркестри українських народніх інструментів, куди ввійшли інструментальні підставові групи, як наприклад: 1) струнно-щипкові (бандури), 2) близькі до неї цимбали, 3) смичкові (ліри) і 4) духові сопілки.

Як відомо, бандура ніколи не мала якогось усталеного типу. Один стандартний, дещо змодернізований тип бандури мав 8 бунтів (басів) і 22 приструнки з діяпазоном у 4 октави від “фа” великої до “фа” третьої октави. Але обсяг 4-х октав не є вистарчаючий до широкого оркестрального звучання. Тому було створено ще 2 типи бандур: піколо і бас, так само з 4-ох октавним діяпазоном. Піколо настроюється на октаву вище від прими і має обсяг від “фа” малої до “фа” 4-ої октави, а бас від “до” контр октави до “фа” 2-ої октави, цебто на октаву нижче від прими. (Ноти для піколо пишуться на октаву нижче, а для баса на октаву вище ніж звучать).

Друга група оркестри — ліри, з безконечним колесом (смичком), мають специфічний тембр — середній між тембрами “гобою” й скрипки — під сур-

З концертних виступів автора в Канаді.

дину, що в комбінації з бандурами дають ефектне звучання. Група лір, яка входить до оркестри, є двох типів: ліра-сопран і ліра тенор із обсягом у півтори октави кожна (настроєні хроматично): сопрано від “фа” першої октави до 2-ої, а тенор від “фа” малої до “до” першої октави. Ноти для ліри-тенор пишуться октавою вище ніж звучать.

Приготовляються також свірелі та трембіти, які мають увійти до оркестр. Повна оркестра являється в такому виді: бандур піколо — 3, бандур прим — 6, бандур басів — 3, цимбали 1, лір сопран — 2, лір тенор — 2, сопілок 1-их — 1, сопілок 2-их — 1, ударні (літаври, бубон, трикутник, тарілки).

Як бачимо, величезна праця була вложена в діло воскресення з попелу музичних інструментів і втілення їх в оркестрову “соборність”. На жаль, до оркестри не була введена кобза. А це тому, що її як солюючий інструмент, зі своєрідним способом удосконалення гри та з вийняtkово чарівним тембром, майже не можна заступити іншим інструментом. Причини відсутності кобзи відомі. Однак, я вірю у її воскресіння, так як вірю в воскресіння України.

А все ж таки на нашому континенті можна створити аналогічні оркестри навіть з кобзами, або оркестри з кобз і бандур. Це було б великою й небувалою атракцією культурно-музичного інструментального скарбу у вільному світі.

Поруч Г. Хоткевича ми маємо ще одного славного педагога й організатора шкіл і капель та віртуоза - бандуриста В. Ємця. Він же й є автором кількох праць про кобзу й кобзарів. В. Ємець в своїй-

му житті також закладав школи бандуристів на Кубані, серед нащадків запорожців і за кордоном в Європі, а під час визвольних змагань своїми концертами на бандурі розважав козацтво в походах. Він чи не перший їздив по Європі, а пізніше й на американському континенті, і як соліст, показав чар гри на бандурі.

Полковник Петро Філоненко — патріот і добродій українського народного мистецтва. Є він прямий нащадок славного запорожця, полковника Філоненка, який під гетьманом Остряницею і Гуною вславився в боях з ворогами в XVII ст.

Про кобзарів і лірників. Нариси про мистецтво. Про мистецтво кобзарів. Про музичні інструменти на Україні й причину занепаду кобз і бандур та їх споріднення з іншими інструментами. Про невольників і боротьбу з наїзниками. Про думи, пісні та голо-сіння з їх характеристикою й інше.

Кобзар — це носій не тільки індивідуальної поетичної творчості, а передусім народньої правди — він, як незломний трибун - співець великої історичної минувшини та пробудитель народнього сумління, являється борцем за волю й незалежність батьківщини.

Власне оці ідейні риси взяв під увагу наш геній Т. Г. Шевченко й увіковічнив їх у своїх творах, які й назвав “Кобзар”.

Другий визначний поет, письменник і дослідник, це Пантелеймон Куліш, друг Т. Шевченка, що свою літературну працю назвав “Кобзою”.

Наші й чужі дослідники-науковці, а найбільший з них д-р Філарет Колесса, ознайомили світ з нашим героїчним минулим та лицарським козацтвом. Видвигаючи суть нашої історії, ось що він писав:

“...В козаччині була якась таємна сила, що причаровувала народні маси: бо це та щиро-демократична основа рівноправності, на якій опиралася козацька організація, той вибірний вічевий лад, що так дуже відповідав духові й історичним традиціям українського народу.

Яке ж велике значення для народнього життя мали співці-сліпці у давнину, коли по згадкам старих людей, кобзарство процвітало, коли були старечі королі й цехмістри, коли співацькі організації були скрізь поширені і держалися ще в повній силі, сліди яких подибуються скрізь на Подніпров'ю, на

Поділля, Волині та в Галичині. Всенародне значення кобзарів лежить у тому, що вони спопуляризували-поширили між народом козацькі думи та заховали їх від забуття, навіть після упадку козацтва, що через пільму панщизняної неволі й утисків рідного слова, перенесли до наших часів цей культурний дорібок, як великий народний скарб.”

Без жодного заперечення, в такій короткій та річевій аналізі, кожний може уявити суть і дійсність цієї історичної правди . . .

Тому ця величезна спадщина зобов'язує нащадків черпати з неї духову силу до відбудови вільного життя й батьківщини . . .

В добі Козаччини в боротьбі за волю, кобза була важливим інструментом пропаганди. Через думи й пісні по всій Україні, з покоління до покоління, із століття в століття передавався дух визволення з кайданів неволі, дух відваги, лицарства та боротьби за волю . . .

В історії української культури значення кобзи та кобзарів є дуже відмінним від інших народів. Нам відомо, що в інших країнах були також мандрівні співаки, що ширили через музику, власне через спів під акомпаньямент музичного інструменту, вірші й іншу поетичну творчість, але їх ніхто, не тільки не вбивав, а навіть не переслідував і не нищив їх музичних інструментів.

У Франції були славетні провансальські трубадури з їхніми незабутніми піснями, у Німеччині — лицарські барди та інші. Ці співаки, з їхніми інструментами, пройшли через грані кількох століть, аж до занепаду середньовіччя, коли на зміну з'явилися досконаліші інструменти фабричного виробництва.

Наша бандура, яка заступила кобзу на Україні, збереглася, порівняльно, як рідке явище, бо вона не мала таких меценатів, як колись були Гетьмани й козацтво. Перейшла вона в руки сліпців-кобзарів з нечисленною решткою зникаючих кобз та деяких аматорів і мистців-інтелігентів, які разом із бандурою зберігали велику кобзарську цінність, і саму бандуру, як сам по собі прекрасний інструмент, та цікавий музейно-етнографічний експонат із згадкою про далеке минуле культурного життя України.

Історія стверджує, що кобза в минулому, як і пізніша бандура, були розкішними квітками мистецтва, що оздоблювали, поетизували історичне минуле України, насичуючи її національну романтику.

Але насамперед “завмерла” кобза, а її наступниця, бандура, переходячи враз з кобзарями-бандуристами вороже наставлення й переслідування, почала також зникати з культурного життя в народі. Процес цей був прискішений ще й тим, що вона була продуктом народнього витвору, і, як прекрасний, але незакінчений своїм розвитком примітив, при конкуренції масово напливаючих на Україну інших інструментів, як мандолін, балалайок, домр, гітар, та інш., не могла належно розвинути.

Якщо говорити про мистецтво, як таке, то воно є джерелом вічної краси. Але хто в силі зрозуміти зміст краси, щоб проявити істоту мистецтва? Тільки мистець, обдарований талантом може цього досягнути. (Тому навіть у карикатурі може знайти красу виконання). Творчість мистецтва мусить бути наскрізь вільна і не приголомшена будьякими партійними чи диктаторськими лініями... Тільки тоді, у вільній праці, створюється мистецтво.

Отже джерело краси — досконалість виконання, — це мірило мистецтва. Історія культури показала, що праця зродила пісню, дала музику, поклала основу для мистецтва. В основі творчости людини лежить ритм, що поклав фундамент під поетичну й музичну творчість. На все і всюди незмінно діє чар краси. Праця над окрасами — це не пустий звук, а велике і наскрізь серйозне діло, навіть найважлише.

МИСТЕЦТВО ВІДЗНАЧАЄТЬСЯ СИМВОЛІКОЮ, СВЯТІСТЮ І ВІЧНІСТЮ

Щодо своєрідного кобзарського мистецтва, то воно століттями творило свої шляхи і свої ідеї, які на віки вічні нерозривно зв'язані з народом та його долею. Всякі зміни, чи які будь “оновлення” не можна впроваджувати передусім в думи, бо ці фальсифікати не тільки скалічать, а й знищують історичну красу й велич по наших предках, залишену нам разом з інструментами.

Творчість і гра кобзарів, переважно їх думи, є цілком відмінні від пісень та своєрідні в довільности рецитацій. Кобзар, виконуючи думу з наголосами та відтінями рецитацій, показує — у вислові й музичному стилі, з особистим глибоким і духовним переживанням, — зміст того історичного образу, який своєю майстерністю, він — мистець, передає в тонах тим, що його слухають. Рецитація — це високої класи галузь творчости наших предків, що й відокремлює в окремих кобзарських і культ.

Отже кобзар у своєму мистецтві, залишиться тільки кобзарем, бо всяка зміна в ньому виглядала б так само, як виглядав би танцюючий гопака запорожець у фраку . . .

Мистецько виконаний фотомонтаж з особи автора дає характеристичний образ різних поз з його концертів. Опінія знавців музики і преси ствердила, що спеціальна техніка гри віртуоза при концертному резонаторі справляє вражіння звучання ансамблю кобзарів . . .

Правда, щоб опанувати думу в стилі рецитативу і застосування властивого ритму з чергованням наголосів, відтінів та все інше, не є доступне кожному, бо не є легке й вимагає довшого часу практичної науки, а передусім вимагає до цієї науки ш о к л и к а н н я , л ю б о в и та довголітньої вправи.

Для всякого життя потрібний відповідний ґрунт для успішного розвитку. Кобза і бандура не могли належно розвинути; їх прискіпували витискати з арени народного мистецтва нові інструменти фабричного масового виробу, як гітара, гармоніка, мандоліна й інші. Ці інструменти, менш досконалі, в порівнанні до кобзи чи бандури, проте вони приступніші, бо дешевші і тому опанували не лише наш край, а й світові ринки.

Відомий професор-дослідник Фамінцин, в розвідці про домру, споріднює з нею музичні інструменти, як: балалайку, кобзу, бандуру, торбан і гітару, називаючи їх інструментами “руссаго народа” (цебто російського). Цікаво! Бо так звозить він все до одного “котьолка” . . . Не буду затримуватися над устійненням великих різниць поміж кобзою, бандурою і торбаном а балалайкою, бо з самої природи ці інструменти відмінні від балалайки й далекі до споріднення. Це саме відноситься і до домри.

В дальшому перегляді літератури про наші інструменти, знаходимо в російському “Енциклопедическому словарю”, Ф. Павленкова з 1913 року. Тут на сторінці 196 читаємо: “бандура ілі кобза малоросійській інструмент похожий на балалайку с числом 8 - 24 і больше струн”... Але ж у чому та подібність? Якщо порівнювати певні групи музичних інструмен-

тів, то треба подати не тільки солідну аргументацію, а й докази.

Автор цього твердження не має рації, бо ані модель балалайки, ані теж конструкція виробу, ані самий стиль гри, ні в чому не подібні до кобзи, бандури, або торбана. Якщо порівнювати “схожість чи деяку подібність” напр. бандури, як інструменту з відкритими (без нажиму) струнами, то можна її прирівнювати хіба до арфи, чи до російських гуслів, які можна уважати лежачою арфою. Правда, щодо гуслів, то з історичних джерел знаємо, що в давнину вони були привезені на Русь греками, а пізніше з’явилися на півночі у фінських племен, а звідтіля попали в Московщину де й увійшли в народній московський ґрунт. Отже, схожість чи до деякої міри й споріднення кобзи й бандури можна прирівнювати ще з лотишським народнім інструментом “куклес”, литовським “канклес”, або з древньо-єврейським “кінор”, цитрою, а навіть з цимбалами.

Спорідненість поміж інструментами щипкових груп, які так тісно пов’язані з українським народом та його історією є кобза, бандура і торбан.

З цього споріднення найближчі собі кобза і бандура. Однак з погляду моделізації кобза стоїть поруч з лютнею, а тим самим, до певної міри, не дуже далеко відстала від них гітара.

Отже силою тих фактів, з поданої проф. Фаминцином групи, відокремлюю гітару, тому, що вона в своїй зручності й мелодійності має більше, як балалайка чи навіть домра, інструментальне значення й користується популярністю і пошаною, не говорячи вже про кобзу, бандуру чи торбан.

Гітара зачисляється також до родини щипкових

чи плектрових інструментів (щобто з медіатором чи піком) і безперечно, як і кобза та інші, є споріднена з лютнею.

Гітара в Україні вироблялася навіть з двома грифами, побільшуючи кількість струн, але за рахунок басів, не так, як кобза чи бандура, що мають побільшення кількості струн з приструнками по дейці.

Правда, гітара удосконалювалася в Іспанії і була поставлена в ряди з інструментами симфонічного складу. Великими віртуозами гри на гітарах були: Паганіні (більш знаний, як славний скрипаль), Таррега, Берліоз, А. Сіхра, М. Висотский, Сепетчі і Андре Сіговія, який недавно об'їздив Канаду і Америку.

Отже гітара була поважним конкурентом кобзи і бандури і в Україні вона “адоптована” та існує близько 200 років. Винахідником гітари був араб. Грано на ній пальцями, але не з медіатором, як це бачимо в Канаді чи в Америці.

Гітара поширена майже по всьому світі. А хто не чув про “Циганський Яр” із капелями гітаристів і танцюристів?.. Не секрет, що князі — члени царської родини — та інші аристократи закохувалися в гітаристках-циганках та одружувалися з ними. За це не один з них відпокутував кару, навіть заслання. В Західній Україні гітара була також популярною серед народу, навіть у військових частинах. Щодо гармонії, то вона в минулому також адоптована в Україні, в сучасну пору, пробоем виходить на музичну арену. Хотяй вона посідає придатні риси, то все ж таки трудно на ній передавати мелодії, щоб їх бодай трохи не скалічити.

Вона, як шумовий інструмент переважно дає ритм, організуючи лише людські рухи, а не весь

комплекс емоційальних переживань людини. Гармонія переважно подразнює зовнішні рефлекси, бо вона майже не дає музичних нюансів.

ЛІРА Й ЛІРНИКИ

Ліра — це український народний інструмент. Складається вона з подовгастої коробки, з клявіатурою, резонатором та трьома струнами й колесом (корбою). Колесо є незмінним смичком. Клявіатура допомагає грати мелодію тільки на одній струні, бо дві інші мають стрій квінти і під час гри безперестанно видають той самий тон. Ліра відома в Україні з XVI віку. (Вперше Г. Хоткевич, з певним удосконаленням та деякими змінами ввів ліру до оркестри).

Лірник, це український народний співець, сліпий, який при супроводі ліри співає. Репертуар лірника зложений переважно з морально-релігійних пісень, а лише частинно з жартівливих.

Закінчуючи цей розділ хочу сказати, що мені ще лежить на серці. Не тільки мені, бо так само висловлювалися на багатьох моїх концертах багато людей, а саме:

Чому не можна тут, у нас заложити кобзарську музичну академію та не випустити інструкторів музики? Чому не зорганізувати виробництва кобз чи бандур на ширшу скалю, щоб уможливити доступну ціну на них?

Все це могло б принести для суспільства щось нове, цінне і своїм вкладом збільшити культуру Американського Континенту. Кобза чи бандура — це не якісь вироби екзотичного джазу, а інструменти краси й культури. Масовий виріб цих інструментів і доступні ціни на них, напевно заохотили б багатьох до

їх набуття і то не лише з обов'язку до нашого походження, але й тому, що цей інструмент нагадує нам велике наше історичне минуле. Вони стали б окрасою нашого дому та припоминали б наше козацьке лицарство . . .

Адже ж багато з нас має в своїй домашній колекції різні якісь пам'ятки, навіть з чужих культур, то чому ми не могли б мати свої рідкісні й цінні інструменти — кобзу й бандуру на яких (без огляду на вік) зовсім легко можна б навчитися грати? Вод-

10-ти річний студент “Кобзар” — Петро Конопленко (син автора) з 10-ти струнною кобзою, під час концерту в Саскатуні, в 1956 р.

ночас треба видати відповідну літературу й дотичні самоучки гри на кобзі чи бандурі. Під цим оглядом праця була б дуже корисною, а студенти рекрутувалися б не тільки з молоді, а навіть і з батьків, з яких багато на моїх концертах висловлювали бажання вчитися у мене гри на кобзі.

КОБЗА І БАНДУРА

Це здобуток української музичної культури. Бережіть ці перли нашого великого культурного народного багатства та прищеплюймо їх нашій молоді!

Цілі томи пісень створених на протязі віків нашим народом є величезним скарбом його душі. Кожна пісня, що звертається до братів по плоті й крові, як “Євшан Зілля” промовляє до сумління української душі, та ставить запитання “хто ти та чийх батьків?”... З найдавніших віків ми не маємо ширших відомостей про кобзарів, співаків і музиків, однак маємо удокументований факт в “Слові о полку Ігоревім”, про легендарного співака Бояна, а це нас переконує, що й в давні часи такі співаки й музики існували.

“...Гей, мистець був Боян над мистцями.
Як було давнину спогадає
І незгоди князів і коромоли,
То на стадо лебедів пускає
Свої хижі, бистрі соколи . . .
Лиш Боян свої пальці пускає,
Віщі пальці на струни, — щоб грали
Князям славу і честь повідали...”

Першу маленьку збірку українських народніх дум видав Микола Церетелів в 1819 році, себто 144 роки

тому назад. Видав він тоді всього дев'ять дум. Збірка мала заголовок: "Опит собранія старинних малоросійських песень".

У вступній розвідці він вперше звернув увагу прихильникам народньої поезії на вірність зображення, глибину почування, силу вислову й красу поетичних образів у кобзарських піснях-рецитаціях.

Той час дав імпульс до появи українських народних дум у різних виданнях, що згодом створило багату наукову літературу про думи. Довгий час треба було чекати, щоб хтось з видавців, бодай у скромному виданні, дав народові таку працю.

З пошаною треба відмітити, що багато зробив у цій ділянці Д-р Ф. Колесса. Він опрацював історичний підклад дум і дав солідні пояснення, вказівки, наверхствовання, зміст і форму дум, а також при кожній думі подав варіанти відмін, зо всіма архаїчними і діалектичними прикметами у цих вельми цінних пам'ятках нашого минулого, як це будемо бачити нижче.

Як стверджено з записів дум, які доконувалися фонографом, то у всіх рецитаціях кобзарі ділили думу на періоди, або тиради, цебто такі низки віршів, з яких кожний замикає у собі закінчений образ. Що торкається до періоду, або тиради в думі, то це є аналогічне до строфи в пісні, за винятком, що не влучає правильної, постійно повторюваної форми, як строфа пісні.

По першому виданню дум М. А. Церетелевим 1819 р., Михайло Максимович передрукував їх у своїх виданнях "Українських Народних Пісень" в 1827, 1834 і 1849 роках. Разом з тим він доповнив видан-

ня (збірку) Церетелева новими записами, не тільки своїх, а й чужих.

Після Церетелева й Максимовича найбільше прислужилися при записуванні незначних до того часу дум, безпосередньо від кобзарів: Плятон Лукашевич, Амврозій Метлинський, Пантелеймон Куліш, Олександр Русов і Павло Чубинський. Ці дослідники збрали майже всі знані до того часу думи та козбарські рецитації в найкращих і найповніших варіантах.

Правда, пізніше ці збірки були доповнені ще грьома, до того часу незаними, думами, коли Павло Житецький разом із своєю студією “Мислі о народних малоруських думах” 1893 р. видав найстаршу збірку дум, отриману від проф. А. А. Котляревського. Михайло Драгоманів подає, що збірку дум, оголошену Житецьким, списав в 1805 р. Ломиковський, який на початку XIX віку проживав на хуторі в Миргородщині і збирав “джерела для малоросійської історії”. Ще перед Житецьким помістив М. Костомарів уривки дум із збірки Ломиковського у своїй студії “Історія козацтва в пам’ятниках южно-рускаго народнаго песеннаго творчества”.

Крім видавців історичних пісень, у збираннях нових варіантів дум, визначилися ще такі дослідники-етнографи: В. Томачинський, П. С. Іващенко, П. Чубинський, Нохач Охорович, В. Горленко, М. Сумцов, А. Малинка, В. Каллаш, М. Драгоманів, Б. Грінченко, Проф. Мартинович, Опанас Сластьон, М. Сперанський та Філярет Колесса в його праці: “Мельодії українських народних дум” серія I. і II. в матеріялах до української етнології т. XIII-XIV. Львів 1910-1913.

В думах, як і в піснях, слова й мелодія (голос) лучаться в одну мистецьку цілість. Дума співається під супровід кобзи, або бандури, тому музичний бік має тут більше значення, як у піснях. Щоб цілковито зрозуміти високу поезію дум, та оцінити їх своєрідну красу, то треба пізнати крім слів також мелодії кобзарських рецитацій, що мають визначні прикмети глибокої старовини.

Однако ж із славними кобзарями першої половини ХІХ віку, яких слухали Ломиковський, Церетелев, Максимович, Метелинський, Куліш, зійшло в могилу величезне багатство старинних, кобзарських мелодій. В тих часах, як видно, ніхто не списував їх, мабуть тому, що справді тяжко приходитьсь передавати нотним письмом змінливу мелодію співаючої деклямації, яка аж ніяк не укладається в музичні такти. Щойно в 1870 роках М. В. Лисенко списав мелодії дум про Федора Безрідного й удову зо співу кобзаря Вересає (Записки Юго-Запад. отд. I. Р. Георг. Общ.), та зразок думи про Барабаша й Хмельницького від кобзаря Братиці (“Дума о Б. Хмельницьком і Барабаше”, Київ. стар. 1888, VII). Лисенко дав також першу наукову розвідку про кобзарські мелодії й опис бандури “Характерістика музикальних особенностей малорусск. дум і песен ісполняемых кобзарем Вересаєм” (Записки Ю. З. Отд. I. Р. Георг. Общ. 1874, ст. 339-66).

Знаменитою прикметою української народньої поезії є велике багатство й краса історичних дум і пісень, у яких замикається неначе поетично літопис українського народу. Безумовно, з козаччиною в'яжеться повстання й розцвіт українських народніх дум,

що з малими виїмками мають історичний підклад. Ми бачимо, що у виданні українських історичних пісень Антоновича й Драгоманова не безпідставно окреслено “Слово” думою XII-го століття (“Слово о полку Ігоревім”).

Як повстало “Слово” дослідник Ф. Колесса докладно пояснює, ось що: “...Не забуваймо певного утотожнювання, що “Слово” було, так би сказати, індивідуальним (особовим) книжним твором незнаного поета із найвищих кругів суспільства того часу, коли думи дійшли до нас дорогою багатовікового устного переказу народніх співців, хоч можливо, деякі з них, мабуть, повстали не без впливу книжної просвіти, як витвір лицарської козацької верстви, що горнула до себе чимало освічених людей”. (Ф. Колесса, “Українські Народні Думи”, Т-во “Просвіта”, Львів, 1920).

Щодо співання дум з найдавнішої доби, то бачимо також в анналах польського історика Сарніцького (з 1587 р.). Згідно з його твердженням, смерть братів Струсів, галицьких шляхтичів, що згинули в бою з Волохами (1506 р.) “...була оспівана в елегіях, які русини зовуть думами...”.

Та відома річ, що польські письменники називали думами також історичні елегії, тому нема найменшої певности, щоб їх звідомлення розтягнути також на дійсні народні думи, зложені нерівномірними віршами та з рецитативною мельодією. В розумінню таких виводів вперше М. Максимович ввів назву “дума” до української етнографії у своєму виданні українських пісень з 1827 р., відокремлюючи ще докладніше в дальших своїх виданнях з 1827 і 1849

думи, що визначаються вільною будовою нерівномірних віршів, від строфових пісень. Замітна й дуже цікава річ, що українські кобзарі не користувалися назвою “дума”, а свої рецитації називають просто “козацькими” також “лицарськими” піснями, або “невільницькими псальмами”.

Як бачимо, перший видавець “дум”, Церетелев, слідом за кобзарями, також називав думи “козацькими піснями”. Отже ця назва з нашої старовини недвозначно вказує на ті круги, в яких розвинувся епос лицарського козацтва.

Найдавніші невольницькі думи своїм змістом впроваджують нас в епоху того часу, коли жахливі й руйнуючі турецькі та татарські напади на Україну доходили до найбільших розмірів, а тоді ще в Україні не було сили, яка могла б ставити опір цьому ворожому наступові. Безперечно, що боротьба з турками й татарами була в головній мірі причиною до згуртування воєнних елементів українського народу на степовому пограниччі і повстання козацтва. Ця боротьба надавала характер і напрямок козацьким змаганням та була віссю, коло якої й оберталося саме життя козаків, та підкладом більшій частині історичних дум, які без сумніву вийшли з середовища козацького. Сама козащина, яка виступає в освітленню дум, вже має за собою вікову добу розвитку. Це вже не були, як вказують історичні джерела та дослідники, якісь воєнно-промислові ватаги, а зорганізоване козацьке військо, не дикі степові здобичники, а справжні лицарі, високого обичайового рівня, та, як народні герої були прославлявані за свої подвиги в боротьбі із музульманськими наїзниками, як во-

рогом християнства, що ніс народів тільки страшну руїну й неволю.

Насувається думка, що думи у тій формі, як записано їх у XIX віці, мали пізнішу перерібку та підлягали деяким змінам. Переходячи устним переказом із покоління в покоління, збережені сотнями літ у пам'яті народу, думи не в одному мусіли змінити первісний свій вигляд. В кожному разі приймаємо за певну річ, що думи витворилися серед козацтва, тому постання їх не можемо відсувати надто далеко у початки козащини. Отже, згадку Сарніцького (1506) ледве чи можна відносити до дум у сучасному розумінню.

Такі думи могли з'явитися тоді, коли козацтво було міцно згуртоване, до більшої міри розрослося, мало своє окреме середовище, згурмадило в собі доволі культурних елементів, а навіть здобулося на свою історичну традицію (переказ), що й було підштовхом до поетичної творчости.

Це могло бути коло половини XVI віку.

З уваги історичного підкладу думи можна поділити на кілька груп, які вказують цілком виразно на окремі ступні у розвитку козацького епосу, а саме:

- 1) Невольницькі думи (плачі й думи про утечу з неволі).
- 2) Думи, в яких виведено активні виступи козаків у боротьбі з турками (пограничні бої, походи, плавбу по Чорному морю).
- 3) Думи, що вказують на внутрішній розклад серед козацтва після Хмельницького та прояви занепаду і таке інше.

Величезна могутність Золотої Орди, що сиділа над долішною Волгою, уже в половині XVI в. почала підупадати з приводу внутрішніх міжусобиць. В парі з цими подіями українці знову почали заселювати незаселені простори на південь і на схід. Однак в дальшому експансивному ворожому ході дій скерованого проти українського народу, татари вибрали собі Україну за джерело легкої наживи. В 1475 році турки здобули Озів і опанували північні береги Чорного моря, розтягаючи свою владу також над Кримською Ордою. Їх сили дуже зміцнилися, а від 1480 р. татари починають безнастанні рабункові напади на українські землі, які мусіли багато лиха перенести. Татарська Орда палила українські села й міста, грабувала усяке добро, а найбільшим горем було те, що забирали велику кількість людей у ясир (полон). Нераз гонили татари по кількадесять тисяч бранців на продаж у Крим. Чорноморські татари розвинули добре зорганізовану торгівлю невільниками, продаючи їх не тільки у Туреччину, до Азії й Африки, а навіть до західніх християнських держав. Невільниками платили татари свою данину також і турецькому султанові.

Ось образ тих подій в народних думках:

“ . . . Стару неньку зарубали,
А миленьку в полон взяли.
А в долині бубни гудуть,
Бо на заріз людей ведуть:
Коло шиї аркан в'ється
І по ногах ланцюг б'ється . . . ”

Гей, витоптала орда кіньми маленькії діти.
Ой маленьких витоптала, великих забрала,

Назад руки постягала, під хана погнала . . . ”

“ . . . Зажурилась Україна, що ніде прожити:

Отже, у тих часах татарський і турецький ясир був найстрашнішою язвою для українського народу, що не знаходив майже ніякої оборони у християнській литовсько-польській державі, хоч живив її своєю працею . . .

Татарські напади повторювалися щороку, а часами й по кілька разів до року. Тому безслідно пропадали народні надбання цілого століття.

Думи про полонених, невільників, їх нечувані безвихідні страждання, їх тугу за рідним краєм, опанували сучасну творчість, відтиснувши на далекий плян інші теми. І дійсно, не без підстави, можемо бути впевнені, що в цій власне добі постав найдавніший круг невольницьких дум. Нема сумніву, що найбільш актуальними (на часі) були вони в тій добі, коли людність українських земель найтяжче терпіла від татарських і турецьких нападів на Україну. Плач невільників, проклін турецькій землі, молитва о визволення — це найдавніший зміст тих дум, зрив бранців до утечі, не втратили в думках своєї живучости, ба навіть зростали, збагачуючися новим змістом (наприм. дума про Самійла Кішку).

Тому на цю добу, можна б дати підклад витворення найдавніших невольницьких дум, якими були по всякій правдоподібності невольницькі плачі.

В пам'яті кобзарів ХІХ віку заховалося лише сім невольницьких дум, а саме: “Плач невільників”, “Плач невольника”, “Утеча братів з Азова”, “Маруся Богуславка”, “Іван Богуславець”, “Самійло Кішка” і “Соколя”. Ось одна з них:

“МАРУСЯ БОГУСЛАВКА”

Історична дума в повному тексті без змін оригіналу

Що на чорному морі,
На камені біленькому,
Там стояла камениця камяная.

Що у тій то темниці пробувало сімсот козаків,
Бідних невольників.
То вже тридцять літ у неволі пробувають,
Божого світу, сонця праведного в вічі собі не видають.

То до їх дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Приходжає,
Словами промовляє:

“Гей козаки, ви бідні невольники! Угадайте,
Що в нашій землі християнській за день тепера?”

Що тоді бідні невольники зачували,
Дівку бранку,
Марусю попівну Богуславку,
По річах познавали,
Словами промовляли:

“Гей, дівко бранко,
Марусю попівно — Богуславко!
По чим ми можем знати,
Що в нашій землі християнській за день тепера?”

Що тридцять літ у неволі пробуваєм,
Божого світу, сонця праведного у вічі не видаєм.
То ми не можемо знати.

Що в нашій землі християнській за день тепера”.

Тоді дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,

Тее зачуває,
До козаків словами промовляє:
“Ой, козаки, ви бідні невольники!
Що сьогодні у нашій землі християнській великодня
[субота,

А завтра святий празник, роковий день, Великдень.”

То тоді ті козаки тее зачували,
Білим лицем до сирої землі припадали,
Дівку бранку,
Марусю, попівну Богуславку,
Кляли - проклинали:

“Та бодай ти, дівко бранко,
Марусю, попівно Богуславко,
Щастя й долі собі не мала,
Як ти нам святий празник, роковий день, Великдень,
[казала!”

То тоді дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Тее зачувала,
Словами промовляла:

“Ой козаки, ви бідні невольники,
Не лайте мене, не проклиняйте!
Бо як буде наш пан турецький до мечети відїжджати,
То буде мені, дівці бранці,
Марусі, попівні Богуславці,
На руки ключі віддавати:
То буду я до темниці приходжати,
Темницю відмикати,
Вас всіх, бідних невольників, на волю випускати.”
То на святий празник, роковий день, Великдень,
Став пан турецький до мечети відїжджати,
Став дівці бранці,

Марусі, попівні Богуславці,
На руки ключі віддавати.

Тоді дівка бранка,
Маруся, попівна Богуславка,
Добре дбає, —
До темниці приходжає,
Темницю відмикає,
Всіх козаків,
Бідних невольників,
На волю випускає
І словами промовляє:

“Ой козаки,
Ви бідні невольники!
Кажу я вам, добре дбайте,
В городи християнські утікайте.
Тільки, прошу я вас,
Одного города Богуслава не минайте,
Мойому батькові й матері знать давайте:

Та нехай мій батько добре дбає,
Гуртів, великих маєтків нехай не збуває,
Великих скарбів не збірає,
Та нехай мене, дівки бранки,
Марусі, попівни Богуславки,
З неволі не викупає, —
Бо вже я потурчилась, побусурменилась,
Для розкоші турецької,
Для лакомства нещасного!”

Ой, визволи, Боже, нас всіх, бідних невольників,
З тяжкої неволі,
З віри бусурменської,
На ясні зорі, на тихі води,
У край веселий, у мир хрещений!

Вислухай, Боже, у прозьбах щирих,
У нещасних молитвах
Нас, бідних невольників!

(Куліш: Записки о Ю. Р. I. 210. Записано в с. Краснім
Куті, на Харківщині, від сліпця Ригоренка).

Вибрані гарні невольниці з України, цінилися дуже високо на турецьких торгах: тому то їх везено у Крим на конях, або на возах, опісля відокремлювано, убирано в шовкову одягу й продавано, як каже Михайло Литвин — на вагу золота (Ант. Др. — I. п. I. 236).

Один англійський автор ось що подає про положення невольників у Фезі й Марокко:

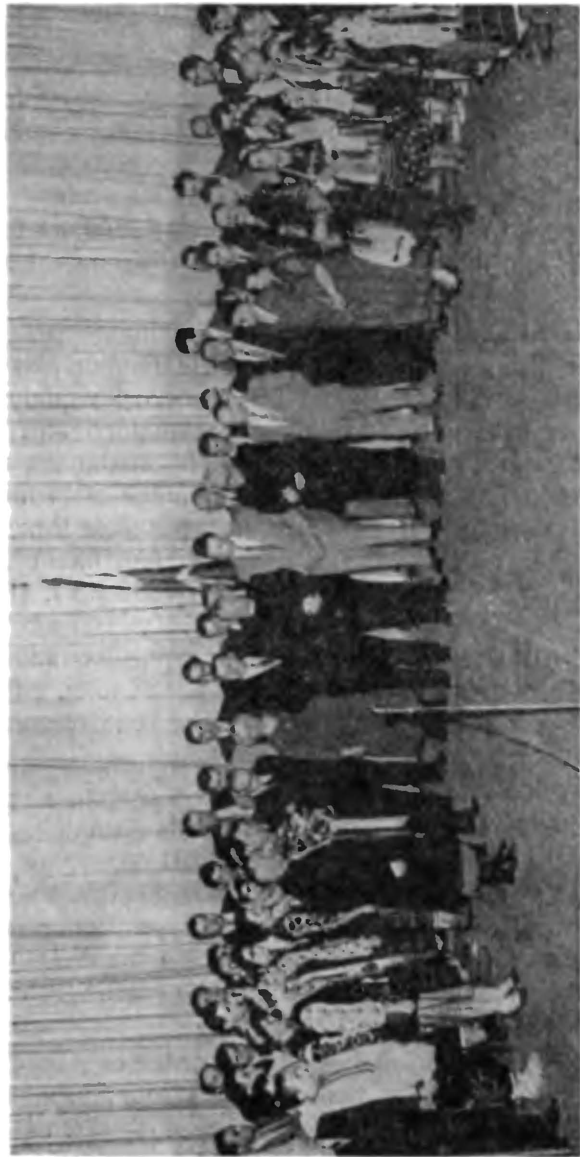
“Найтяжчі роботи, накладені в Європі на злочинців, ніщо супроти того, що терпить багато чесних людей у цьому новому Єгипті. Невільників замикають кожного вечора, а раннім ранком виводять їх на роботу жорстокі доглядачі, обсипують їх побоями й прокльонами. Працюють ці нещасники особливо при будівлях, які ставить володар, інші працюють на конюшнях, або мелють на ручних млинах. Нелюдські наставники карають за всякий, хоч би найдрібніший промах, за найменшу неувагу. Вони бувають настільки негуманні, що нероз дають часу нещасливим бранцям з’їсти кусок хліба. Уже утомлених за дня часто тягнуть ще в ночі з образливим криком на нову роботу. А вже найбільше противне природі це, що людей запрягають до возів разом із ослами й мулами. Цих нещасних рабів замикають на ніч у підземні, круглі й тісні темниці. Туди спускають їх по шнуровій драбині, яку потім витягають, а на отвір накла-

дають залізну ляду. Не краща й їжня їда: їм не дають нічого крім фунта чорного печива з ячмінної муки і трохи оливи. Одежиною невольників є звичайно рубатка із грубої шерсти з капішоном, так що вона служить відразу за нагортку, сорочку і штани. Бувало й так, що володарі убивали сотнями християнських бранців і то, або для забави, або тому, що уважали їх не дуже то роботящими” (Ант. Др. I. п. I. 238-9). Д-р Ф. Колесса “Українські народні думи”, Львів 1920.

Отак ті нещасники без просвітку коротали довгі літа тяжкої неволі, що так змальовано в думках про Марусю Богуславку й Івана Богуславця. Страшне життя бранця в турецькій неволі віддають в думках живий і вірний образ тодішньої дійсности, та цілком підтверджується історичними фактами у виданню українських історичних пісень Антоновича-Драгоманова з 1874-5 р., а також і чужих дослідників.

Ось ще один образ з того минулого: вибирали найсильніших невольників, яких приковували до лавок ланцюгами на турецьких галерах (кораблях), де вони, до половини обнажені, виставлені на зимно й спеку та на змивання морськими хвилями, мусіли гребти веслами, як це показують або невольницькі плачі й дума про Самійла Кішку.

Щодо знатніших інших невольників, то їх власники держали у заперті в очікуванню багатого викупу. Отже настрої таких невольників у непевному вижданні передає “Плач невольника”. Тому й не дивно, що бранці, користаючи з якоїсь нагоди, щоб вирватися з пекла турецької неволі, утікали чи то одинцем, чи в групі, як це подано в думках про Азівських братів, Марусю Богуславку й Івана Богуславця. За-

З ювілейного концерту в Вінніпегу 1957 року. На світліні: Високі церковні достойники, представники влади, науковці, громадські діячі й ансамбль. Зліва ювілят В. Авраменко, справа автор з кобзою.

стосовували вони при тій різні хитрощі, навіть з озброєною силою, що так живо зображує дума про Самійла Кішку, та уміли нераз відплатитися своїм гнобителям. Правда, багато таких утікачів гинуло у безлюдному степу без хліба й води. Інших здоганяла турецька погоня і гнала їх назад, або вбивала без пощади. Дума про Азівських братів змальовує живими красками страхіття такої втечі.

Молоді невольниці з України, як увійшло в звичай, заповнювали турецькі гареми. Не маючи ніякої надії до визволення, а також до повороту у рідний край, та переведені в обставини розкішного життя, покидали вони й свою віру, а деколи доходили на дворах турецьких володарів до великого значення. Ось, для прикладу, звісна в історії Туреччини Роксоляна, жінка Сулеймана I, яка мала значний вплив на самого султана і його політику (1541-1558 рр.). Походила вона, по свідоствам людей, із українського попівського роду. Серед таких потурчених жінок являється й Маруся Богуславка, яка все ж таки, співчуваючи козакам-невільникам, випускає їх із темниці.

Були також випадки, коли козак приймав лише п'язірно ісям, щоб тим легше утекти з неволі, а при тому й товаришів визволити, як це бачимо в думі про Івана Богуславця. Навіть найбільші багатства та розкоші не могли заспокоїти душі чоловіка, що палко любив свій народ та бажав жити серед своїх людей у рідному краю на волі, хоч би і в бідності. Ось таке нездержне бажання визволитися, в образівій формі оспівує дума про "Соколя".

Серед невольницьких дум є лише одна про Самійла Кішку, зложена в 1640-их роках, вирізнена су-

то-епічним (описовим) характером та необмеженістю малюнку — хоч і тут пов'язані ліричні мотиви, як заналізувати плач Асанджаківни по Алкану-Паші. Це є дійсний документальний взірець лицарської думи, з прикрасою зловіщого сну і прославленням гетьмана.

Невольницькі думи виказують найбільше ліричного характеру. Щирим ліризмом проникнуті невольницькі думи своїм змістом про “Утечу братів з Азова”, Івана Богуславця й Марусю Богуславку, в якій заслуговує на особливу увагу кінцева молитва:

Визволи, Боже, нас всіх бідних невольників,
З тяжкої неволі . . .

Вислухай, Боже, у просьбах щирих,
У нещасних молитвах

Нас, бідних невольників!

Ці слова є доказом, що невольницькі думи, насичені правдою та безпосередністю чуття, а складала їх може й самі такі невольники. Перебували ж як би окремішню суспільність, в подібності до жидів, коли вони плакали в неволі “на ріках Вавилонських” (П. Куліш: Записки о Ю. Р. I. 1856, 214).

Сагайдачний, здобувши в 1616 році Кафу, визволив тисячі українських невольників та інших християн, а Сірко, під час нападу на Крим в 1675 році, відразу забрав звідти коло 7,000 українців.

Є можливим, що серед тих невольничих громад постали й перші невольницькі “плачі”, які різними дорогами пізнішого часу, через утікачів, або визволених чи викуплених бранців, діставалися на Січ, а потім в Україну.

В думках про Самійла Кішку та про Соколя показано, що люди з хиткою волею, які не могли опертися спокусам турецької розкоші, як Маруся Богуславка, Ляш (Ілля) Буртулак, переходили до ворога, а вибивалися на верх люди сильної волі й характеру, що цінили понад усе свободу і були готові до найтяжчих жертв і мук за свою віру й народність.

Ось, як козацький гетьман відповідає на намови Ляша Буртулака:

“Бодай же ти того не діждав,
Щоб я віру християнську під нозі топтав!
Хоч буду до смерті біду та неволю приймати,
А буду в землі козацькій голову християнську
[покладати!

Ваша віра погана, земля проклята!”

Такий погляд певно має давніший початок серед козацтва, як показує старинна пісня про Байду, який відкидаючи спокусу, з лицарською відвагою та простосердністю відповідає:

“Твоя, царю, віра проклятая,
Твоя царівночка поганая!”

Турецька неволя наносила українцям невимовні страждання й терпіння, але в них саме виховувалися сильні характери і розуміння чистої, безінтересовної любови й відданости до рідного краю й народу.

Ось, як стверджує відома пісня про зустріч матері-невольниці з потурченою дочкою:

“Мати моя, мила мати!
Скидай з себе тії лати,
Возьми дорогії шати,
Будеш з нами панувати...”

Але мати відповідає:

“Ліпші мої вбогі лати,
Ніж дорогі твої шати.
Я не хочу панувати,
Піду в свій край загинати . . .”

Аналогічна думка показана в думі про “Соколя”:
“Лучче ми будем по полю літати,
Та собі живности доставати,
А ніж в тяжкій неволі
У панів проживати . . .
Ей, то ж то у панів єсть що пити і їсти,
Та тільки не вілен світ по світу ходити.”

Це величезне почуття росте в непереможну силу, що ламає кайдани турецької неволі, а ввійшовши в народну душу, дає виразний зворот від безнадійності, страждання, до тяжкої, навіть одчайдушної боротьби проти чужих гнобителів та їхніх насильств.

Козацтво, хоч і поволі, але зростало на твердому ґрунті постійного воєнного поготівля, в якому перебувала Східна Україна, від великих Менглі-Гирєєвих знищень (кінець XV віку), під жахливою загрозою татарських і турецьких нападів.

Отже, в обороні краю перед степовими розбійниками бере участь людність пограниччя, яка стає до безперестанної партизанської війни. До боротьби стають всі суспільні верстви, обороняти свої спільні інтереси. Словом, тут зростав цей войовничий елемент, а місцева управа старалася притягнути його до оборони краю перед татарськими й турецькими нападами. У цьому складі й зростала козаччина. Певна вістка про козаків-добичників відноситься до 1492-

Автор, на ювілейному концерті серед танцюристів із школи В. Авраменка з інструктором В. Дударем, в Вінніпегу, 1957 р.

1502-9 рр. Більшими походними з'єднаннями козаки запускалися човнами в околиці Очакова й на побережжя Чорного моря. Безперечно, ці походи розгойдували сильно бойову енергію козацтва, а це й дало підставу до його здисципліновання.

Зміцнивши більшу силу, козаки уже на власну руку щораз підіймають сміливіші походи на чорноморські міста, наносячи татарам дошкульні відплати. У зв'язку з цим, Кримський хан постійно скаржився до польського уряду, який намагався стримувати ко-

Пам'яткова світлина з прощального ювілейного концерту в честь В. Авраменка — піонера, організатора інститутів українських танків на терені Європи, Канади й Америки.

З ліва на право: проф. Манітобського університету П. Юзик (тепер сенатор), мейор Вінніпегу Ст. Дзюба, ювілят В. Авраменко, автор і проф. Манітобського університету Яр. Рудницький (Фотостудія Дм. Гарап'яка, Вінніпег).

заків (підтверджується це урядовими листами до старостів пограниччя, почавши від листів Жигмонта Старого 1541 р.). — [Грушевський: Іст. У.-Р. VII. ч. 1, 48, 58, 82, 98].

Завдячуючи енергійному проводу князя Дмитра Вишневецького, прозваного в піснях “Байдою”, козаки здобули велику славу блискучими та успішними походами на кримських татарів. Під час Дмитра Вишневецького був збудований і міцно укріплений замок на Хортиці проти Кінських Вод, що був укріпленим бастионом козацтва серед безмежного степу в успішній боротьбі з хижацькою татарвою (М. Грушевський: Історія У. Р. VII. ч. 1, ст. 114-129).

Від тоді козацтво стає твердою ногою на Дніпровому Низу та поволі опанує й сусідні степи. Вишневецький кладе фундамент під організацію козацького союзу, централею якого стає запорізька Січ, як самостійна політична сила та авторитетний чинник у відносинах міжнароднього характеру з дороговказом незалежності наступним провідникам низового козацтва. Словом, у цій столиці козацтва концентруються змагання до самооборони народу проти чорноморських наїзників, а згодом і проти шляхотсько-польських наїзників.

Від часів Вишневецького була створена грізна козацько-українська сила, яка наносить міцні удари чорноморським хижакам своїми морськими й сухопутними походами. Від тоді татарські напади на Україну стають поступово слабшими, а козацькі відплати переходять у часті та сміливі військові напади на татарські й турецькі укріплені міста.

“...Ой п’є Байда мед - горілочку,
Ой п’є Байда — та не день, не два,
Не одну нічку, та й не годиночку,
В Царгороді на риночку...”

В 1606 році козаки здобули Кілію, Білгород, а Варну зруйнували до тла.

“...Була Варна здавна славна,
Славніші козаченьки,
Що тої Варни дістали
І в ній турків забрали...”

Отже, козаки виявили себе організованою й дисциплінованою силою, а лицарськими походами в боротьбі з загарбниками увіchnили себе в українських народних думках, що згадують про Січ, мореплавство, їхні походи, ботьбу і т. ін.

XVI вік дав низовому козацтву почуття незалежності. Запорожці заключили договори й дипломатичні зносини з іншими державами, диспонуючи своїм військом, як самостійна політична сила, а у своїх листах і грамотах називають себе “Вольним Військом Запорозьким”.

В 1580-их і 1590-их рр. не тільки сусідні держави, як: Польща, Московщина, Крим, Волощина, запобігають від Запорожців військової помочі, а навіть цісар та Папа стараються приєднати їх до співділання у війні з турками.

Маємо історичне свідоцтво про козаків у Франції. Старанням кардинала Мазаріні в половині XVII віку, козаки в силі двотисячного окремого відділу під проводом Хмельницького допомогли здобути Дункерк...

В думках козаки представлені, як лицарі, наприклад: прославлення Самійла Кішки:

Правда, панове, полягла
Кішки Самійла голова
В Києві - Каневі монастирі . . .
Слава не вмере, не поляже!
Буде слава славна поміж козаками,
Поміж козаками, поміж друзями,
Поміж лицарями,
Поміж добрими молодцями . . .

В думі про Коновченка козацький провідник Філон, закликаючи до походу охотників, звертається з таким знаменним кличем:

“За віру християнську одностайне стати,
Лицарської слави заживати . . . ”

Прикордонна війна козацтва з турками й татарами, мала також по стороні українців епізоди “грабіжницького” характеру (тепер, на мові сучасних воєнних операцій, говорили б делікатно “реквізицій”), або про здобуття “воєнних трофеїв”. Отже, та правда і в думках нерозгадується про турецьку здобичу, турецьке добро (дорогу одягу, кармазини, зброю, сребло - золото, златоглави) та його розподіл.

Про це згадується в думках: Про Івана Богуславця, Коновченка, Матіяша Старого, Утечу братів з Азова, Самійла Кішку, Розмову Дніпра з Дунаєм та відважного лицаря Козака Голоту. Зрештою в тому нема нічого дивного, бо це була тільки частина відплати за грабування українських земель, за страшні спустошення й тотальний терор. Але навіть козацький спосіб ведення війни можна сміло назвати ли-

На світлині нащадок запорозького козацтва добр. Микола Боярський із ЗДА під час гри на бандурі власної роботи. Він творець і довбаной кобзи автора.

царським не тільки до порівняння зі способом ведення війни в ті часи наїзниками, а навіть і в теперішніх пережитих війнах, що їх вели культурні народи в ім'я "високих ідеалів та закликів..." Самою історичною правдою стверджено, що козацтво протягом віків вело тяжку, але й успішну боротьбу з дикими ордами наїзників, вони ж віддавали дослівно неоцінені заслуги в обороні та захисті рідного краю, його народу, його культури перед нищителями-варварами та заслонювали своїми грудьми не тільки Польщу, а й дальші країни західньої Європи...

Яке жакхливе лихоліття перенесли українці від постійних татарських і турецьких озброєних нападів, навіть трудно собі уявити. З величезним душевним підйомом та ентузіастичним привітом Україна вітала кожну нову вістку про переможний над ворогами козацький похід, розгромлення турецької фльоти воєнних кораблів, спалення турецького міста, звільнення козаками бранців і розгромлення орди. Козацтво постійно здобувало собі голосну славу й щире признання в усіх прошарках українського народу.

. . . Коновченко на коня сідає,
од козаків благословенне приймає.

Між кримці і ногайці вбігає,
Шістдесят шість кримців та ногайців з коней збиває,
З пліч голови знімає,
Чотирнадцять лицарів турецьких на аркан хватає,
Живцем до козацького намету пригоняє.

Корсунський полковник, пан Хвилон, те зобачає,
Промовляє, Коновченка братом називає . . .

Все це найдостовірніші думи й народні пісні, що звеличують, а навіть ідеалізують козацьких героїв, як оборонців народу й віри. Але найбільше піднялася козащина в очах народу, коли прийняла провідну роль народніх мас в спротиві зверненому проти нового шляхотсько - польського устрою, що обертав селян-хліборобів у підданих кріпаків панів - дідичів, усуваючи свободу й людські права. Наставала нова неволя, як бачимо від сусідів християн. Але й зростала сильна реакція, селяни й міщани масово виломлювалися з під влади панів-дідичів, старост, воеводів та міських урядів і почали приставати до козаків. Меси невільників тікали від ярма панів, навіть дрібна

безземельна шляхта та різні покривджені елементи, або невдоволені новим ладом прямували на Запоріжжя, де власне назрівало протидіяння... Повстання козаків під проводом Криштофа Косинського із князем Острозьким 1592-3, а опісля під проводом Лободи й Наливайка, насичує грізний розмах та переходить у козацький похід проти шляхти. Козаки здобувають замки, змушують до послуху шляхту й уряди, на протязі кількох літ господарюють на Подніпров'ю, східньому Поділлі, Волині й Білорусі. Але, на превеликий жаль, цей рух був безладний і не виявив достатнього плянування, тому козаки й не могли утриматися на волости. Наслідок цієї війни скінчився трагічно, облогою козаків (з жінками й дітьми) у таборі під Солоницею та різною обложених після їх здачі в 1596 р. і тяжкими насильствами над переможеними. Однак в перспективі дальших енергійних впливів козацтва, починає формуватися новий фронт, що збуджував маси до визвольних змагань, проти шляхотсько-польської окупаційної господарки та гноблення народу в Україні.

Роль козаччини в життю української спільноти того часу, ось як висвітлює відомий історичний меморіал (пропам'ятне письмо) новопоставлених владик (1621 рік). Той меморіал проголошує козаків спадкоємцями слави давніх князів та ставить їх на високому релігійно-моральному рівні:

“...Вони мають уроджений дотеп: Богом дарований розум і ревність та любов до віри, побожності і церкви між ними живуть і процвітають, певно, з давна. Цеж бо те плем'я славного роду руського, з насіння Яфетового, що воювало грецьке цісарство

морем Чорним і сухопуттю. Це з того покоління військо, що за Олега, монарха руського, в своїх моніксіях (дерев'яних чайках по мор'ю і по землі приробивши до човнів колеса) плавало і Константинополь штурмувало. Цеж вони за Воолодимира, монарха руського, воювали Грецію, Македонію, Ілірик. Цеж їх предки разом з Володимиром хрестилися, віру християнську приймали і по цей день у цій вірі родяться, хрестяться і живуть. Живуть не як погани, а

З ліва на право: Всеч. о. Ів. Ткачук — консультант і прихильник українського народного мистецтва; управитель популярної корпорації “Фолквейс Рекордс” добродій М. Аш — продуцент рекордів наспіваних і награних автором, і сам автор — П. К. З. (Світлина з мистецької зустрічі й відвідин Корп. “Фолквейс Рекордс” в Нью Йорку, в 1962 р.)

як християни, мають священників (пресвітерів), учаться письма, знають Бога і закон свій . . . ” (Ф. Колесса “Українські Народні Думи” — Т-во “Просвіта”, 1920, Львів).

За гетьманування Сагайдачного, знову виходить на перший плян боротьба з бусурменами. Роки 1613-1620 є великою героїчною добою морських козацьких походів (М. Грушевський: Ілюстр. ст. Укр. 270. — “Очерк і у. н. 234”, що своєю дисциплінованістю й надзвичайною хоробрістю дивували світ. Морські походи козаки виконують навіть по кілька разів до року. На малоазійському побережжі плюндрують турецькі міста: Трапезунд, Синопу (1614), з’являються під Царгородом (1615), палять та здобувають його передмістя й околиці, вдаряють на Очаків, Тегіню (1619), воюють кримське побережжя, здобувають і палять Кафу (під проводом Сагайдачного 1619), розбивають турецьку флоту (1615 проти устя Дунаю, 1616 проти Дніпрового лиману і під Трапезундом також 1617) та громлять татар на перекопських степах (нпр. 1619). А у Хотинському поході у боротьбі з турками й татарами козаки своєю участю досягають блискучого вершка слави (1621 р.).

Приходять козаки під Хотин у поважному складі 40,000 людей, під проводом Сагайдачного. Виконують найтяжчі військові завдання та змушують до втечі 150-тисячне турецьке військо, а тим самим рятують польську армію, а навіть і саму державу з тяжкого, майже безнадійного положення.

В цих боях зложили козаки великі й тяжкі жертви, маючи від польських урядових кругів запевнення, що їх домагання на полі церковному та признання

козацьких привілеїв будуть корисно полагождені. Одначе, “партнер”, в особі польського уряду, брутально відмовився виконати своє приречення, що було досит тяжким моральним ударом для поміркованого наставлення козаків і Сагайдачного. З тою відмовою наступило обмеження козацьких свобод та релігійне переслідування, що й привело знову до збройного зудару в 1625 році, що скінчився битвою й договором над Круковим озером. Однак тверді умови поставлені козакам не могли здавити ідею визвольних змагань серед народу. На цьому ґрунті підіймаються дальші козацькі повстання 1630 р. (Тараса Трясила), 1635 (Сулими), 1637 (Павлюка й Гуні) і 1638 (Острияниці й Гуні). З цих повстань почав розростатися могутній всенародній рух, що під проводом Б. Хмельницького зривається до визвольних змагань в 1648 році.

Добре Павлюк та Сулима ляхів частували —
Військо вибили дощенту, Кодак зруйнували.

Козацькі часи нашої історії високо одушевляючі. Вони видали маси правдивих героїв. Навіть найбільші народи можуть нам позавидувати таких велетнів гарту, посвяти і саможертвенности наших борців за долю й волю народу. Ті герої, це цвітуха слава України і не повинно бути ані одної української дитини, яка не знала б про славу минувшину своїх предків.

“... За що боролись ми з ляхами,
За що ми різались з ордами,
За що скородили списками
Московські ребра...”

З концертних виступів автора в ЗДА

Козацькі гетьмани дбали про школи далеко більше, як польські, або московські магнати. Конашевич-Сагайдачний віддав на школи цілий свій маєток, Дорошенко плянував заложити в Києві український університет, а по українських містах українські гімназії, Кальнишевський колонізував запорожську землю і в кожному селі, коштом Січової каси, закладав школу

й церкву. І чи ж ми не маємо причини гордитися такими вільнодумними предками, правдивими лицарями-героями, які тисячами клали свої голови за волю свого гнобленого народу? ..

Видатний науковець проф. Ватсон Киркконнел, ось як висловлюється про людину, яка не цурається свого краю, походження й своїх предків, а навпаки, гордиться своєю минувиною.

СКАРБИ ЖИТТЯ

“В наших думках не тратить на вартості такий шотландець, що живе в Канаді, але з гордощами тужливо згадує країну, звідки він походить . . .

Він не бідніший, але, навпаки, багатіший, як канадієць, саме тому, що він знає про своє місце в течії людських споріднень через довгі століття. Майже не можливо, щоб його почуття до своєї родини, роду та народу не зміцнило його вартість громадянську. Він переростає сам себе через те, що він свідомо гордиться своєю минувиною й хоче бути гідним її. Можемо надіятися, що в будуччині в Канаді кожна людина в такий спосіб стане кращим громадянином, як буде гордитися і своїм походженням і жити гідно . . .

Дуже важлива це справа для нашої держави, щоб такі люди якнайскоріше увійшли в хід тутешнього життя та по дружньому співпрацювали з рештою канадійців.

Однак, було б сумно, коли б одночасно вони сталися й позбулися всіх тих духових зв'язків з минувиною, які надають глибини та краси життю.”

Ватсон Киркконнел.

(із вступу до його книжки)

З концертного виступу в Філядельфії, 14 квітня 1962 р. В моменті закінчення концерту громадський діяч і голова відділу УНР з Філядельфії, проф. П. Чупрун, складає gratуляції авторові за успішний концерт.

Розцвіт українських народних дум ішов в парі з козаччиною. Він був найбільш замітний в своєму характері, як культурний витвір великої козацької епохи. Коли ж постав двоподіл і незгоди та внутрішній розкол серед козацтва на ґрунті шляхотських перегонів козацької старшини, тоді став проявлятися й занепад козацької організації, що в свою чергу стримало розвиток дум.

Дослідник Житецький старався розв'язати питання: як стоять думи в порівнянні до літературних творів середньої доби? Він хоч і наблизився до розв'язки цих поважних питань, але не розв'язав їх в цілості тому, що усі думи він пов'язав із віршовою літературою пізніших творів. Це не тільки суб'єктивний погляд, а цілком помилковий.

Поставлене Житецьким питання розв'язує дослідник Ф. Колесса дослівно так: "...огляд народніх дум по їх змістові у зв'язку з історичним підкладом показує ясно, що думи витворювалися групами на протязі XVI-XVII вв., і мимо довговікового устного передання, яке значно затерло різниці між поодинокими групами дум, вони й досі виказують зовсім виразно поділ на дві верстви. Старші думи про боротьбу з турками й татарами, невольницькі й навчаючі, зображають події й постаті, що протягом цілих століть з'являлися постійно та стали типовими (зразковими) й характеристичними для бурхливої козацької доби, як різні форми турецької неволі, утеча, погоня, самітня смерть серед дикого поля, жорстокі паші турецькі, потурчені українці й українки, відважні ватажки, бідні невольники. Ці думи лиш загально обрисовують історичну добу і нікотрої з них не можна зв'язувати із якоюсь означеною подією, або особою. Вони, як це найчастіше буває, також в народних піснях оспівують безіменних героїв, а історичні імена (Самійла Кішки, Скалозуба, Сірка, Зборовського) згадують зовсім випадково. Навпаки думи про Хмельниччину відносяться до знаних в історії подій, які ніколи вже не повторилися, а подекуди характеризують досить вірно визначні історичні особи. Вони

Президент Українського Інституту Америки в Нью Йорку, добродій Теодор Джус, відомий громадський діяч і меценат, з автором під час перерви на концерті в Інституті. (Внизу довбана кобза п. М. Боярського).

мають взагалі реалістичну закраску, лишають враження безпосередньої близькості до подій. Коли старші думи овіяні глибоким смутком і грозою “Дикого поля” то в пізніших проглядає бадьорий настрій побідника: це виявляється гумором і злобною насмішкою, що виключає, або бодай значно обмежує елегійно-ліричний елемент. Та найважливіше те, що думи давнішої верстви не виказують ніяких близьких зв'язків із літературними творами середньої доби, але своїм ліричним характером, так і поетичним висловом, а навіть змістом, вони в'яжуться з народними піснями, з якими мають чимало спільних мотивів у засновку.

Найдокладніший опис козацьких похоронів подає варіант Чубинського - Русова:

. . . Тіло молодецьке знаходили,
На червону китайку клали,
Тіло козацьке-молодецьке обмивали,
А шаблями суходол копали,
А шапками да приполами перст виносили,
Глибокую яму викопали,
Хведора Безроднього-Бездольного похоронили.

Високою могилу висипали
І прапірок у головах устромили
І премудрому лицареві славу учинили.
А тим вони його поминали,
Що у себе мали:
Цвіленькими, сухенькими військовими сухарцями.

Нижче подана рідкісна дума, з давніх збірок, зі складу повчаючих дум, що своїм змістом є споріднена з народними піснями:

Ой, жени сьї, синцю, ой жени сьї, любцю,
Та не бери удовоньку, лише дівчиноньку,
Бо в дівчини серце, як літне сонце,
Та хоть оно хмарнесеньке, все оно тепленьке.
А в вдовоньки серце, як зимове сонце,
Та хоть оно ясененьке, все оно зимненьке.

Вар.: Та хоть оно світить, гріє — зимний вітер
віє.

(Іван Колесса: Етнограф. Зб. XI. 165)

Думи пізнішого складу збереглися у дуже малому числі різних варіантів. Докладніший розбір деяких дум про Хмельниччину показує д-р Ів. Франко.

Із записів Максимовича, Церетелева, Малінсько-го, Куліша видно, що думи ці у першій половині XIX віку рідко коли вживалися, бо вони не були такі люблені й поширені, як думи старшої доби.

В найкоротшім і певно основнім варіанті Церетелева, подається дума про Хмельницького й Барабаша по давній козацькій традиції, про що відомо з літописей Величка, польських джерел та інших оповідань, як то Хмельницький хитрощами роздобув у Барабаша затаювану грамоту короля... і використав її, як підставу до викликання козацького повстання.

“Щоб козакам козацькі порядки подавати,
За віру християнську одностайно стати!”

Д-р І. Франко в цьому варіанті добачає пам'ятку кобзарської творчості з другої половини XVII, або з початку XVIII віку. Куліш записав цю думу від 2-х кобзарів та дещо розширив про битву Жовтоводсь-

ку і про смерть Барабаша. Тут до певної міри є враження перерібки (Ів. Франко: “Студії”, 335).

Великі кривди від польської влади та жовнірської сваволі, що спричинили українському народові велику трагедію, передано нам устами кількох поколінь. Усі ці кривди згідно з народною традицією дуже міцно уявлені в козацьких літописах самовидців — Величка і Грабянки. Самий Хмельницький не заплющував очей на всі ці надужиття, як показує витяг із його першого, виданого весною 1648 р. заклику:

“... Доволі вже довгі літа ми не дбали, що нас обдертих із всякої признаки публичного права, покинено на самоволю королівських урядників, і що найбільше годі терпіти на визискування... Нас, чутких і живих, уважають за диких і неспокійних, відважних і добре заслужених назвали бунтівниками. Сеж відомо цілому світові, що польське військо нищить козацьке та селянське добро, безчестить їх жінок і дітей. Всім накладають невольницькі послуги, тягарі, панщизняні роботи проти давного звичаю, а як хто публічно чи приватно на стільки кривд вийде зі скаргою, подибле лиш сміх і зневагу, а що найбільше, дістане порожні, безвартні слова. Всі дбають лише аби знищити козацький рід” (С. Томашівський подає зміст цього заклику по запискам сучасника, львівського міщанина С. Кушевича. Записки Н. Т. ім. Шевченка ХХІІІ-ХХІV).

Як прослідити думи про Хмельниччину, то найбільше одноцільности дають ті, з якими зосереджені події коло особи самого гетьмана Хмельницького. На доказ того збереглася в трьох варіантах дума про

похід Хмельницького на Молдавію в 1650 р., що згідно з історичними джерелами дають підставу, що думу складено по свіжому сліду в кругах добре обізнаних із перебігом цілого походу.

Думи можна порівняти з Гомеровими поемами, в яких оспівується повоєнне життя в епічному стилі, з описовими зворотами, повтореннями, епітетами та інш., так як і наше козацьке лицарство в своєму воєнному житті, постійно плекало гру на кобзі, нагадуючи цим Гомерових героїв. Приклад: Ахілля у IX. кн. Іліади.

Навпаки, думи про Хмельниччину стоять даліше від пісень, зате своїм підкладом підходять подекуди до літописних творів та інших пам'яток української літератури з другої половини XVII. і початку XVIII. в. . . .”

Як сконцентрувати увагу над самою мовою дум то вона є своєрідною специфікою образної форми — мови створеної в давнину на тлі історичних подій і плеканої віками. Є вона величезним мистецьким скарбом дослівно для всіх поколінь. Правда, не мож на відокремлювати цього погляду також щодо мови українськи.. народних пісень з найдавніших часів.

Затримуючися над формою рецитації дум, приходимо до висновку, що ця форма в кобзарському мистецтві посідає дуже давню свою історію. Маєм її навіть в дотатарській добі, та не лише в усній словесності, але й в літературі, також в похоронних голосіннях (Д-р Іляр Свенціцький: “Церковно-релігій на поезія й похоронне голосіння, студія над мотива ми народньої словесности та її розвитку”, Зап. НТЦ 1910, ХСІІІ-ІV).

Кожне слово рецитаційної мелодії протяжне, залежне від розміру речення.

Найстарші й визначні кобзарі Гнат Гончаренко з Харківщини та Михайло і Платон Кравченки з Полтавщини в їх рецитаціях дуже виразно визначають граматичні наголоси. В думках можна відрізнити деякі характеристичні вислови в рецитативних мелодіях. Отже тоді, коли кобзар застосовуючи різні комбінації, залучує вірші тексту у періоди і групи, комплекс є змінливий і різнородний. Як своєрідний взірць уявляє рецитація, бачимо в Гната Гончаренка, що по типовості підходить до знаменитого кобзаря Остапа Вересая (по запису Лисенка). Щодо взірців інших типів, пов'язаних з мелодіями, треба віднести до дум, співаних в Чернігівщині (Це стверджує Опанас Сластьон). Отже, як бачимо, групи кобзарської рецитації пов'язані з різними областями Великої України, та без сумніву також і з давньою практикою кобзарів і лірників, ще з середньої доби, коли народні співці об'єднувалися у співацькі братства, створюючи свої бази й школи.

По своїм мотивам і лірикою думи мають багато спільного із голосінням. Вони ж так майстерно й поетично оспівують на віки розлуку із дорогими серцю особами, передають смерть козака й козацькі похорони, з оплакуванням ославляють та звеличують безіменних героїв тощо. А високий урочистий підйом духа та патос є рисами, що споріднюють думи з голосінням. Приклад:

Д у м а

. . . Брате мій милий,
Як голубоньку сивий!

Коли ж ти будеш до нас в гості прибувати?
Відкіля тебе, брате, виглядати?
Чи із чистого поля,
Чи од Чорного моря,
Чи із славного люду Запорожа?
(Прощання козака, Житецький, Мислі 193)

Г о л о с і н н я

Яку ти мені звістку подаватимеш?
Моя дочко, моя зозуле!
Чи тебе виглядати з поля,
Чи тебе з моря?
Чи з високої могили,
Чи з далекої України?

(Етнографічний Збірник XXXI-II, ч. 30)

Без сумніву, голосіння було поширене на всій Україні, і згідно з історичними даними, воно й було основою, з якої народилася оця високомистецька форма рецитованої поезії, “козацька дума”, що розвивалася й удосконалювалася професійними співцями-кобзарями.

Близькість до похоронних голосінь можна завважити не тільки у формі дум, а навіть в самій формі “Слова о полку Ігоревім”, що має неоднакові розміром вірші, в аналогії до голосінь і дум, які в основі свого паралелізму зв’язані з групами. Приклад:

“... С зарання до вечера,
С вечера до света
Летят стрели каленя,
Гримлють саблі о шеломи,

Трещат копія харалужня
В поле незнаеме
Среди землі половецкїї...”

(Видання д-ра Ом. Огоновського)

Майже усі думи подають образ воєнного життя козаків, яке і є правдивим епосом. Люди, які переживали всіма сторонами козацьке воєнне життя, були саме творцями дум. Нам відомо, що на Січі серед козацтва було й не мало освічених людей. Творцями осередків, де концентрувалися освітні й народні впливи так на Січі, як і в монастирях Межигорським, Терехтемирівським і інших — були козаки. Також знаємо, що козаки з давен давна були майстрами гри на кобзі та її плекали, як це стверджує навіть польський історик Папроцкі (“Герби рицества польского”, Краків, 1584).

СПИСОК ДУМ СТАРОГО СКЛАДУ:

про боротьбу з татарами й турками, невольницькі й навчаючі, з пізнішими думами про Хмельниччину сюди входять:

1. Плач невольника.
2. Отаман Матяш Старий.
3. Плач невольників на каторзі.
4. Самійло Кішка.
5. Маруся Богуславка.
6. Соколя.
7. Іван Богуславець.
8. Утеча братів з Азова.
9. Самарські брати.
10. Олексій Попович.

11. Розмова Дніпра з Дунаєм.
12. Козак бандурист.
13. Прощання козака.
14. Іван Коновченко.
15. Удова й син.
16. Сестра й брат.
17. Хведір Безрідний.
18. Ворожба із сну.
19. Вдова Сірка Івана.
20. Смерть козака на Кодимській долині.

В склад пізніших дум, про Хмельниччину, реалістичні й насмішливі входять:

1. Утиски й козацьке повстання 1648 р.
2. Корсунська битва.
3. Хмельницький і Барабаш.
4. Похід на Молдавію 1650 р.
5. Смерть Богдана і вибір гетьманом Юрія Хмельницького.
6. Повстання після Білоцерківського мира.
7. Поединок козака Голоти з татариним.
8. Козацьке життя.

Ці думи оставили нам народні кобзарі-співці, які в більшості живуть і тепер в традиції народу. Зв'язані вони також і то найтісніше з творчим багатством усної словесности, як змістом так і формою, рівно ж стилем і висловом.

У зв'язку з музикою і піснею великого нашого філософа і патріота Г. С. Сковороди (1722-1794), музиколог-дослідник і диригент д-р П. Маценко каже:

“Музикування, крім вроджених покликань може бути причиною радості життя, любови до твор-

чости. “Я... радію, а радіння є цвітом людського життя” — говорив Сковорода. Так сказав філософ, у якого звукова ідея була причинком до будови думки й навпаки, бо сполучення звукових ідей в певний комплекс звучань, що підпорядковані відносним — початку і кінцю, утворюють мелодію, певний звуковий вияв, себто думку.

Шляхом розбудови мелодії поширюються й рами думання. Під таким впливом музикування (музичного споглядання) філософські ідеї в творах Сковороди діставали одяг логічної послідовности й тільки тоді знаходили завершення — “цвіт життя”.

Музикування Сковороди виявилось, як і у всіх українців, органічно через велику любов до пісні. А “пісня для українців все — і поезія, і батьківська могила. Вони (пісні) можуть бути названі історичними, бо йдуть не відступаючись, ні хвилини від життя, та завжди правдиво освітлюють тодішню хвилю життя, тогочасні переживання. Пісня - денник українця, ліричний літопис, куди він записував у минулому все, що відчував, думав і робив”, — каже М. Гоголь. І що далше: пісня є потребою, необхідністю. Від коліски й до могили плекає її наш нарід, особливо жіноцтво.

Віковічне поневолення українського народу спричинилося до відсунення його творчого духа з різних ділянок людського знання, і тому з усією силою свого генія виявлялася ця потенція в нашому літописові — пісні. Від примітивізму, пісня розвинулася аж до найвищих форм народньої творчости — від секунда-терція ходів до кількоголосовости (записи М. Лисенка, К. Квітки, П. Демуцького, О. Кошиця, М. Гайдая

і ін.) — до незрівняних дум. Українець співає не для заповнення вільного часу. Його спів-музикування у вужчому сенсі є вислідом потреби душі, як їжа й пиття є потребою й вимогою тіла, “болвана” по образному виразу Сковороди”.

П. Маценко: “Давня українська музика і сучасність” (Культура й освіта 1952. Вінніпег, Канада)

Культ дум і пісень, що є нашим народнім скарбом, плекається віками, як оживляюча святість упродовж усього нашого тисячоліття.

Ми є свідками, як відомі поети, письменники, науковці та композитори інших народів перекладають

На світлині представниці молодого українського покоління по відчиту автора про кобзу й бандуру підчас концерту в Українському Інституті Америки в Нью Йорку. (Видно кобзукоряк видовбану з столітнього клену п. М. Боярським з Бриджепорту З.Д.А.)

на свої мови наші думи й пісні, а їх композитори в своїх багатьох творах плекають наші мелодії та в своїх оцінках підносять нашу народню поезію на найвищий щабель у світі. Отже для нас, нащадків, залишився надзвичайно важний і почесний обов'язок, не тільки популяризувати нашу спадщину, а всіма можливими засобами її підтримувати, так в родині, як і поза родиною, щоб слава предків не пропала, а ми не потонули в морі байдужности.

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ ЗА КОРДОНОМ

В останніх минулих сторіччях, для ознайомлення вільних народів заходу про нашу історичну минувшину, хіба не найбільше причинилася наша народня музика й пісня. Це є наш віковичний імпульс та невмирущий потенціал, який насичений своєрідною романтикою, прорвався через кордони та освітив вогником правди існуючого на світі коло 45-мільйонного українського народу, який на протязі довгих сторіч веде невпинну боротьбу за волю, родину, до життя на власній землі, проти різних окупантів-гнобителів.

Ось бодай частинка фактів цієї правди:

В оперових творах композитора В. Моцарта (1756-1791) маємо в деяких його операх мелодії українських пісень. Але найбільше в своїх композиціях використав українську пісню світової слави композитор Людвіг Бетховен (1770-1827). Наприклад: в його творах можна почути у восьмій симфонії “козачка”, в шостій симфонії дещо з коломийок, а в його сонаті мелодію пісні “Одна гора високая, а другая низька”. Мелодія пісні “Їхав козак за Дунай” стала просто якимсь натхненням його різних варіацій.

В XVII ст. визначні сини великого французького народу, як інж. Боплан, П'єр де ля Волле та Шевальє, в своїх працях зв'язаних з запорожцями, їх історією, побутом та українськими піснями, популяризували козацьку романтику і Україну в своєму народі.

Письменник Мериме з XIX століття був захоплений епосом української історії до того степеня, що навіть писав до своїх приятелів, "...що до мене, то я козак!.."

Французький поет Сент Аман перебуваючи в 1650 р. в Варшаві, безпосередньо запізнався з діями визвольної боротьби українського народу та возвеличив українськими піснями цю оспівану добу у своїх "героїчних ідиллях", в яких домінує любов до волі козаків, їх відвага, чесність, завзяття та відданість правді, за яку жертвують життям.

Знавець історії східної Європи проф. Альфред Рамбо та його наукова праця про українські історичні пісні з публікацією пісень і дум, сполучена з перекладом на французьку мову, дає документальний вияв боротьби за волю й демократію українського народу проти своїх поневолювачів. В XIX ст. у Франції поширилася пісня "Їхав козак за Дунай", яку французи увіковічили в своєму збірнику пісень французькою мовою, а французжанки захоплювалися піснею "Ой не ходи Грицю".

Професор А. Рамбо у 1874 р. прибув на археологічний конгрес в Києві й побував на концерті в університетському саді, де виступав славний бандурист Остап Вересай. Рамбо був дуже захоплений виконавчими думами, присвячуючи їм у пресі статті, а пізні-

ше власними перекладами опублікував свою працю про високу мистецьку вартість українських дум.

Рамбо ілюстрував зміст, підкреслюючи красу рецитативного стилю (гармонія прози), а кобзарів називав великими народніми співцями. Він опрацював в перекладах 10 дум, як “Самійло Кішка”, “Хмельницький і Барабаш”, “Маруся Богуславка” і інші.

В 1893 р. проф. славіст А. Ходзько також перекладав думи на французьку мову, а пізніше А. Мілен у 1894 році.

Не так давно, бо в 1947 р. Марія Шерер при співучасті відомого славіста проф. А. Амазона, проф. Паскаля з іншими видала поважну працю про українські народні думи з коментарями та поясненнями з історичними даними та студіями виникнення їх, французькою мовою. На початку XIX ст. німецький поет Христоф Август Тідге включив пісню “Їхав козак за Дунай” у побут свого народу, до збірок німецьких народніх пісень. Вона стала улюбленою піснею навіть в німецькій армії п. н. “Дер козак унд зайн медхен”.

Відомі поети німецького народу І. Венцінг і Вільгельм фон Вальдбрюль, після відвідин України в 1803 р. та публікації у журналі “Ост унд Вест” з перекладом українських пісень німецькою мовою, про пісні історичні, побутові, думи, ліричні та інші, поширили й спопуляризували українське народне мистецтво. Ф. Боденштедт в 1845 р. видав солідну збірку українських пісень німецькою мовою під назвою “Поетична Україна”, в якій більше уваги було присвячено історичним пісням “Про Морозенка, Байду, Перебийноса” та інших.

Славний композитор Йоган Себастьян Бах (1685-1750) також захоплювався красою українських пісень, а мелодію української пісні “Та не жур мене, моя мати”, він увів до прелюдії на початку “Третьої малої сюїти для фортепіано”.

Українські пісні та коломийки лемків, у своїх творах використав Йосип Гайдн (1732-1809).

Мадярський композитор Ф. Ліст (1811-1886) надзвичайно цікавився українською музикою. Його дуже цікавила велич гетьмана Івана Мазепи. Будучи ще юнаком в 1826 р., маючи всього 15 років, Ф. Ліст скомпонував свої “Студії про Мазепу” для піяна, а пізніше в 1837 і 1841 рр. зложив з них концертний етюд.

Побут Ф. Ліста в Україні, був до певної міри зв'язаний з романтичним забарвленням. Коли він у 1847 р., після кінцевого концерту в Києві, що був призначений на добродійні цілі, зацікавився з княжною Кароліною Сейн-Вінгенштайн, княжна запросила його в гостину до свого маєтку в селі Воронинці, на Поділлі, де Ф. Ліст гостив кілька місяців, тоді він і скомпонував прекрасний твір для фортепіану і назвав його “Жнива в Воронинцях”, який отримав велике признание. В дальшій праці Ф. Ліст, в 1850 р. скомпонував поему “Мазепа”, за яку славний німецький композитор Вагнер дав таку оцінку в листі до Ф. Ліста: “Мазепа — прегарний твір — коли його читав, не ставало мені віддиху”.

Крім згаданих творів Ф. Ліст уклав ще для піяна “Ой не ходи Грицю” та “Віють вітри”.

Карл Вебер, як і Франц Шуберт (1797-1828) в своїх творах також черпали з мотивів української

пісні. Німці проявляли велике зацікавлення до української народної пісні, про що стверджує вже в 1787 році І. Міллер у творі “Подорож до Херсона”.

Відгуки української пісні були також в Англії. Ці відгуки нашої пісні, безперечно, сполучені, як і у Франції, з визвольною боротьбою українського народу доби XVII ст.

В цьому часі англійський письменник Д. Форд (1586-1640) в своїй драмі подає мотиви думи про “Марусю Богуславку”. Також у Семюела Бетлера — “Хедібрас”, як і в інших англійських джерелах того періоду.

Славіст Морфіль, а також Войніч та В. Ральстон солідно спопуляризували в пресі українську пісню.

Поетеса Флоренс Рендель Лайвсей видала в перекладі на англійську мову в Лондоні в 1916 році збірку “Пісні України”.

Американський композитор Шарл Лефлер видав суїту (1891) “Українські Вечерки”, а крім того симфонічну поему “Спогади дитячих років”, як його особисті спомини, перебування у Смілі на Черкащині, в Україні.

Данський поет Тор Нев Ланге (1851-1915) в своїх творах має поважне місце для українських народних пісень, з яких популярною данською народною піснею стала наша пісня: “Ой місяцю, місяченьку”.

В Італії, в перекладі на італійську мову, українські народні пісні появилися на початку XIX ст. З початком XX ст. проф. Гюсті видав в італійській мові багато українських народних пісень.

Славний композитор Чайковський, перебуваючи в Україні захоплювався її чаром та українською народ-

ною поезією, її глибокою романтикою й ліризмом, які передав у багатьох своїх творах. Він саодинокий в тому часі скомпонував прекрасну оперу “Черевички” та оперу “Мазепа”, цю останню на підставі лихословної поеми поета Пушкіна. За цю композицію Чайковський мав великий клопіт з московськими цензорами. Чайковський не був зрештою чужим для українського народу, бо його батько був козацьким полковником, а мати французжанка.

В нашому столітті для нашого народу й України багато прислужився “амбасадор української пісні” композитор і диригент О. Кошиць, який з республіканською Капелею України показав світові велич нашого національно вокального мистецтва. Його концертні рејди відбилися тріумфальним походом та захопленням преси світового масштабу у всьому вільному світі.

XVIII вік і кріпацтво. Регіональні ватажки. Лицарі герої й демократична Козацька держава.

Організація козаччини не сягала теренів західної України, але й там була одна думка про визволення та боротьбу, яка не вгавала. Маємо тут регіональних ватажків — оспіваних народніх героїв, як Олекса Довбуш, який підступом був замордований в 1745 році, в селі Космачах. Після нього в 1750 році здибаємо в Галичині Гната Мартинчука, Івана Бойчука та інших. Вороги називали цих великих патріотів “опришками”, так, як славного Кармелюка на Поділля.

...З Кармелюка бравий козак, оборонець волі,
Він самого себе віддав для народній долі...

А що візьму в багатого,
Убогому даю,
Отак гроші розділивши,
Гріха я не маю.

Збирайтеся козаченьки,
Беріть коли в руки
Та підемо шляхту бити
За народні муки.

Найбільшими нашими героями були козаки, що вславилися своїми відважними лицарськими подвигами. Мешканці широких степів України не хотіли зносити кріпацтва й бути панськими невільниками, тому з власної волі об'єднувалися у військове товариство, подібно як французькі, або німецькі лицарі, щоб звільнитися з неволі своїх гнобителів та вибороти собі людські права. Й показалося, що наш хліборобський народ випередив французів на 200 літ, щодо ідеї людськості і свободи, та утворив на протязі XVII ст. таку демократичну Козацьку Республіку, якої Західня Європа не знає й до сьогодні... Козацький народ тої доби вибирав гетьмана, вибирав всю військову старшину (полковників, сотників, осаулів), вибирав суддів, митрополита, священників. Можна сміло твердити, що Україна була вчителькою Московщини, Білорусі, Сербії, Болгарії, Македонії, а навіть Греції... Цар Петро I у маніфесті з 9-го листопада 1708 р. сказав таке: "Під сонцем нема ні одного народу, який би похвалився такою волею та свободою, як українці".

А де ж тая воля ділася?.. Той же цар перший почав її нищити, а цариця друга докінчила її. В пісні "Зібралися всі бурлаки" ось як згадує про неї народ:

"Катерино, вража мати, що ж ти наробила?

Край веселий, степ широкий панам роздарила!"

I-ша світова війна 1914 - 1918. Російська революція 1917 р. і перша дума. Визвольна війна за волю й нове поневолення. Боротьба Повстанчих Армій проти окупантів, нова поезія військового змісту.

В дальшому ході історії нашого віку та першої великої світової війни (1914-1918) вибухає в місяці березні 1917 року російська революція, яка й застала мене на воєнному південно-західньому фронті в бойовій лінії “Стоходу”. В квітні місяці того ж року, через спеціального кур’єра з Києва (де уже діяла Українська Центральна Рада) я отримав посилку з українською літературою разом із залученою першою віршованою думою “Україна Жива”, до тексту якої я скомпонував мельодію і уклав на кобзу, а хор мого баталіону прекрасно її співав (Кобза при мені була завжди на фронті).

Серед українців-фронтовиків були поширені відомості, що автором цієї думи був сам С. В. Петлюра — пізніший Головний Отаман війська УНР.

“УКРАЇНА ЖИВА”

Україна жива,
Ще не вмерла мати,
Ще керує сила
Може рухом встати.
Поспішайте, діти,
Рідну визволяти,
Вже кайдани збиті,
Щезли супостати!
Поржавіли шаблі,
Цільні самопали,

Коли порох здрябли,
Діти слави спали.
Поможи Пречиста,
Поможіть Святії,
Спасе, глянь на міста,
Дай поради в дії . . .
Гей! Онуки время!
Прокиньтесь від сна!
Запорожців плем’я —
Сила скрізь чесна!!!

Який сильний зміст думи... “Пожравіли шаблі, цільні самопали”... “Гей, онуки время!”, “Прокиньтеся (не чекати) від сна!”... Ця дума зробила величезне враження серед фронтових старшин і жовнірів українців, та мала вплив в пропагандивній акції відродження нашої державности.

Перший збройний сигнал за волю був удокументований кров'ю патріотичної молоді київського студентства в бою з червоною ордою під Крутами, що своїми грудьми загородила доступ до столиці. Безприкладна відвага й самопосвята поляглих тих лицарів за волю увічнена в поезії нашого народу.

Після визвольної боротьби, в якій взяли участь соборні сили українського вояцтва, з участю здисциплінованого славного Січового Стрілецтва і УГА із Західньої України, хід подій несподівано став перед фактом нового поневолення українського народу, новим, ще небувалим а світі жорстоко-варварським інтераціональним комунізмом із своєю диктатурою в Москві. Продовження збройної боротьби за волю й незалежність, прийняли на себе народні повстанчі війська на Великій Україні (1920-1921-1925). Серед них одна з найбільш здисциплінованих повстанчих груп була під проводом легендарного Отамана Орла-полковника Гальчевського -Войнаровського на Поділля.

В 1922 році Отаман Орел був призначений урядом УНР командуючим всіма відділами повстанчих військ на Правобережній Україні. Під прапорами і наказами Уряду УНР Отаман Орел і провадив збройну боротьбу на рідних землях. В організованій акції не тільки військового характеру, а й політично-гро-

мадського в програмі визволення народу, він створив пресовий і пропагандивний відділ. При багатьох окремих збройних відділах були й капелі хористів, які піснями вливали бадьорий дух козацтву й оточенню. (При штабі командуючого був постійний козацький хор навіть з кобзарем). Своїми рейдами й хоробрістю От. Орел дивував європейський світ. Під його проводом повстанчі війська воскресили давню Запорозьку Січ, яка ставила опір гнобителям-окупантам. Беручи під захист населення, повстанські війська розкрили шлях до всенароднього повстання проти наїзника.

**БАНДУРИСТ СЕРЕД СТРІЛЬЦІВ
в Києві, в квітні 1918 року.**

Але непередбачені обставини та провокаційний НЕП з 1924 року, перешкодив таким великим і шляхетним плянам. Комуністичний НЕП обдурив народ,

а потім жорстоко помстився над безборонним населенням України.

Правда, по відході частин армії УНР за кордон в 1920 р., світ подивляв самопосяту патріотів в боротьбі з наїзником, що покрила безсмертною славою зимові походи, жертви лицарів з під Базару, та Холодний Яр, але не прийшов на поміч Україні проти червоних орд з півночі. Може й не місце тут писати про хід історичних подій, бо ж вони записані в нашій історії та літературі, але аж ніяк не можна поминути цих великих дій, які дали почин до створення нових народніх пісень військового характеру з часів нашої генерації.

Ось уривок одної з багатьох повстанчих пісень, військ Орла:

“А в неділю вранці, ще не сходить сонце,
Подивися мила в середне віконце!
Козак відїжджає з комуніою воювати,
Тебе покидає в дому горювати!
Бувай здорова любя Україно!
За мною заплаче молода дружина!
Не плач моя мила, ще керує сила,
Ще стоїть на варті дух армії Орла,
Згинуть вражі сили в Україні рідній
І засяє прапор зза могил Дніпра.

(Написана повстанцями на постою в Літинських лісах Поділля в 1922 році)

Див. Яків Гальчевський - Войнаровський “Проти Червоних Окупантів”, Українське Видавництво, Краків 1941 р. і Краків-Львів 1942.

“ЗЕЛЕНОЖУПАННИК”

(На запитання Головного Отамана С. В. Петлюри, з якої частини війська старий повстанець, він засміявся й відповів: “Я — зеленожупанник”)

На зеленій на траві
М'ягко ребрам, голові,
Надо мною гай зелений
Біль зашіптує шалений.
Сплять зеленії жита . . .
Радість серце огорта!
Ноги босі, тіло голе,
Та зелений пух не коле.
Вранці глянеш навкруги,
Чи не сунуть вороги, —
Всюди зелено та мило,
Бадьориться дух і тіло.
Всюди перлами роса,
Всюди чари і краса ! . .
То якого ж ще купана
Для такого, як я, пана?!
Рідний Край в ярмі, в неволі,
Бродять тьми ворожих сил . . .
Гей, чи мертві ви, чи кволі?
Кличуть прадіди з могил.
Чи забуто всі клейноди,
Славу Байди - козака,
Конашевича походи,
Жарти грізного Сірка?
Темна ніч, мов круків зграя,
Крие ниви та лани.
Де ж та воленька святая,

Дух лицарський давнини?
Гей не вмер він, він ще з нами,
Ще воскресне й Ненька Січ,
Сонце виясним шаблями,
Розіб'ємо темну ніч!
Ще кобзи наші у руках,
Ще не посліпли наші очі,
І у надірваних грудях
Буяють ще пісні пророчі!

Автор С. Черкасенко, "Твори" Київ-Відень,
Вид. Т-во "Дзвін", 1920.

Також і під час 2-ої світ. війни, як і після неї, боротьба українського народу продовжувалася. А відомо ж, що спільними силами-вітки наших братів

Автор з Директором Українського Інституту Америки в Нью Йорку, Дост. Юліяном Реваном, після концерту і відбутої конференції в справі лекцій музики на кобзі для молоді.

Закарпатців була створена Карпато-Українська Держава та з моментом її відродження розпочалася боротьба з новими поневолювачами. Повстанча Армія кривавилася в боях з брунатними й червоними загартниками. Була то бурхлива стихія, яка й створила новий епос і нові пісні українського народу, для грядучих поколінь.

Великий Каменяр — Іван Франко, вірив в українську правду і писав, що український народ:

“Засяде у народів вольних колі,
Трусне Кавказ, вперезеться Бескидом,
Покотить Чорним морем гомін волі,
І гляне, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті, і по своїм полі...”

Переживаючи страшний терор червоних окупантів, злидні й винищування, український народ творив й такі пісні:

...Нема хліба, нема сала,
Бо советська власть настала —
Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні . . .

За цю й подібні пісні, червоні диктатори наказували розстрілювати без суду, або засиляли на Сибір в табори невільничої праці.

Натомість червоний комуністичний режим творив для народу ось які пісні:

Далой, далой монахов, | На небо ми взберемся
Равінов і попов... | Разгонім всех б... в.

Під час насильної колективізації по наказу найбільшого в світі деспота “Сосо” Джугашвілі — Сталіна, який штучним голодом знищив в Україні коло

7 мільйонів селян-хліборобів, а мільйони загнав на тяжкі роботи в Сибірські тайги, було чути, як виривалася з нещасних душ приречених на загибель людей, історична невольницька пісня:

... Де ж ви хлопці - запорожці
Сини славної волі,
Чом не йдете визволяти
Нас з тяжкої неволі? . .

Гинули сини козацького роду по всій Україні. На далекій півночі, на каторжних роботах, за колючими дротами. У колгоспах, фабриках, копальнях, у в'язницях, каналах і лісах. Босі й голодні під багнетом червоних катів. Підступною та брехливою пропагандою рівності й братерства й сьогодні комуністи намагаються "ущасливити" вільний світ... Але історія вчить нас, що в глибокій давнині падали великі імперії, в порох перемінилися всякі інквізитори і ми віримо, що прийде черга й на новітніх Джингіс Ханів, куди страшніших за всіх тих, яких бачив світ. Ми віримо, що Божеські ідеали не пропадуть і, що християнська любов до ближнього переможе усіх диктаторів.

Нашою великою недолею було й є, що сусідам, хрещеним і нехрещеним, була принадою наша українська родюча земля (яку німці ще під час 1-ої світової війни цілими потягами вивозили до себе) та людська вдача нашого народу, як добрих християн і таких, що шанують не тільки все чуже, а й свого ближнього. Чи чувано, щоб українці загарбали чужу землю, або поневолили інший нарід? А в дійсності Україну окупували, використовували й далі використовують ласі сусіди. Її багатства грабували, в най-

жахливіший спосіб винищували, та ще й заводили кріпацтво, цебто невільництво, яке й до сьогодні діє.

Землі ж України належали з давен-давна нашому народу, нащо вказують археологічні розкопи. Український нарід від праісторичних часів є незаперечним суверенним автохтоном на своїх історичних землях.

На закінчення цієї моєї праці, від щирого серця й кобзарської душі висловлюю надію, що українська правда воскресне і на руїнах червоного кривавого деспотизму воскресне й воля, яку будуть оспівувати народні кобзарі.

В боротьбі за волю віками клали свої голови наші великі предки та за славу, яка не поляже, а розкаже, що діялось в світі...

Встане Україна і розірве тьму неволі,
А на оновленій землі, врага не буде супостата,
А буде син, і буде мати, і будуть люди на землі.
(Т. Шевченко)

**Козак з кобзою в розвідці
(Історична світлина)**

ДОБРОДІ, ЩО СВОЇМИ ПОЖЕРТВАМИ НА ВИ- ДАВНИЧИЙ ФОНД ЧАСТИННО ДОПОМОГЛИ ДО ВИДАННЯ ЦІЄЇ КНИЖКИ

† Архиепископ

Палладій,
Нью Йорк.

† Андрей

Архиепископ,
Едмонтону й
Зах. Канади.

о. Д-р В. Кушнір,
Ген. Вікарій Вінні-
пегської Архие-
пархії.
Президент К.У.Ж.

Всеч. о. Осадець,
Геффорд, Саск.

Всеч. о. І. Стус,
Монтреал, Кве.

Всеч. о. О. Пасічняк,
Пр. Альберт.

Д-р П. Маценко,
Вінніпег, Ман.

М. Голота,
Геффорд, Саск.

Е. Михайлюк, Геффорд, Саск.

Д-р Е. Нікіфорук,
Геффорд, Саск.

Б. Л. Корчинський,
Геффорд, Саск.

В. Залешук, Геффорд, Саск.

П. Ошипок, Геффорд, Саск.

Дм. Жибчин, Геффорд, Саск.

І. Ф. Марак, Геффорд, Саск.

В. Симчич, Геффорд, Саск.

І. Семко, Геффорд, Саск.

Дм. Токарик, Геффорд, Саск.

Фред Течер, Геффорд, Саск.

Д-р Степан, Росоха,
Торонто, Онт.

Д-р С. Держко,
Саскатун, Саск.

Проф. І. Світуха,
Монтреал, Квебек.

І. Войтюк, Вітков, Саск.

В. Кривняк, Блен Лейк, Саск.

Й. Дзьобко, Вірден, Ман.

О. Топольницький,
Реджайна, Саск.

П. Кріпьякевич, Вінніпег, Ман.

С. Полікша, Вінніпег, Ман.

В. Топольницький, Вінніпег.

І. Бурак, Огема, Саск.

З. Зазуля, Келгари, Алта.

М. Філінгер, Реджайна, Саск.

О. Дмитришин, Торонто, Онт.

Г. Барабаш,
Орест Студіо, Едмонтон.

Всеч. о. І. Ткачук, Нью Йорк.

Всеч. о. Колодій, Реджайна.

М. Аш, Управитель Корп.
Фолк. Рекорд, Нью Йорк.

Всеч. о. Опаренко,
Бриджпорт, ЗДА.

Всеч. о. Ст. Зузак,
Геффорд, Саск.

Всеч. о. Кіцюк,
Реджайна, Саск.

- А. Р. Горнер (М.П.),
 Блейн Лейк, Саск.
 Н. А. Григорчук,
 Етелберт, Ман.
 П. Лазарович, Геффорд, Саск.
 В. Давидюк, Геффорд, Саск.
 В. Залещук, Геффорд, Саск.
 В. Луцик, Геффорд, Саск.
 Василь Лозовчук,
 Геффорд, Саск.
 Д-р М. Ковальський,
 Геффорд, Саск.
 Г. Ешкрафт, Геффорд, Саск.
 М. Сурмач, Нью Йорк.
 Анна Гофман,
 Лондон, Англія.
 І. Рубашевський,
 Саскатун, Саск.
 В. Романов, Управитель Т-V
 Стейшен, Саскатун, Саск.
 В. Шарко, Саскатун, Саск.
 І. Бавор, Саскатун, Саск.
 В. Савка, Саскатун, Саск.
 Д-р М. Стадник, Саскатун, Саск.
 О. Сокіл, Геффорд, Саск.
 І. Герман, Саскатун, Саск.
 Проф. Біберович, Торонто.
 Ю. Лукашук, Нью Йорк.
 Н. і Б. Ястрембські,
 Джерсі Сіті, З.Д.А.
 Інж. Я. Танцюра, Нью Йорк.
 К. Степовий, Неварк.
 В. П. Овсієнко, Нью Йорк.
 М. Ходоба, Нью Йорк.
 Б. Зелений, Віндзор, Онт.
 Теодозій Марцинюк,
 Геффорд, Саск.
 В. Авраменко, Данцінг Фільм
 Студіо, Нью Йорк.
 М. Савченко,
 Джерсі Сіті, ЗДА.
 І. Зборовський, Вінніпег, Ман.
 С. Романів, Вінніпег, Ман.
 Д. Шарапак,
 Фото Студіо, Вінніпег, Ман.
 М. Лабюк, Стургіс, Саск.
 Кость Мазуренко,
 Торонто, Онт.
 П. Пернаровський,
 Блен Лейк, Саск.
 П. Гончаренко, Детройт.
 І. Моранець, Кридор, Саск.
 Полк. П. Шпірук,
 Бруклін, ЗДА.
 Т. Демчук, Едмонтон, Алта.
 Т. Василюшин, Едмонтон, Алта.
 Родина Бл. Пам. полк.
 Філоненка, Детройт.
 Борис Цибульський,
 Моселле, Франція.
 Е. Крол, Геффорд, Саск.
 П. Задко, Беніто, Ман.
 В. Пеленський, Філядельфія.

ПРИВІТИ, ОПІНІЇ, ЗАКЛИКИ, ЛИСТИ, РЕЦЕНЗІЇ

Ваш шляхетний намір видати книжки про Кобзу і Кобзарське мистецтво, і Ваші концерти на кобзі, що на одному з них в Нью Йорку і я мав нагоду бути учасником, заслуговують на особливу увагу. Цим Ви спричинюєтеся до відродження кобзи, та мистецької гри на ній в Новому, Американському Світі.

Хай Вселаскавий Господь благословляє Вашу працю для поширення піднесення української культури на чужині!
† **Архиепископ Палладій,**
Нью Йорк, 10-го квітня 1962 р.

Дуже тішуся й радію Вашими успіхами на полі музичної культури, про що преса широко інформує наше громадянство. Як колись, так і тепер, кобза, як символ нашого Українського Національного Духа, несе потіху та пробуджує зі сну духово сплячих і байдужих. Ваша праця над розвитком кобзарського мистецтва заслуговує на глибоке признання й вдячність нашої української спільноти.

Сердечно вітаю Вас з 50-літнім Ювілею Вашої творчої музичної праці та бажаю Вам віку довгого й здоров'я міцного. Боже благословення нехай буде на Вашій праці.

† **Андрей, Архиепископ**
Едмонтону й Західньої Канади
Едмонтон, 5-го травня 1963.

Ми бажаємо щастя у Ваших дальших концертних виступах і трудах на полі мистецтва.

Б. і Н. Ястжемські.
Джерсі Сіті, 20 січня 1961. (Переклад з англійського).

З нагоди Золотого Ювілею Вашої мистецької праці з концертами на кобзі, пересилаю найщиріші побажання й багатьох літ. Нехай Всевишній помагає Вам своїми ласками та має Вас й Вашу родину у Своїй опіці.

Отець О. Пасічняк,

Принц Альберт.

. . . Посилаю Вам три образи Кобзарів. Нехай вони для Вас грають на славу України . . . Хто не був на Вашому концерті, то нехай жаліє. Такого мистця на кобзі скоро не побачать . . .Здоровлю щиро!

Нью Йорк, 1960.

М. Сурмач.

Дай Боже, щоб Ви ще прожили багато літ і продовжували корисну, але тяжку працю українського Кобзаря.

Нью Йорк, 1961.

Отець Іван Ткачук.

Нашому Кобзареві найщиріші побажання кріпкого здоров'я й витривалости на багаті літа.

Етельберт, 1961.

Н. А. Григорчук.

. . . Я особисто щиро тішуся Вашими успіхами і бажаю Вам іще довгих років успішної праці на полі українського мистецтва.

Торонто, 1961.

Біберович.

Щиро вітаю Вас з визначною датою у Вашому житті з 50літтям праці для народу . . . Ви напевно не раз дивились в минуле й думали: як то воно сталось, що людина, маючи обставини Вашого минулого життя в увазі, що “Бог милував і дотримав до світлої хвилини” і на вільній землі. Тому особливо приємно вітати Вас і бажати всього доброго. Хай Вам Бог помагає та дає здоров’я. **Д-р Павло Маценко.**
Едмонтон, Алта., 1961. ★

Дорогий наш Кобзар!

Невимовно щасливий, що в річницю Вашого Ювілею, можу Вам доручити власноручно видовбаний із вікового клену КОРЯК-БОБЗУ на взірць нашої історичної. Цю працю передаю Вам, як свій дар з вільної Гостинної Землі Америки. Водночас бажаю Вам успішного закінчення з виданням книжки про “Кобзу і Бандуру” яка є цікавою і потрібною працею. Нехай Господь Вам допомагає у Вашій кобзарській праці на полі народній культурі для всього суспільства Америки й Канади. Щиро Ваш,
Микола Боярський з родиною.
22-го квітня 1962, Бриджепорт, ЗДА.

★

До Ювілейного Комітету для вшанування кобзаря . . . в Геффорд, Саск. Прошу переказати п. П. Конопленкові мої найсердечніші поздоровлення та побажання з нагоди його Ювілею. Нехай Бог пошле йому ще довгі, щасливі та спокійні роки життя та здоров’я на гостинній землі . . .

Залишаюся з правдивою пошаною й щирим привітом,
Як. Танцюра.
Нью Йорк, З.Д.А.

Бажаю щастя у Вашій праці, та міцного здоров'я.
Нью Йорк, 1961. **Юрій Лукашук-Сотник.**

★

Бажаю успіху та щиро здоровлю!
Детройт, З.Д.А., 1961. **П. Гончаренко.**

★

Нью Йорк, 5-го березня 1963 р.
Шановний і дорогий Ювіляте-Кобзарю
П. Конопленко!

Бажаю Вам і Вашій родині багатьох літ прожити і так далі завзято працювати на СЛАВУ УКРАЇНІ . . . Ваша праця про Кобзу і Бандуру, це капітальна велика річ для наступних поколінь. Ваше ім'я і праця буде українським народом все шанувана.

Щастя Вам Боже, видати цю історичну книжку і Вашому Комітетові, що Вам помагає, честь і слава їм за це. Вітаю всіх щиросердечно.

Слава Кобзареві, Слава Канаді і Україні Слава!
Шануючий Вас,

Василь Авраменко,

Данцінг Фільм Студіо, Нью Йорк.

ВИТЯГ З ПРИВІТАЛЬНОЇ СТАТТІ ПОПУЛЯРНОГО ЧАСОПИСУ "КАНАДІЙСЬКОГО ФАРМЕРА"

з дня 26 березня 1962 р., в Вінніпегу.

КОБЗА НА ТЛІ ІСТОРІЇ НАРОДУ

(В 50-ліття мистецької діяльності ювілята кобзаря —
Павла Конопленка-Запорожця)

. . . Хто хоче пізнати бодай частинно пережиття й душу українського народу, нехай пізнає українську думу, музику й пісню . . .

Кобзар К. З. у своїй праці про кобзу і бандуру, з нарисом кобзарського мистецтва та особистого досвіду й пережиття, майстерно описав від давніших часів життя народу, з його нерозлучно пов'язанною галузею народньої поезії та короною наших народніх інструментів кобзою . . . Нашому кобзареві з цим роком закінчуються його визначні ювілейні роки, а втім його і 50-ліття праці . . . на мистецькому полі. Знаємо, що його концерти отримали високу оцінку й кваліфікації передусім від авторитетних наукових музичних сфер, а також щирі признання від наших багатьох громад. Ці чинники солідарно констатують, що мистець на полі музичної і літературної праці вносить частинку і свого вкладу в загальну скарбницю мистецтва нашого континенту . . . Довідуємося, що незабаром корпорація "Фолквейс" в Нью Йорку, випустить у світ його другу пластинку з 24-ох цікавих народніх творів, а в тому й твори кобзаря . . .

Отже в Ювілейному Році, його 50-ліття мистецької праці, вшануймо і ми кобзаря, відзначаючи його небуденний талант та тяжкі труди ще й непоплатні в службі народові на кобзарських шляхах.

Folkways Records & Service Corp.,
121 West 47 St., N. Y. C. 36.

December 15, 1961

Mr. Paul Konoplenko,
Hafford, Sask., Canada.

Dear Mr. Konoplenko:-

Greeting on your 50 years celebration. Everyone who has heard your unusual musical virtuosity on the

Kobza has been thrilled by your unique playing of this exotic instrument as one of the world's great artists.

Yours sincerely,

M. Asch,
Folkways records.

LETTERS of APPRECIATION

University of Saskatchewan, Department of Music

Saskatoon, Nov. 26, 1958.

. . . I was both impressed and delighted with your great skill and artistry.

I should particularly like to congratulate you on your efforts in helping to preserve such a rare instrument as the kobza, which has such a long history, and which is so effective . . .

Murray Adaskin,
Professor and Head, Department of Music.

Province of Saskatchewan
Department of Education, Adult Education
Division, Saskatchewan House.

Regina, Sask., Aug. 18, 1959.

. . . It is rarely that one hears work of such quality from a folk musician.

. . . When you do record, I would be only too happy to purchase copies which I consider such a major contribution to the music of Canada . . .

Richard Moore,
Festival Director, Saskatchewan House.

КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Вінніпег, 6 квітня 1960

ЧСПР. През. 5291

З А Я В А

. . . Стверджуємо, що п. Павло Конопленко, добре знаний нашій установі з містецької діяльності . . . своїми концертами на кобзі. Він . . . зустрів для свого оригінального кобзарського мистецтва щиру симпатію і признання від своїх і чужих. Нині п. Конопленко . . . єдиний мистець . . . , що жертвенно й переконуючо звеличує кобзарське мистецтво на стародавньому інструменті-кобзі. Цей факт уповажнює нас відмінити з пошаною його зусилля і поручити ласкавій увазі українського загалу.

Комітет Українців Канади, Централя

В. Кохан Екзекутивний Директор.

Вінніпег, 18 березня, 1955.

. . . П. Конопленко володіє інструментом віртуозно . . . Сполучує інструмент з мікрофоном і це викликає звуково вражіння ансамблю . . . Він вміє витягнути з інструменту найніжніший гомін . . . з майстерністю користується в грі наростанням і заниканням звучання (крешендо-декрешендо), вживанням глісандо, стакато, sforцато . . . Здобувши музичну освіту він виступає в оперних театрах із концертами на Україні, Криму, Кавказі, а в 1910 році на музичному фестивалі в Одесі дістає визнання, як віртуоза . . . та золоту медалю.

Павло Маценко,

Др. Музично-педагогічних наук.

1960 — ЮВІЛЕЙНИЙ РІК — 1961

ЗАКЛИК ДО ШАНОВНИХ ПРИХИЛЬНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ МУЗИКИ

ВИСОКОДОСТОЙНІ ДОБРОДУ!

П'ятдесят років праці Кобзаря Павла Конопленка на шляхах народної ниви є поважним вкладом для народу.

Неповторюємо його біографії, старшинських ранг, відзначень у Першу Світову Війну, визвольних змагань за волю й самостійність проти червоних окупантів, чи праці на політично-громадському полі. Про це відомо з дописів і статей з преси.

Обдарований ласкою Божою, Ювілят має небуденний талант в музиці. Він показав нашому суспільству мистецький скарб українського народу та кобзу, — цю перлину наших Предків, що своїми тонами, при такій зразковій віртуозній грі захоплює серця своїх і чужих.

Про його виступи видали високу оцінку: Достойники Українських Церков, авторитетні музикознавці, наша й англійська преса, культурно-громадські установи та визначні діячі наших громад.

Кобзар є автором багатьох композицій і пісень, та цікавої книжки: "КОБЗА, БАНДУРА Й КОБЗАРСТВО" (народня музика й пісня) з багатьма світлинами історичної вартости, та з практичним додатком, як зберігати музичні інструменти від пошкодження (консервація).

Отже маємо “ЗОЛОТИЙ ЮВІЛЕЙ” єдиного у нас Кобзаря, якому закінчилося 70 років життя. Ці історичні дати можна найдоцільніше відзначити, коли замість бенкетів і урочистостей, допоможемо йому видрукувати його цінну книжку, в яку він вложив багато років праці для нашого народу.

Вже відтепер можна замовляти книжку. Купуючи книжку, ми популяризуємо наше народне мистецтво.

Привіти й замовлення просимо надсилати на адресу:

**P. O. BOX 355,
KOBZAR KONOPLENKO, c-o JUBILEE COMMITTEE
HAFFORD, SASKATCHEWAN, CANADA**

З глибокою пошаною

Ювілейний Комітет в Геффорд, Саск.

Іван Фред Марак,
Піонер Канади, Геффорд.

Евген Михайлюк,
Адміністратор шпиталю,
Геффорд.

В. Давидюк,
Учитель Гай Скул, Геффорд.

Василь Луцик,
Геффорд Електрик Соплай.

Б. Л. Корчинський,
Принципал Гай Скул, Спірс,
Саск. і Секретар від. КУК,
Геффорд.

Др. М. Ковальський, М.Д.,
Геффорд.

Володимир Залешук,
Учитель Гай Скул, Геффорд.

Петро Лазарович,
Домініон Фудз Стор,
Геффорд.

ЗАКЛИК

ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КОБЗИ І КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА У ВІННІПЕГУ, МАН.

Вінніпег, 16 січня 1957 р.

Бачимо, чуємо й читаємо, що ветеран Павло Кноplenко-Запорожець, наш віртуоз на кобзі . . . , подорожує з концертами по Канаді, не минаючи навіть найдальші оселі фермерських громад. Наші популярні часописи й англомовна преса, музичні знавці та наші визначні діячі ствердили, що наш кобзар вносить великий та дотого рідкісний вклад інструментально-вокального мистецтва до скарбниці культури Канади, здобуваючи тим самим славу батьківщині та народу . . .

Зміст його концертів стоїть на високому мистецькому щаблі, як також морально будує й духово захоплює слухачів.

Знаємо з історії, що кобзарів на Україні називали “Божими людьми”, цебто носіями Божої Правди та народного культу, оспівуючи козацьку славу—епос нашої великої минувшини, скріпляли віру в перемогу правди над злом, пробуджували любов в народі до свого краю, до боротьби за волю . . . , за власну хату, та право жити на своїй землі . . .

Отже не даймо нашому кобзареві в Канаді “втонуту” серед “здавалося б”, щодо мистецтва й культури збайдужілого оточення, а навпаки допоможим йому в поширенні його концертів та зустрічей із громадянством, допоможемо відкрити школу музики, щоб він зміг навчати не тільки нашу молодь, а й стар-

ших . . . Допоможім йому видати відповідну літературу. Треба, щоб і рекорди його виконання “побачили світ”. та щоб його твори дійшли до кожного дому . . .

Протопр. о. Гр. Метюк,
Мгр. Проф. Богословської Академії при Колегії Св. Андрея у Вінніпегу.	о. Д-р Василь Кушнір,
Парох Катедри Св. Володимира і Ольги, у Вінніпегу, Ман.
Петро Пігічин,
редактор “Кан. Фармера”.	Павло Юзик,
Проф. Манітобського Університету. Президент Осередку Української Культури й Освіти у Вінніпегу, Ман.
Федір Онуфрійчук,
Інж. Дипл. Член співробітник Української Вільної Академії Наук. Лектор біології при Св. Андрея у Вінніпегу, Ман.	Іван Тиктор, видавець.
Редакція “Новий Шлях” у Вінніпегу, Ман.
П. Крипякевич.	С. Полікша,
Організатор і Режисер Українського театру в Європі і Канаді.
О. Іван Стус.	
Маріян Масняк.	
Богдан Чубенко,
Керівник Канадійсько-Українського Інформатора при Радіо-Станції АКВ, Ст. Боніфас, Вінніпег.	

ВИТЯГ З РАДІО-ПРОМОВИ В ВІННІПЕГУ МИСТЕЦЬ-КОБЗАР П. КОНОПЛЕНКО- ЗАПОРОЖЕЦЬ

Радіо-промова керівника Канадійсько-Українського Інформатора при радіо-станції CKSB в Ст. Боніфас, Ман., передана 24 січня 1957, і поміщена в Канадійському Фармері з 11-го лютого 1957.

Хай сьогодні цих кілька слів через радіо будуть могутнім відгомонам про нашого кобзаря, полковника П. Конопленка-Запорожця, за його мистецький виступ на концертах 20 й 21 січня, в Вінніпегу.

Полк. Конопленко-Запорожець походить з далеких земель України. Брав він участь в Українській Армії — в збройних змаганнях проти комуністичних варварів довгі роки.

Цей новітній каменярь, згідно з заповітом нашого народнього велитня, Івана Франка, лупає ту скалу, яку ми називаємо “нецікавости й забувалости свого величного ріднього”. Трудна, а ще й як тяжка ця праця та й невдячна, але і велика.

Перший раз в історії Вінніпегу слухачі побачили кобзу та почули гру на ній. Він виконав військовий марш “Їхав козак на війноньку”, композиція Гайворонського, у власній обробці на кобзі, що представляла параду військ в супроводі сурм, бубон, ритму машеруючого війська і т. д.

Виповнена сая оніміла як зачарована й раптом гураган оплесків та визов повторення.

Дост. М. Н. Григорчук, мейор Ст. Дзюба, проф. П. Юзик, проф. Рудницький і багато визначних інших громадян гратулювали й дякували мистцеві за таке прекрасне виконання, яке вони перший раз чули.

Мистецтво, це краса, а краса є безсмертна. Наш великий Кошиць залишив нам красу хорového співу, Авраменко чар нашого танку, віртоуз Ємець показав бандуру, Китастий показав велич небувалої перед ним Капелі Бандуристів. А ось несподівано з'явився, як той добрий дух з неба на землю, наш новітній кобзар і витягнув з могили нашу найбільшу реліквію з минулих часів, той маленький і скромненький, а зараз динамічний інструмент — кобзу, перлу наших народніх скарбів.

В сприянні поширення кобзарського мистецтва, репрезентованого полк. Павлом Конопленко-Запорожцем, заложилося в Вінніпегу товариство приятелів кобзи.

Ми зі свого боку побажаємо нашому дорогому кобзарю повного успіху в його місії.

**ЛИСТ ВИСОКОПРЕП. О. ІГУМЕНА І БАЛА,
Йорктон, Саск.**

Ви один із тих, що своїм артизмом опановують серця й душі всіх, своїх і чужих. І так Ви в цих трагічних часах нашої історії своїм артизмом робите Україну безсмертною. Всі захоплюються артистичним виконанням Ваших стрилецьких пісень з глибоким відчуттям української душі в нашій народній музиці.

Ще раз дякую за насолоду, яку Ви справили в Йорктоні своїм концертом 13-го лютого б. р., та нехай Всемогущий Бог благословить Ваші успіхи й здоровля . . .

25 травня 1955 р.
Йорктон, Саск.

О. Ігумен Іван Бала, Ч.Н.Д.

Саскатун, Саск., 13 травня 1954.

. . . Чув Ваш незрівняний концерт . . . Вашу віртуозність й небувалу техніку гри . . . все це зворушує національне “Я”, та зближує щирість “БЕЗ МАСКИ” до людини . . .

Прийміть від мене, сивого автора “Мое село”, найліпші побажання у Вашому концертному турне для загального добра Канади і слави нашому народові.

Щиро Ваш

Д. Колісник.

ANCIENT MUSICAL INSTRUMENT TO BE PLAYED HERE SUNDAY

Saskatoon, Sask., Canada

(Saskatoon Star Phoenix, Thursday, April 27, 1961).

I N B R I E F

One of the highlights of the Sunday afternoon celebration of the Taras Shevchenko centenary being held at the Capitol theatre will be a performance on the Kobza, an ancient Ukrainian musical instrument, and by, it is understood, its only player, Paul Konoplenko-Zaporozetz.

Artist-Kobzar, Paul Konoplenko-Zaporozetz was born in Ukraine. He completed his musical academy on the violin from Professor Karbulka, and the school of music on the guitar in Odessa from Italian Spetsi.

In 1902, Mr. Konoplenko had the privilege of meeting the only Kobzar with a "Kobza", Danylo Potapenko, the last of the Zaporozian Kozaks, who presented Mr. Konoplenko with a Kobza which then was over 150 years old.

It was from Potapenko that Mr. Konoplenko acquired the ability of playing the Kobza, and over the years mastered the technique of playing the beautiful instrument and at the same time improved the Kobza itself.

In 1910, at the Musical Festival in Odessa, Mr. Konoplenko achieved fame as a soloist-virtuoso, and was awarded a gold medal for his performance. His concerts won much fame.

A valuable book on the Kobza and its related instruments written by the artist Konoplenko-Zaporozetz,

is about to be published. It is an authentic and interesting research in the Kobza as well as the lute, bandura, torban and guitar, with historical data on their development, recession and renaissance.

A record of this artist's music has been recorded by Folkways in New York.

**ЧАСТИНА З АНГЛОМОВНОЇ ПРЕСИ,
в скороченню і перекладі**

“Ді Ньюс Оптиміст”, Норд Бетлефорд,
в квітні 1954 р.

. . . Вщерть переповнена заля мала найвище вдоволення . . . з мистецької гри артиста К. З. . . . вона виявляла справжній чар і красу українського мистецтва . . .

“Еагле Ревіев” (Орлиний перегляд)

Едмонтон, Алта., 24 листопада 1955 р.

. . . Перед 300 студентами Гай Скул в ТУ ГЛС, артист К.-З. дав концерт широкого репертуару народної музики . . . який був виконаний майстерно . . .

“Фрі Пресс”, Вінніпег, Ман.

30 листопада 1957 р.

. . . К. З. є віртуозом на кобзі, яка коло 1000 років є національним українським інструментом . . .

“Давфен Гералд Пресс”

Давфен, Ман., 24 березня 1955 р.

. .. Артист К.З. дав програму з народніх творів...
Авдиторія на протязі 2-х годин була захоплена музикою . . .

“Ді Калгари Гералд”

Калгарі, Алта., 25 жовтня 1956 р.

. . . Кобзар П. К. . . . своїм концертом полонив
серця присутніх . . .

“Вінніпег Трибюн”

Вінніпег, Ман., 30 листопада 1957 р.

. . . К. З. є одинокий бард (кобзар) . . . з кобзою
в Канаді і у Вільнім світі . . .

“Нова Хроніка”

Порт Артур, Онт., 22 квітня 1957 р.

. . . П. Конопленко-Запорожець — мастер музи-
ки на правдивій українській кобзі . . .

“Лідер Пост”

Реджайна, Саск., 8 липня 1960 р.

. . . Мистець П. Конопленко . . . талантом давнього
світу збагачує культуру канадійську . . .

УКРАЇНСЬКА ПРЕСА В КАНАДІ І З.Д.А.

“Український Голос”,

Вінніпег, Ман., 13 квітня 1960 р.

Гість із Запоріжжя . . .

. . . П. С. Конопленко-Запорожець, це чи не оди-
нокий сьогодні виконавець гри на кобзі (інструмен-
том зближенім до бандури, але не тотожнім з нею).
За останні три роки він здобув письмові признання
за досліди над кобзою. Під час відвідин Королівської
Пари в Канаді, він був запрошений на фестиваль, що
відбувся в губернаторському домі в Реджайні . . .

Стверджено, що мистець дав поважний вклад в загальноканадійську культуру . . . Від себе бажаємо п. Коноplenкові-Запорожцеві багато успіхів в його мистецькій праці.

“Українські Вісті”,

Едмонтон, Алта., 13 серпня 1956 р.

. . . Краса відспіваних і відіграних творів кобзарського мистецтва була велика . . .

“Канадійський Ранок”,

Вінніпег, Ман., 15 лютого 1957 р.

. . . Багато з нас про кобзу тільки чули . . . Славний та звисний кобзар П. К. З. . . . своїм майстерним виконанням та гармонізацією тонів просто чарує слухачів . . .

Місячник “Братство і Віра”

Гамільтон, Онт., 8 квітня 1957 р.

. . . Артист майстерно володіє своїм інструментом . . . концерт справив на слухачів приємне враження . . .

“СВОБОДА”

Джерсі Сіті, ЗДА., 1 червня 1960 р.

. . . Концерт був “чудодійним зерном” в кобзарському мистецтві. Не всім щастить солістам, щоб одною особою могли зворушити слухачів та тримати їх зацікавленими дві години . . .

“Вільне Слово”,

Торонто, Онт., 5 травня 1962 р.

. . . Відомий із своїх виступів у Канаді і в ЗДА., один із дуже не багатьох мистців гри на інструменті —кобзі, Кобзар П. Конопленко-Запорожець спопуляризував цей інструмент на цьому континенті. Його книжка про “Кобзу і Бандуру” . . . вийде друком . . .

“Новий Шлях”,

Вінніпег, Ман., 16 липня 1956 р.

. . . Не можна обмежитись “гарно грав”, це щось не бувалого у нас . . .

“Наша Мета”,

Торонто, Онт., 30 березня 1957 р.

. . . Кобзар П. К. З. на історичному інструменті кобзі виспівує красу і славу України . . .

“Прометей”,

Нью Йорк, ЗДА., 30 червня 1960 р.

. . . Артист воскресив перед очима слухачів тіні наших предків захоплюючими думами й піснями . . . Побажаємо йому доброго здоров'я й дальших успіхів із славною кобзою у вправних руках . . .

“АМЕРИКА”,

Філадельфія, ЗДА., 17 квітня 1962 р.

. . . Концертував у Філядельфії 14 квітня П. К.-Запорожець, мабуть єдиний кобзар, що грає на оригінальній кобзі . . . Авдиторія нагороджувала кобзаря заслуженими оплесками під час концерту, а після нього складала гратуляції і побажання кобзареві-Ювілятові . . .

РЕЦЕНЗІЯ З КОНЦЕРТУ В ОДЕСЬКОМУ ТЕАТРИ “ФІЛГАРМОНІЯ”

УМІЩЕНА В ЧАСОПИСУ “ОДЕСЬКИЙ ЛИСТОК”
(Переклад з російського)

Одеса, 14 травня 1911 року.

Члени Гуртка Української Літературно-Музичної Спілки в дню 12 травня б. р., виставили пьесу “НА-ЗАР СТОДОЛЯ”, яка пройшла з великим успіхом вщерт переповненого театру.

Після вистави виконано ще декілька гарних сольових музичних і вокальних творів.

З великим признанням належить ствердити виступ з кобзою нашого студента П. Конопленка-Запорожця, знайомого нам ще з минулорічного концерту його, як переможця на музичному фестивалі Одеської Виставки.

Слухаючи його “чародійне” виконання концертних творів, на досить цікавому та мелодійно-дзвінкому історичному інструменті—12-ти струнній кобзи, виносиш враження, що гармонія тонів сплітає в одну цілість вражіннь чарівної краси народнього культу та своєрідної романтики.

Віртуозність гри кобзаря вложила в кобзу цілий скарб історичного минулого “бурхливого життєвого моря” . . . на степах нашої соняшної України.

Присутні довгими гучними оплесками дослівно приковували деб'ютанта на сцені, щоб повторювати твори.

З обов'язку об'єктивної аналізи ще належить ствердити, що в кунсткамері музичного світу тех-

ніка виконавця, може бути, зареєструвана по своїй суті не тільки надзвичайна, а й до цього часу не зрівняна.

В інтерв'ю довідуємося, що кобзар вибирається на запрошення членів музичних гуртків в концертне турне на Крим і Кавказ.

Щиро бажаємо кобзареві повного успіху, в якому ми не сумніваємося.

ВАЖНІЙША ЛІТЕРАТУРА ПРО УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ДУМИ Й ПІСНІ,

КОБЗАРІВ І ЛІРНИКІВ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ.

Т. Г Шевченко — Кобзар, перше коштом Платона Семиренка видання із наголосами П. Куліша, 1860 р., Петербург.

Т. Г. Шевченко — Кобзар, друге видання з наголосами д-ра Івана Франка, 1910 р. Львів.

Т. Г. Шевченко — Кобзар, видання Огансона, 1889 р. Київ.

Т. Г. Шевченко — Повне видання творів Т. Шевченка. Київ-Лайпціг, 1919 р.

Т. Г. Шевченко — Кобзар, повне народне видання з поясненнями проф. Е. Сімовича і проф. Я. Рудницького. Видання УВАН і клубу Приятелів Української Книжки в Канаді.

Т. Г Шевченко — Кобзар, під редакцією проф. Л. Білецького. Видання УВАН, накладом Видавництва Спілки "Тризуб" в 4-х томах, 1954 р., Вінніпег, Канада.

М. А. Церетелев — Опит собранія старинних малоросійських песней, 1819 р.

В. Ястребов — Гайдамацкій бандурист. Киев. Стар. 1886, X, 379-88.

П. Куліш — Україна. Од початку України до батька Хмельницького. Киев, 1843. Передрук: Твори П. Куліша. Т. I. ("Руська пісменність", VI, стор. 14-79). У Львові, 1908, і П. Куліш. Твори Т. II. (Бібліотека "Українського Слова", ч. 29).

П. Куліш — Історія возсоєдіненія Русі, т. I, стор. 119.

П. Куліш — Запискі о Южной Русі, т. 1-2. Петербург, 1856.

К. Ф. У. О. — Козак Вересей, его песні і думи ("Киев. Стар." 1882, VIII).

К. Ф. У. О. — Коденская книга і три бандуриста ("Киев. Стар." 1882, IV. 164-5).

Гринюк — Збірник народних пісень і дум. (Загальна Бібліотека", ч. 28-29), Коломия, 1909.

П. Житецький — Мислі о народних малорусских думах. Киев, 1893.

Закревський — Старосветскій бандурист, Москва, 1861 - 1862.

В. Ємець—Кобзарі старих часів "Українське Слово"; Берлін, 1921, ч. 102-103, з 30 і 31. XII.

В. Ємець — Кобза. Скільки слів про український національний інструмент та його походження. "Українське Слово". Берлін, 1921, ч. 76.

В. Ємець — Кобза та Кобзарі. З бібліографічним додатком З. Кузелі і з 16 образками. "Укр. Слово", Берлін, 1921, ч. 34.

М. Н. Дашкевич — Несколько слов общения Южной Руси с югославянами и литовско-польский период, ея истории, между прочим в думах". Изборник Киевский, Киев, 1904".

Д-р Філярет Колесса — "Наша дума". Збірник укр. народ. пісень з мелодіями в хоровому укладі. Львів 1903. Видавництво Тов. "Просвіта".

Д-р Філярет Колесса — Українські народні думи у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосінь. (Записки Н. Т. ім. Шевченка т. СXXX—початок).

Д-р Філярет Колесса — Ритміка українських народніх пісень. (Відбитка з "Записок Н. Т. ім. Шевченка"), Львів 1907, ст. 252.

Д-р Філярет Колесса — Матеріяли до історії козачини 1709-1721 рр., зібрані в шведськiм державнім архіві в Штокгольмі. Львів 1910, ст. 26.

Д-р Філярет Колесса — Про віршову форму поезії Маркіяна Шашкевича. (Відбитка із "Звіту дирекції академіч. гімназії у Львові" за 1910-11) ст. 24.

Д-р Філярет Колесса — Погляд на теперішній стан пісенної творчості українського народу. (Перший укр. просвітно-економічний конгрес). Львів, 1909, ст. 226-238.

Д-р Філярет Колесса — Варіанти мелодій українських народніх дум, їх характеристика і групування. (Відбитка з "Записок Н. Т. ім. Шевченка", т. СXVI, ст. 126-165). Львів, 1913.

Д-р Філярет Колесса — Мелодії українських народніх дум. Серія I. Львів, 1910, ст. LXXXVIII. ("Про музичну форму дум") 178 20. Серія II. Львів, 1913, ст. XXXVI (вступна розвідка) 196. 40. (Матеріяли до укр. етнології т. XIII і XIV).

Д-р Філярет Колесса — Мелодії гаївок, списані по фонографу ст. 92 із вступною розвідкою. (Матеріяли до укр. етнології т. XII. Львів, 1909).

Д-р Філярет Колесса — Наверствованне і характеристичні признаки українських народніх мелодій. (Відбитка з “Записок Н. Т. ім. Шевченка”, т. СХХVI-СХХVII), Львів, 1918, ст. 22-3.

Д-р Філярет Колесса — Про музичну форму укр. народ. пісень з Поділля, Холмщини й Підляс'я. (Матеріяли до укр. етнології, т. XVI), Львів, 1918, ст. XV.

Д-р Філярет Колесса — Огляд української народньої поезії. Видавництво Тов. “Просвіта” ч. 302-303. Львів, 1905, ст. 188.

Д-р Філярет Колесса — Народній напрям в творчости М. Лисенка (Літературно - Науковий Вістник, 1913, т. II., ст. 254-64).

Д-р Філярет Колесса — Кілька слів про збирання і гармонізованя укр. народ. пісень з доданням листів М. Лисенка. (Відбитка з “Артистичного Вістника”), Львів, 1905, ст. 35.

Д-р Філярет Колесса — Людові вірування на Підгір'ю в с. Ходовичах, Стрийського повіту. (Етнографіч. Збірник V. Львів, 1918, ст. 76-98).

Д-р Філярет Колесса — Über den melodischen und rhythmischen Aufbau der ukrainischen rezitierenden Gesänge, der sog. “Kosakenlieder”, (III. Kongress der Internationalen Musikgesellschaft, Wien 25-29 Mai 1909. Bericht, S. 276-296).

Д-р Філярет Колесса — Das ukrainische Volkslied, sein melodischer und rhythmischer Aufbau. (Österreichische Monatsschrift für den Orient 1916. VII-XII. S. 218-233).

Д-р Філярет Колесса — Українські народні думи. Перше повне видання з розвідкою, поясненнями, нотами і знімками кобзарів. Загальна бібліотека “Просвіти” Ч. 3. Львів, 1920.

О. Миллер — Кобзарь Остап Вересай і малорускія народн. думи (Древняя і Новая Россія”, 1875, апрель).

О. Миллер — Про биліни і думи. (Труди 2. архел. сезда”).

М. Максимович — Українскія народнія песні. Москва, 1834.

М. Максимович — Песнь о полку Ігорєва. Київ, 1837, 1839.

М. Максимович—Сборник українскіх песень. Київ, 1849. У двох останніх збірниках помістив Максимович також декілька підроблених дум, передрукованих із “Запорожской Старини” Срезневського. Харків, 1833-1838.

М. Максимович — Малороссійскія песні. Москва, 1827.

М. Лисенко — Дума о Богдане Хмельніцком і Барабаше (“Києв. Стар.”, 1888, VII).

М. Лисенко — Нотний додаток (мелодії дум про Федора Безрідного й Удову) “Зап. Юго-Зап. Отд. I. Р. Геогр. Общ.”, 1874).

М. Лисенко — Музыка кобзарей (Зап. Юго-Зап. Отд. Географ. Общества”, I).

М. Лисенко — Характерістіка музикальних особенностей малорусскіх дум і песень ісполяємих кобзарем Вересаєм. (Зап. Юго-Зап. Отд. I. Р. Общ.”, 1874, стор. 339-366).

М. Лисенко — Про Кобзу й Кобзарів, “Рідний Край”, ч. 11-13-14. 1907 р.

М. Лисенко — Народні музичні інструменти на Вкраїні. (“Зоря”, Львів, 1894, ч. 1, 2, 5-10).

В. Перетц — Малорусскія вірші і песні в записках XVI-XVII вв. СПб, 1899.

В. Перетц — Історико-літературнія ізследования і матеріяли. I, СПб., 1900.

В. Перетц — Українські думи. (“Літ. Наук. Вістник”. 1907, IV).

В. Науменко — Проісходженіє малорусской думи о Самуїле Кошке (“Кіев. Стар.”, 1883, VI).

А. Малинка — Кобзарі і лірнікі (“Земський Сборник”, Черніг., 1903).

А. Малинка — Прокоп Чуб, переходний тип кобзаря. (“Етногр. Обозр., 1892, I і IV).

А. Малинка — Лірник Гоминюк (Кіев. Стар.” 1898. X).

О. Огоновський — Історія літератури русской. Т. VI., 1893. Львів.

П. Мартинович — Українські записі (“Кіев. Стар.” 1904 і окремо). Київ, 1904 р.

Б. Лепкий — Начерк історії української літератури. Друге справлене видання з ілюстраціями. (“Українська Накладня”. Київ-Ляйпціг, I., стор. 250 і д.)

Ф. Николайчик. — Отголоскі лірницькаго языка” (“Кіев. Стар.” 1890. IV).

Ф. Николайчик — Лірницькій язык (“Харьковский Стат. Лісток”. 1889).

П. Лукашевіч — Малороссійскія і червонорусскія народнія песні і думи. Петербург, 1836.

Я. Новицький — “Днепр і “Степ”. 1885.

Я. Новицький—Малорусскія песні. Харьків, 1894.

Г. Хоткевич — “Музичні інструменти Українського народу”.

Г. Хоткевич — Доповідь про бандурників і лірників та музичні інструменти укр. народу, виголошена на XII археологічному з’їзді в 1902 році в Харкові, надрукована в “Літературно-Науковому Вістнику” за 1902 р.

Г. Хоткевич — Об українських бандурниках і лірниках. “Етногр. Обзор.” 1903, II.

Г. Хоткевич — Підручник гри на бандурі. 1907 р.

В. Ягіч — Історическія свідетельства о песні і песнях славянских народов. (Славянській Єжегодник, 1878).

І. Франко — Студії над українськими піснями. (“Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка”, Львів).

І. Франко — Хмельниччина в сучасних віршах (“Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка”, XXIII-XXVI).

І. Франко — Козак Плахта, укр. національна пісня. Друк. 1628 р. (“Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка”, т. 48).

І. Франко — Нарис історії українсько-руської літератури. Львів, 1910.

В. Трутовський — Собрание русских простых песен с нотами. СПб., 1776.

Б. Ткаченко-Петренко — Думи в изданиях і дослідженнях (“Україна”, Киев, 1907).

Уманець — Антін Головатий. Запорозький депутат і кобзар.

С. Томашивський — Маруся Богуславка в українській літературі. (“Літ. Наук. Вістник”, 1901, і окремо, Львів).

С. Томашивський — Замітки до пісні про Стефана Воеводу. (“Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка”, т. 80).

Фамінцін — Скоморохи на Русі. СПб. 1889.

Фамінцін — Домра и сродние ей музыкальные інструменти русскаго народа: балалайка, кобза, бандура, торбан, гітара. СПб. 1891.

Євген Турула — “Українські співи й думи, на голос, у супроводі фортепяна. (Музичне видавництво “Україна”). Берлін, 1918 р.

Ю. Тиховський — Прозою ілі стихами написано Слово о полку Ігореве. (“Кіев. Стар.” 1893, X).

Н. Халанський — Южно-славянскія сказанія о Кралевіч Марке в звязі с произведеніями русскаго биліннаго епоса. Варшава, 1893.

Н. Халанський — Великорусскія биліни Кіевскаго цікла. 1885.

Н. Халанський — “Мельодії українських дум і їх записування”. (“Рідний Край”, 1908. ч. 36-46).

Струни — “Ангольогія української поезії від найдавніших до нинішніх часів”. (Влаштував Богдан Лепкий. І. Берлін, 1922., стор. 19 і д.).

А. Рубець — 216 народних українських напевов. (Москва, 1872).

М. Сперанський — Южно-русская песня і современня ея носітелі. (Кіев, 1904).

О. Русов і Павло Чубинський — Думи і песні ісполняємя Вересаєм. (Юго-Зап. Отдел ІМП. Русск. Географ. Общ., І. Кіев, 1874).

О. Русов — Остап Вересай, один із последних кобзарей малорусских. (Юго-Зап. Отд. Географ. Общ., Київ, 1874).

К. Студинський — ЛІРНИКИ. ("Зоря", 1894).

М. Сумцов — Сборник Метлінскаго. ("Изв. Отд. русскаго і словесности", 1904, IX, 3).

М. Сумцов — Старі зразки української народної словесности. (Видавниче Т-во "Сіяч", ч. 36. Черкаси, 1918)

М. Сумцов — Слобідсько- українські історичні пісні. (Вид. Т-во "Сіяч", ч. 33).

М. Сумцов — Новий варіант думи об Алексеє Поповиче ("Київ. Стар.", 1885, I, 186-191).

М. Сумцов — Культурния переживанія. ("Київ. Стар." і окремо. Київ, 1890).

М. Сумцов — Українські думи. ("Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка", т. 117-118).

М. Сумцов — О кобзарях. ("Труди XII. Археол. Сезда", т. III.).

М. Сумцов — Українські співці й байкарі. Харків, 1910. Видання друге. (Видавництво "Сіяч", ч. 23). Черкаси, 1917. Стор. 42.

М. Сумцов — Малюнки з життя українського народнього слова. Харків, 1910.

Є. Тимченко — До питання про стосунок українських дум до південно-словян. епосу. ("Зап. Укр. наук. Тов. у Києві", II.).

Д. Ревуцький — Українські думи та пісні історичні. Київ, 1918.

Е. Крист — Кобзарі і лірники Харьковской губернії ("Сборник Харьк. Іст. Філіл. Общества", XIII, 1902).

М. Костомарів — Историческое значеніє южно-русскаго творчества. 1847.

М. Костомарів — Об историческом значеніи русской народной поэзіи. 1843.

М. Костомарів — Историческая поэзія і новіє єя матеріали (“Вестник Европы”, декабрь, 1874).

М. Костомарів — Уривкі дум із збірки Ломиковського у студіи “Исторія казачества в памятниках южно-русскаго песеннаго творчества” (“Русская Мисль”, 1881 і 1883. Також окремо в “Собраніи сочиненій Н. І. Костомарова”, кн. VIII., т. XXI. ПТБ., 1905, стор. 693-932).

Каталог Виставки XII. археолог. Сезда, Харьков, 1902.

П. Іващенко — Павло Братинця і Прокіп Дуб, кобзарі Нежинск. уезда, Черніговск. губерніи (“Записки Юго-Запад. Отд. І. Р. Г. Общ.” за 1874-1875 г., т. II, 116-29).

П. Єфіменко — Школа для обученія певчих назначавшихся до двору (“Кієв. Стар.”, 1883, IV).

І. Єрофеев — Українські думи і їх редакції (“Зап. Укр. Наук. Тов.”, т. VI-VII. Києв, 1909).

М. Драгоманів — Політичні пісні українського народа. I і II. Женева, 1883-1885.

М. Драгоманів — Малороссія в єя словесности (“Вестник Европы”, 1870).

М. Драгоманів — Нові українські пісні про громадські справи. Женева, 1881.

М. Драгоманів — Нові варіанти кобзарських співів (“Життя і Слово”, 1895, III-IV).

Д. Дорошенко — Указатель источников для ознакомленія с Южной Русью. СПб. 1904.

Борис Грінченко — Думи Кобзарські. Чернігів, 1897.

Борис Грінченко — Етнографіческія матеріали, т. 1-3. Чернігів, 1895-1899.

Борис Грінченко — Література українського фольклора 1777-1900. Чернігів, 1901.

Володимир Гнатюк — Лірнікі ("Етнографічний збірник Наук. Тов. ім. Шевченка, у Львові," II).

Володимир Гнатюк — Лірники буцацького повіту в Галичині ("Етнограф. збірник Наук. Тов. ім. Шевченка", I).

В. Горленко — Две малорусскія думи ("Етногр. Обозреніє", 1892, IV.).

В. Горленко — Про Кравченка-Крюковського ("Кіев. Стар.", 1882, IV, 481-518).

В. Горленко — Бандурист Іван Крюковскій ("Кіев Стар.", 1882, XII.).

В. Горленко — Кобзарі і лірнікі. ("Кіев Стар.", 1884, I.).

О. Веселовський — Три глави із історії поетікі. СПб., 1899, 137.

О. Веселовський — Южно-Русскія биліни. 1881-1885.

Я. Головацький — Народнія песні Галицької і Угорської Руссі. I-IV, Москва, 1863-1865.

О. Барвінський — Виїмки українсько-руської усної словесності народньої. Львів, 1903.

Боян — Народні музичні струменти ("Зоря", 1894, чч. 1, 17.).

В. Будзиновський — Як Москва нищила Україну. На підставі старих українських пісень. Видання "Союза Визволення України", Відень, 1917.

В. Будзиновський — Козацькі часи в народній пісні. Львів, 1906.

Боржковський — Лірнікі (“Кіевская Старина”, 1889, IX.).

В Антонович і Михайло Драгоманів — Історическія песні малорусскаго народа, т. I. Київ, 1874, т. II. 1875.

В. Антонович і Михайло Драгоманів — Думи про Хмельницького і Барабаша (“Кіевская Старина”, 1888, VII)

П. Чубинський — Труди етнографіческо- статистической експедиції в западно-русскій край. СПб. 1874.

М. Шашкевич — Русалка Днестровая. Будим, 1834.

І. Срезневський — Запорожская Старина. Харьков, 1835, 1838.

О. Потебня — “Обясненія малорусскіх і сродних народних песень” (Варшава, 1883-1887).

О. Потебня — “Малороссійская народная песня по спіску XVI в.” (Воронеж, 1876).

О. Сластьонов — “Кобзарі” (“Рідний Край”, 1910, ч. 43.).

О. Сластьонов — “Записування дум на фонографі” (“Рідний Край”, 1909, чч. 22-24).

О. Сластьонов — “Кобзарь М. Кравченко і его думи” (Київ, Стар., 1902, 102, т. V., і окремо. Киев, 1902).

К. Арабажін — Історическія песні і думи. (Історія русской літератури под ред. Анічкова, т. II, Москва, 1908).

М. Андрієвський — Казацкая дума о трьох Азовскіх братьях в переказе с об’ясненіями і разбором ея. Одесса, 1884.

А. Алферов і Д. Грузинській — Допетровская література і народная поезія. Москва. 1906, стор. 317-364. Малорусскія думи.

Кобзар-П. Конопленко — Кобза, “Найстаріший інструмент українського народу”. Брошуроване видання, накладом автора. Одеса, 1911 р.

П. Демуцький — Ліра і її мотиви. Київ, 1903.

М. Дмитрієв — “Рідний Край”, 1907, ч. 16.

В. Доманицький — Кобзарі і лірнікі Київської губ. Київ, 1903.

Д-р П. Маценко — Давня українська музика і сучасність. “Культура й Освіта”, 1952. Вінніпег, Канада.

Д-р П. Маценко — Відгуки минулого. “Культура й Освіта” 1954. Вінніпег, Канада.

СПЕЦІАЛЬНИЙ ДОДАТОК

як доглядати та зберігати від пошкодження Кобзу і Бандуру, та споріднені інструменти.

Кожний музичний інструмент повинен мати вірне звучання і справність, тому вимагається певний догляд.

В тому випадку для Кобзи, Бандури та інш. подібним щипковим інструментам рекомендується слідує:

Інструмент треба виносити на вулицю у спеціальному футлярі, який може бути зроблений з картону

чи з тонкої фанери, більш менш формою інструмента, а в середині виклеєний грубим сукном.

В домі інструмент тримати в сухому не дуже теплому місті, але також у футлярі. До того ж інструмент треба загортати ще в бавовняне укривальце, бо вогке повітря, зміна холодного повітря на тепле, дуже шкодить клеєві, лакові, струнам і на верхню деку. Коли інструмент внесено з надвору в кімнату, не треба його зразу розгортати, а то дуже спітніє. Коли ж це робити, то зараз же конче треба витерати сухою шматочкою.

Рекомендується не вішати інструмента на стіну, яка ззовні виходить на двір, бо така стіна має в собі вохкість, яка буде шкідливою для інструменту.

Через певний час інструмент треба чистити. Порох, який навідає на верхню деку, треба витерати. В резонатор попадає найбільше пилу. Його звідтіля можна вичистити в той спосіб: всипавши трохи вогкого вівса, добре потрушувати інструмент, повертаючи його на всі боки, тоді зерна заберуть порошок і їх висипають геть. Як щоб інструмент мав в собі заінсталюваний мікрофон, тоді треба чистити маленьким ручним пилососом.

Не рекомендується дуже часті перекручування кілків то туди, то сюди, бо це послаблює кілки й інструмент не держить строю.

Щоб струни легко ковзалися на кобилці і поріжку, треба гніздечка потерти графітом (звичайним м'яким олівцем).

РЕКОРДИ АВТОРА

ПРОГРАМА ПЕРШОГО РЕКОРДУ: це 12-ти цалева довгограюча (коло 45 хвилин) платівка, — з 11-тю композиціями народньої музики й пісень.

(Твори: військового епосу, історичні думи, ліричні, жартливі пісні й танці українського народу).

ПРОГРАМА ДРУГОГО РЕКОРДУ: це також 12-ти цалева довгограюча (майже годину) платівка з 24-х музичних композицій, в тім частина творів виконавця.

В програмі творів особливо заслуговує на увагу один гумористичний побутовий сюжет з традиційного ярмарку перед першою світовою війною в Україні, у великому портовому місті Одесі, де жило багато громадян різних національностей. Мандрівні музики й співаки з різних етнічних груп виконували на ярмарках кожний свої точки з їх народньої музики, які й награні в цій платівці. Наш Кобзар, з питомим йому гумором, надзвичайно майстерно та цікаво показав в творах співжиття громадян України, на тлі великого портового міста європейського масштабу над Чорним Морем, що має за собою велику історичну минувшину в боротьбі українського народу за волю . . .

Платівки під оглядом мистецьким отримали високе признання не тільки серед громад, а й в авторитетних музичних сферах з рекомендацією на їх поширення.

Випродувала рекорди популярна корпорація “Фолквейс Рекорд” в Нью Йорку, яка й поширила їх продаж не тільки на американському континенті, а й в інших країнах світу.

Геффорд Саск., Канада.

Ювілейний Комитет.

СПИС ІЛЮСТРАЦІЙ

	Стор.
Світлина Поета Т. Г. Шевченка. (Копія з оригіналу)	5
Автор з довбаною кобзою, роботи М. Боярського	6
Автор з кобзою, роботи Ф. Гей	20
Кобза з фресок Собору Св. Софії в Києві, з XI віку	25
Кобза з азбуковника з року 1964 р.	25
Козак з кобзою в 9 струн. (З рисунку Ригельмана)	26
Козак Мамай з кобзою	30
Моделі лютні	30
Озброєний козак з кобзою	31
Козаки в поході з кобзами	34
10-ти й 12-ти струнні кобзи автора	35
Бандуристи: Кравченко, Пархоменко і Древченко	36
Пандора	37
Бандурист Кравченко	39
Бандурист Гащенко	40
Бандурист Гнат Гончаренко, О. Бородай і торбан	42
Кобзар А. Шут	49
Бандурист Ів. Кучеренко	50
Група народніх музиків на чолі з Гнатом Хоткевичем в 1902 році	52
Зустріч автора з бандуристом Савченком в З.Д.А.	54
З концертних виступів автора в Канаді	56
Полковник Петро Філоненко	58
З концертів автора (фотомонтаж)	63
10-ти річний юнак з кобзою	68
З ювілейного концерту в Вінніпегу, в 1957 р.	83
Автор серед танцюристів з інструктором В. Дударем, в Вінніпегу	88
Пам'яткова світлина з концерту в Вінніпегу	89
Микола Боярський з бандурою в З.Д.А.	93
З мистецької зустрічі й відвідин корп. "Фолквейс Рекорд" в Нью Йорку	96
Автор з концертних виступів в З.Д.А.	99
Проф. П. Чупрун з автором на концерті в Філадельфії	101

	Стор.
Добродій Т. Джус — Президент Укр. Інституту Америки з автором на концерті в Нью Йорку	103
Автор з представницями молод. покоління на концерті в Нью Йорку	113
Бандурист серед Стрільців в Києві в 1918 р.	123
Автор з Директором Укр. Інституту Америки Дост. Юлія- ном Реваєм, після конференції в справі лекцій гри на кобзі	126
Козак з кобзою в розвідці	129

Високошановний Читачу!

Просимо ласкаво виправити зауважені нами
такі помилки:

Стор.:	Рядок:	Надруковано:	Має бути:
1	1 згори	повстала	постала
13	1 згори	into	from
14	10 знизу	interwined	intertwined
33	11 знизу	Кобзію (Гляди світл. 28)	Кобзою (Гляди світ- лина стор. 30)
72	3 знизу	поетично	поетична
74	13 знизу	повстання	постання
125	13 знизу	купана	жупана
144	13 знизу	стрілецьких	стрілецьких

Сердечно прошу шановного читача, по прочи-
танні книжки подати свої цінні уваги, питання й по-
бажання, за що буду щиро вдячний.

Кореспонденцію слати на адресу:

KOBZAR PAWLO KONOPLENKO ZAPOROZETZ
P. O. Box 355
Hafford, Sask., Canada

Printed by National Publishers Limited, Winnipeg.

З М І С Т

	Стор.
М. Голота: Мої думки про працю	7
Від автора	16
Історичні дані про кобзу і бандуру	20
Відродження українських народн. муз. інструментів і терор червоного режиму в Україні	51
Про кобзарів і лірників. Нариси про мистецтво. Про мистецтво кобзарів. Про музичні інструменти на Україні. Про невольників і боротьбу з наїздниками. Про думи й пісні та інше	59
Список дум старшого складу: про боротьбу з татарами й турками, невольницькі й навчаючі, з пізнішими думами про Хмельниччину	110
Українська пісня за кордоном	114
XVIII. вік і кріпацтво. Регіональні ватажки. Лицарі-герої й демократична Козацька Держава	119
I-ша світова війна 1914-1918. Російська революція 1917 р. і перша дума—“Україна жива!” Визвольна війна й нове поневолення. Продовження боротьби проти окупантів і нова поезія військового епосу	121
Листа жертводавців на видавничий фонд	130
Привіти, заклики, радіо-промова, листи, й рецензії і дописи	132
Бібліографічний опис важнішої літератури, про думи й пісні, про кобзарів, лірників та про народні інструменти й інше	151
Спеціальний додаток про збереження від пошкодження кобзи і бандури та споріднених муз. інструментів	163
Програма рекордів награних автором	165
Спис ілюстрацій	166

